T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
İSLAM HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN ERKEK BEDENİNE ESTETİK MÜDAHALE

Eşref SARITAŞ
2501200573

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Merve ÖZAYKAL

İSTANBUL – 2024

ÖZ

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN ERKEK BEDENİNE ESTETİK MÜDAHALE

EŞREF SARITAŞ

Günümüzde estetik amaçlı müdahaleler daha önce görülmemiş bir biçimde artış göstermiş ve hızla artış göstermeye de devam etmektedir. Bilim ve teknolojinin sağlık alanında oluşturduğu güven ortamı, insanları deforme olmuş bedenlerini iyileştirmeye yahut hali hazırdaki bedenlerini daha güzel görünmek için estetik amaçlı cerrahi müdahalelere rahatlıkla başvurabilecekleri düşüncesine sevk etmiştir. Tüketim kültürünün etkisi altına giren bedene yönelik müdahaleler zamanla kapitalist sistemin yeni ve güçlü bir ticaret kapısına dönüşmüştür. Batı kültürünün hükmettiği bu durum tüm toplumları etkilediği gibi İslam toplumunu da etkisi altına almıştır. Daha çok kadınların genç ve güzel görünmeye meyilli yapısıyla ilişkili olan söz konusu işlemler, bilhassa son zamanlarda erkekler arasında da ciddi anlamda artış göstermeye başlamış, iki cinsi de bu alanlara ciddi bir sermaye sarf etmeye itmiştir. Öyle ki tüm dünya genelinde estetiğe harcanan sermaye Afrika büyüklüğündeki bir kıtanın sağlık ve gıda ihtiyacını giderecek seviyeye ulaşmıştır. Bu alanda yapılan araştırmaların yetersiz olması kapitalist sistemin gelir kapısı olarak gördüğü estetik müdahalelere pek çok insanın sorgusuz bir şekilde başvurmasına sebebiyet vermektedir. Tezimiz, erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleler ile sınırlandırılarak daha önce müstakil bir başlık halinde herhangi bir araştırmaya konu olmayan faydalı bir çalışma sunma gayreti içerisinde olacaktır. Tezin birinci ve ikinci bölümleri erkek bedenine yönelik yasak ve meşru estetik müdahalelerin klasik eserlerde yer alan örneklerinin bulunması ve bu müdahalelerin gerekçelerinin tespit edilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Tezin üçüncü ve nihai bölümü ise günümüzde artış gösteren ve erkekler tarafından tercih edilen estetik müdahalelerden saç ekimi, botoks ve jinekomasti ameliyatlarını ele almaktadır.

Anahtar Kavramlar: İslam Hukuku, Estetik, Bedene Müdahale, Erkek Bedeni, Saç Ekimi, Botoks, Jinekomasti

ABSTRACT

AESTHETIC INTERVENTION IN THE MALE BODY IN TERMS OF ISLAMIC LAW

EŞREF SARITAŞ

Today, aesthetic interventions have increased in an unprecedented way and continue to increase rapidly. The environment of trust created by science and technology in the field of health has led people to think that they can easily resort to aesthetic surgical interventions to heal their deformed bodies or to make their existing bodies look more beautiful. It has turned into a new trade gateway of the capitalist system through interventions on the body that are under the influence of consumer culture. This new situation which is a part of western culture, has affected all societies as well as the Islamic society. These transactions, which are mostly related to women's tendency to look young and beautiful, have started to increase significantly among men, especially recently, and have pushed both genders to spend serious capital in these areas. So much so that the capital spent on aesthetics throughout the world has reached a level that can meet the health and food needs of a continent the size of Africa. The inadequacy of research in this field causes many people to resort to aesthetic interventions, which the capitalist system sees as a gateway to commerce without question. Our thesis will be limited to aesthetic interventions performed on the male body and will endeavor to present a useful study that has not been the subject on any research as a separate title before. The first and second parts of the thesis focus on finding examples of legitimate and prohibited aesthetic interventions on the male body in classical works and determining the reasons for these interventions. The third and final part of the thesis deals with hair transplantation, botox and gynecomastia surgeries, which are among the aesthetic interventions that are increasing today and preferred by men.

Key Concepts: Islamic Law, Aesthetics, Intervention in the Body, Male Body, Hair Transplant, Botox, Gynecomastia

ÖNSÖZ

Erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleler, günümüzde kadın bedeni üzerindeki müdahaleler kadar geniş çaplı bir ilgi görmemekte ve literatürde yeterince araştırılmamaktadır. Ancak son yıllarda erkeklerin de estetik müdahalelere ciddi şekilde başvurdukları gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalar, erkek bireylerin estetik müdahalelere başvurma oranlarının giderek arttığını ortaya koymaktadır. Nefis terbiyesinin yerini beden eğitiminin aldığı ve kişilerin iç güzellikten ziyade dış güzellikle öne çıktığı bu çağda, bedene yönelik artan müdahalelerin İslam hukuku açısından meşruiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Genel anlamda bedene yönelik, özel olarak ise erkek bedeni üzerindeki estetik müdahaleler ayrıntılı bir inceleme gerektirmektedir. Bu çalışmada, fıkıhta yasaklanan ve meşru görülen estetik müdahaleler gerekçeleriyle birlikte tespit edilmiş ve günümüzde erkek bedeni üzerinde yaygın bir şekilde gerçekleştirilen saç ekimi, botoks ve jinekomasti ameliyatları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında birçok kişi ve kurumun katkısı olmuştur. Öncelikle, bu çalışmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasında emeği geçen değerli danışmanım Doç. Dr. Merve Özaykal'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Bilgi birikimi, tecrübesi, güler yüz ve samimiyeti ile çalışmamın her aşamasında bana rehberlik eden hocam, araştırmanın başarıyla sonuçlanmasının temel taşlarından biri olmuştur. Tez savunmamda yer alarak araştırmanın şekillenmesine önemli katkılarda bulunan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Hacer Yetkin ve Dr. Öğr. Üyesi Batuhan Buğra Akartepe'ye teşekkür ederim. Ayrıca, tezimi baştan sona kadar okuyarak gerekli öneri ve düzeltmeleri yapan değerli dostlarım Muhammed Eren Becermen ve Bişar Arslan hocama, teknik konularda destek sağlayan Turgut Sarıtaş'a ve tezin tamamlanmasında moral ve motivasyon kaynağım olan Müslüm Altundaş'a, Arapça fetva kaynaklarına ulaşma noktasında yardımcı olan Muhammed Nûr Al-Hamid'e, tıp alanındaki kaynaklara erişim noktasında yardımlarını esirgemeyen Dt. Nurullah Sarıtaş, Dt. Muhammet Sarıtaş, Dt. Nurullah Gedük'e şükranlarımı sunarım. Akademik çalışma ortamından istifade ettiğim İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İSAM) ve değerli çalışanlarına, ders programımda sağladıkları nazik yardımlardan ötürü görev yaptığım Mizancı Murat Anadolu İmam Hatip Lisesi idaresine ve emeği geçen

öğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak, ilim yolunda maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, dualarıyla bana her zaman öncü olan başta anne ve babam olmak üzere değerli aile üyelerime kucak dolusu sevgilerimi iletiyorum.

Eşref SARITAŞ

VAN/2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
ÖNSÖZ ..... **IV**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **IX**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ERKEK BEDENİNE YÖNELİK YASAKLANAN ESTETİK MÜDAHALELER VE GEREKÇELERİ

1.1. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK YASAKLANAN ESTETİK MÜDAHALELER 13
1.1.1. Saç ve Sakalın Siyaha Boyanması 14
1.1.2. Beyaz Kılların Yolunması 16
1.1.3. Kaza‘ Tıraşı 18
1.1.4. Saça Saç Ekletme 19
1.1.5. Sakalların Kısaltılması ve Kazıtılması 23
1.1.6. El ve Ayakların Kınalanması 26
1.1.7. Altın Kullanımının Yasaklanması 27
1.1.8. İpek Kullanımının Yasaklanması 29
1.1.9. Kulak Deldirmek 31
1.1.10. Dövme Yaptırmak 32
1.2. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK YASAKLANAN ESTETİK MÜDAHALELERİN GEREKÇELERİ 34
1.2.1. Müslüman Kimliğinin Korunması 34
1.2.2. Cinsiyet Kimliğinin Korunması 37
1.2.3. Beden Saygınlığının Korunması 39
1.2.4. Allah’ın Yarattığı Şeklin Korunması 42
1.2.5. Beden Mahremiyetinin Korunması 47
1.2.6. Ahlaki Değerlerin Korunması 48

İKİNCİ BÖLÜM
ERKEK BEDENİNE YÖNELİK MEŞRU ESTETİK MÜDAHALELER VE GEREKÇELERİ

2.1. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK MEŞRU ESTETİK MÜDAHALELER 53
2.1.1. Sünnet Olmak ... 54
2.1.2. Vücuttaki Fazlalıkları Gidermek ... 56
2.1.3. Saç-Sakal Bakımı ve İlgili Hükümler ... 58
2.1.4. Koku Sürünmek ... 63
2.1.5. Sonradan Ortaya Çıkan Kusurları Gidermek ... 64
2.2. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK MEŞRU ESTETİK MÜDAHALELERİN GEREKÇELERİ ... 66
2.2.1. Beden Temizliği ve Kişisel Hijyen ... 66
2.2.2. Güzel Görünmek ve Bakımlı Olmak ... 68
2.2.3. Tedavi Zarureti ... 70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ERKEK BEDENİNE YÖNELİK TIBBİ BAZI GÜNCEL ESTETİK MÜDAHALELERİN FIKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. SAÇ EKİMİ ... 74
3.1.1. Saç Ekimi ve Kullanılan Yöntemler ... 74
3.1.2. Saç Ekimine Dair Çağdaş Fıkhî Görüşler ... 76
3.1.2.1. Saç Ekimini Haram Görenler ve Argümanları ... 77
3.1.2.2. Saç Ekimini Caiz Görenler ve Argümanları ... 81
3.1.2.3. Saç Ekimini Mekruh Görenler ve Argümanları ... 89
3.1.3. Değerlendirme ... 90
3.2. BOTOKS ... 92
3.2.1. Botoks ve Kırışıklıklara Yönelik Tedavi Yöntemi ... 92
3.2.2. Botoksa Dair Fıkhî Görüş ve Tartışmalar ... 94
3.2.2.1. Botoksa Cevaz Vermeyenler ve Argümanları ... 94
3.2.2.2. Botoksa Cevaz Verenler ve Argümanları ... 98
3.2.3. Değerlendirme ... 101
3.3. JİNEKOMASTİ ... 104

3.3.1. Jinekomasti ve Tedavi Süreci 105
3.3.2. Jinekomasti Tedavi Yöntemleri 106
3.3.3. Jinekomastiye Dair Fıkhî Görüş ve Tartışmalar 107
3.3.4. Değerlendirme 117
SONUÇ 119
KAYNAKÇA 123

KISALTMALAR LİSTESİ

ISAPS : International Society of Aesthetic Plastic Surgery (Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği)

çev. : Çeviren

FDA : Food an Drug Administration (ABD Gıda ve İlaç İdaresi)

ed. : Editör

vd. : Ve diğerleri

vb. : Ve benzeri

Bk. : Bakınız

b. : İbn/Bin

bt : Binti

b.y. : Baskı sayısı yok

s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem

c.c : Celle Celâluhu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TDK : Türk Dil Kurumu

t.y. : Tarih yok

y.y. : Yayınevi yok

nşr. : Neşreden

thk. : Tahkik eden

md. : Madde

GİRİŞ

1. Tezin Konusu

Bu tez, İslam hukuku açısından erkek bedenine yönelik estetik müdahaleleri konu almaktadır. Tezin konusu ve öneminin anlaşılması için bazı temel kavramlara değinmek faydalı olacaktır. Bu kavramlardan ilki beden ve bedene estetik müdahaledir. Seksenli yıllara kadar felsefe, antropoloji, fenomenoloji gibi alanların alt dalları olarak ele alınan beden, bu dönemden itibaren ciddi bir ivme kazanarak bağımsız çalışmalara konu olmuştur. Batı toplumunda beden, bireysel kimliğin önemli bir parçası olarak dikkate alınmış ve bireye dair fikir elde etmek için bir kaynak olarak sembolleştirilmiştir. Geleneksel dönemde nefis terbiyesi/tezkiyesi diğer bir tabirle iç bedenin inşası ve temiz tutulması söz konusu iken modern dönemde beden eğitimi/terbiyesi ön plana çıkartılmıştır. Binlerce yıl iç bedene verilen önem, modern tüketim toplumlarında yerini dış bedene bırakmıştır. İç beden ile dış beden arasındaki bu ilişkinin değişmesi, insana bakışta yaşanan çok önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu kırılmayla beraber artık yeni düzenin insan anlayışı içine değil dışına önem vererek ön plana çıkmıştır. Böylece beden çağdaş toplumlarda devasa tüketim projesinin vazgeçilmez bir projesi haline gelmiştir. Sağlıklı beslenme, diyet yapma, spor, kozmetik ürünler ve estetik müdahaleler batılı ülkelerin tüketim kültüründe bedenin odak noktası haline geldiğini göstermektedir.[1]

Kapitalist sistemin öncülük ettiği tüketim kültürünün yeni alanı bedenin metalaştırılması olmuştur. Batı kaynaklı kapitalist düzen içerisinde üretilen ve pazarlanan ideal beden anlayışı bilhassa genç ve kadın bireylerde uzun süreli ve kalıcı etkileri olan bir stres yaratmakta, onları bedenlerine karşı memnuniyetsiz bir tavır sergilemeye ve hatta bedenlerine karşı nefret duygusu geliştirmeye sebebiyet verebilmektedir. Beden imajı bozukluğu olarak tanımlanan bu durum, bireyleri ideal beden yapısına ulaşabilmek için çok değişik türde müdahaleye maruz bırakmaktadır.

[1] Kadir Canatan, "Medeniyet Değişimi: "Nefis Terbiyesi"nden "Beden Terbiyesi"ne", *Beden Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan (İstanbul: Açılım Kitap, 2011), 349-350; Akif Öztürk, "Eril Bedenselleşme: Hegemonik Erkek Bedeninin İnşası", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Bahar 2012), 40-41; Nazife Şişman, *Kaderle Tasarım Arasında Yeni İnsan* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 9.

Bu müdahalelerin en yaygın olanları güzellik ürünleri, zayıflama ve vücut geliştirme merkezleri, moda ürünleri ve estetik müdahalelerdir. Temel felsefesi "genç kal, güzel kal, daha uzun yaşa" sloganı üzerine kurulu olan ideal beden anlayışı ve imaj kültürü, hayatın doğal akışı sonucu ortaya çıkan yaşlanmayı dahi bir sorun olarak görmekte ve bu nedenle de diyetten spora, kozmetikten estetiğe kadar pek çok yöntemle bedenin genç kalması için çaba sarf etmektedir.[2]

Kapitalist sistemin hükmettiği tüketim kültürü insanların genç kalma ve güzel görünme zafiyetinden yararlanmakla kalmamakta gazete, dergi, televizyon kanalları ve bilhassa sosyal medya platformları üzerinden kurgulanan bedenlere benzemeye yönelik bir rağbet oluşturmaktadır. Her dönem yeni bir versiyonla sergilenen ideal beden anlayışı hem bu alandaki tüketim kültürünün sürekli devam etmesini hem de insan bedeninin bir meta olarak istenilen tarzda değişim dönüşüme alet olmasını sağlamaktadır. Estetik alanında gerçekleştirilen hemen her müdahalenin arkasında yatan temel sebebin insanlardaki genç ve güzel görünme arzusunun yanı sıra çok güçlü bir şekilde çağımıza hükmeden bu tüketim kültürü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[3]

Bedenin kapitalist sistem içerisinde bir meta olarak değerlendirilmesi ve kullanılması doksanlı yıllara kadar kadın bedeni üzerinden gerçekleşirken bu tarihten sonra erkek bedeni de hedef alınmaya başlamıştır. Magazin dergilerinde, reklamlarda, popüler kültürde ve medya ürünleri içinde erkek bedeninin sunumunda önemli artış gözlemlenmektedir. Kıyafet, otomobil, tıraş köpüğü, şampuan, parfüm vb. kozmetik ürünlerin reklamlarında erkek bedeninin seçilmesi, kadın bedeni gibi tüketim aracı olarak kullanılmaya başladığını göstermektedir. Kaslı erkek bedenlerinin çeşitli magazin dergilerinin kapakları ve televizyon ekranlarının -günümüzde sosyal medya platformları da buna dahil- reklam panolarında yer alması erkek bedeninin de kadın bedeni gibi ticarileşmeye ve metalaşmaya başladığını göstermektedir.[4]

---

[2] Ejder Okumuş, "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi", *Beden Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan (İstanbul: Açılım Kitap, 2011), 56-57.
[3] Fahri Çakı, "Batı Dışı Toplumlarda Gençlik ve Beden İmajı", *Beden Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan (İstanbul: Açılım Kitap, 2011), 307-323; Şişman, *Kaderle Tasarım Arasında Yeni İnsan*, 47-55.
[4] Öztürk, "Eril Bedenselleşme", 46-47.

Tüketim kültürünün kadınlar için arzuladığı ince, zayıf ve çekici beden yapısına karşılık erkeklerde kaslı, sert ve maskülen bir yapı arz etmektedir. Kapitalist düzenin kadın ve erkekler için kurguladığı ideal beden anlayışları çeşitli vasıtalarla buna maruz kalan kişilerde beden yapısı bozukluğu oluşturmaktadır. Kendi bedenlerini beğenmeme durumuyla karşılaşan bu kimseler ilk soluğu estetik ve güzellik merkezlerinde almaktadırlar. Burun estetiği, göz kapağı estetiği, saç ekimi, botoks, göğüs estetiği, lazer epilasyon vb. pek çok müdahale ideal kadın ve erkek bedenine ulaşmak için sarf edilen birer çabadır. Nitekim dünya çapında yapılan son araştırmalar kozmetik/estetik müdahalelere başvuran kişilerin sayısında ciddi anlamda artış yaşandığını göstermektedir.[5] Öyle ki koronavirüs salgınının (COVID 19) pek çok alanda gerçekleştirmiş olduğu kısıtlamalara rağmen gerek cerrahi gerekse cerrahi olmayan estetik müdahalelerin dünya çapında artış gösterdiği gözlemlenmiştir.[6] ISAPS'ın[7] dünya çapında yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre Türkiye kozmetik ve plastik cerrahi alanında yükseliş göstererek dünya sıralamasında ilk onda yerini almıştır.[8]

Bedenle beraber değinilmesi gereken bir diğer husus bedene yönelik estetik müdahale kavramıdır. Türk Dil Kurumu tarafından "estetik" kavramı isim olarak *"sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu"* olarak tanımlanmaktadır. Sıfat olarak kullanımı ise *"güzellik duyusu ile ilgili olan"* her şey olarak tanımlanmaktadır.[9] Estetik konusunda bir kitap çalışması bulunan Salih el-Fevzân da TDK'nın sıfat kullanımına uygun olarak estetiği (tecmîl): *Beden üzerinde gerçekleştirilen ve güzellik, arılık ve parlaklığa götüren her türlü tasarruf"* olarak tanımlamaktadır.[10] Estetik tıbbi olmayan estetik müdahaleler ve tıbbi estetik müdahaleler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tıbbi olmayan estetik

[5] Hatice Demirbaş, "İnsanlar Neden Estetik Müdahalelere Yönelmektedir? Gerisindeki Güdülenme" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/99 (Aralık 2019), 81-83; Anadolu Ajansı (AA), "Pandemide Dünya Estetik İçin Türkiye'ye Koştu" (Erişim 01.09.2022).
[6] Independent Türkçe (Indy Türk), "Pandemiden Etkilenmeyen Sektör: Estetik Turizmi" (Erişim 01.09.2022).
[7] ISAPS: International Society of Aesthetic Plastic Surgery
[8] (AA), "Pandemide Dünya Estetik İçin Türkiye'ye Koştu"; (Indy Türk), "Pandemiden Etkilenmeyen Sektör: Estetik Turizmi"; Milliyet, "İşte Dünyanın Estetik Haritası! Türkiye İki Branşta Şampiyon" (Erişim 01.09.2022).
[9] Türk Dil Kurumu (TDK), "Türk Dil Kurumu Sözlükleri" (Erişim 10 Ekim 2024).
[10] İ'dad Salih b. Muhammed el-Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye: Arzun Tıbbî ve Dirâse Fıkhiyye Mufassala,* (Riyad: Darü't-Tedmuriyye, 2008/1429)*,* 19-20.

müdahaleler, tıbbi müdahaleyi gerektirmeyen her türlü estetik müdahaleleri ifade etmektedir. Dolayısıyla saçların taranmasından tırnak kesimine kadar çok geniş bir alana yayılmaktadır.[11] Tıbbi estetik müdahaleler ise tıbbi müdahaleyi gerektiren estetik müdahalelerdir. Bu bölüm de kendi arasında plastik/rekonstrüktif cerrahi müdahaleler ve estetik cerrahi müdahaleler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Plastik cerrahi, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu yahut yaratılış bozukluğu olarak ortaya çıkan kusurların giderilmesi ve onarılmasıdır. Estetik cerrahi ise bedenin görünen kısmını güzelleştirmeyi veya herhangi bir uzvun bulunduğu asli vazifesini iyileştirmeyi ifade etmektedir.[12]

Günümüz fıkıh problemlerinin önemli bir bölümünü teşkil eden bedene yönelik estetik müdahaleler, özel anlamda Müslüman coğrafyasını genel anlamda ise bütün insanlığı çok yakından ilgilendirmektedir. Beden saygınlığının ihlal edildiği pek çok estetik müdahaleye son zamanlarda erkeklerin de rağbetle başvurduğu görülmektedir. Bununla beraber gerçekleştirilen bazı müdahalelerin ise tedavi kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Erkek bedenine yönelik gerçekleştirilen bu müdahalelerin fıkhi açıdan detaylı bir şekilde incelenmesi ihtiyacı hissedilmiştir. Zira bu alanda yapılan pek çok araştırma birçok konuyu aynı anda ele aldığından niceliksel açıdan güçlü, niteliksel anlamda ise yetersiz kalmaktadır. Bu tez, diğer çalışmalardan farklı olarak erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen en yaygın estetik müdahalelere odaklanarak bu alandaki mevcut literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde fıkhi boyutlarıyla daha önce müstakil herhangi bir araştırmaya konu olmayan erkek bedenine müdahaleler konusu ele alınacak, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadisleri başta olmak üzere klasik fıkıh eserlerinden yola çıkılarak fıkıh literatüründe yasaklanmış estetik müdahaleler ve gerekçeleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde erkek bedenine yönelik serbest bırakılmış estetik müdahaleler ve gerekçeleri çalışılacaktır. Son olarak üçüncü bölümde ise erkekler arasında en yaygın olarak görülen üç estetik müdahale bu veriler ışığında tıbbi yönleriyle beraber ele alınarak nihai bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

[11] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye*, 27-30
[12] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye*, 44-47; Maral Törenli Çakıroğlu, "Güzelleştirme Amaçlı Estetik Müdahaleler Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme", *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2024), 73-78.

Çalışmanın üçüncü bölümüne seçilen konular; erkekler arasında rağbet gören saç ekimi uygulaması, her iki cinste ameliyatsız estetik uygulamalar arasında en çok yaygınlaşan ve ileride daha da yaygınlaşması beklenen botoks uygulaması ve sadece erkekler arasında görülen jinekomasti uygulamasıdır.

2. Tezin Amacı

Çalışmamızın temel hedefi, fıkıhta erkek bedenine yönelik yasaklanan ve meşru görülen estetik müdahaleleri gerekçeleri ile beraber tespit edip bu müdahaleler üzerinden estetiğe dair genel ilkelere ulaşarak günümüzde ortaya çıkan ve erkekler arasında yaygınlaşan estetik müdahalelerin fıkhi hükmüne ışık tutabilmektir. Bunun için öncelikli olarak hadis eserleri ve erken dönem fıkıh eserlerine başvurmak gerekmektedir. Kütüb-i Sitte başta olmak üzere güvenilir hadis eserlerinin "Zînet", "Tereccül", "Libâs" başlıkları ve buna dair hadis şerhleri ve ayrıca fıkıh eserlerinde konuya dair zikredilen veriler belirli bir sınıflandırma dâhilinde serdedilecektir.

Çalışmanın bir diğer amacı günümüzde ortaya çıkan ve erkekler arasında yaygınlaşan tıbbi estetik müdahaleleri tespit edip ayrıntılı bir şekilde incelemektir. Çalışmamız mevcut çalışmalardan farklı olarak, erkekler arasında en yaygın üç temel meseleye yönelerek konuyu her yönüyle incelemeye tabi tutacaktır. Belirlediğimiz üç meseleden ilki, erkekler arasında en yaygın estetik eylemlerden biri olan saç ekimi uygulamasıdır. İkincisi, her iki cinste ilk sırada yer alan ve ileride daha da artması beklenen ameliyatsız estetik eylemlerden biri olan botokstur. Üçüncü ve son konumuz ise sadece erkeklerde görülen ve erkekler arasında azımsanamayacak derecede fazla olan jinekomasti (meme küçültme) ameliyatlarıdır. Bu çalışmada erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen bu eylemlerin öncelikli olarak fetvaya etki edecek ölçüde tıbbi boyutlarının araştırılması hedeflenmektedir. Akabinde bu konulara dair yayınlanan fetvalar değerlendirmeye tabi tutularak konuya dair genel bir kanaate ulaşılmaya çalışılacaktır.

3. Tezin Kapsamı ve İçeriği

Erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleleri ele alan tezimiz, giriş ve sonuç kısımları dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, erkek

bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahaleler ve gerekçelerini ele almaktadır. Klasik dönemde erkek bedenine yönelik yasaklanan eylemler arasında yer alan; saçların ve sakalların siyaha boyanması, beyaz kılların yolunması, bıyıkların uzatılması, sakalların kazıtılması, kaza‘ tıraşı, kulak deldirmek, erkeklerin el ve ayaklarının kınalanması, ipek ve altın kullanımı ve dövme yaptırma konuları detaylı açıklamalarıyla beraber ele alınmaktadır. Bu konuların gerekçelerinden yola çıkarak temel ilkelere dönüştürülen bir sonraki başlık; Müslüman kimliğinin korunması, cinsiyet kimliğinin korunması, beden saygınlığının korunması, Allah'ın yarattığı şeklin korunması, beden mahremiyetinin korunması ve ahlaki değerlerin korunmasını ele almaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümü, erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik müdahaleler ve gerekçelerini ele almaktadır. Klasik dönemde erkek bedenine yönelik meşru görülen eylemler arasında yer alan; erkek çocukların sünnet olması, vücutta kötü koku ve görüntü oluşturan kılların giderilmesi, Arfece olayı özelinde sonradan ortaya çıkan kusurları gidermek, koku sürünmek, saç bakımı, saç-sakal tıraş şekilleri ve saç boyama konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu konuların gerekçelerinin temel ilkelere dönüştürülerek ele alındığı bir sonraki başlık; tedavi zarureti, beden temizliği ve kişisel hijyen, güzel görünmek ve bakımlı olmak konularını ele almaktadır.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümü ise erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen tıbbi bazı estetik müdahale türlerinin fıkhî açıdan değerlendirilmesini konu edinmektedir. Erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahalelerin tamamını ele almak bu çalışmanın kapsam ve sınırlarını aştığından birkaçını ele almak ile yetinilmiştir. Erkekler arasında en çok yayılan estetik müdahalelerden biri hiç şüphesiz saç ekimi uygulamasıdır. Bunun için üçüncü bölümün birinci konusu saç ekimi uygulamasına ayrılmıştır. Tıbbi bir müdahale olan ve genellikle uzman doktorlar tarafından uygulanan saç ekiminin doğru bir şekilde anlaşılması için tıbbi boyutunun ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple saç ekim yöntemleri, saç ekimi ile saç ekletme arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, saç ekimini haram, caiz ve mekruh olarak görenlerin görüşleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Üçüncü bölümün ikinci konusu erkekler ve kadınlar tarafından en çok başvurulan ameliyatsız estetik

eylemlerden biri olan botoks olarak belirlenmiştir. Botoks, hali hazırda çok yaygın olmakla beraber ileride daha da yayılması beklenen ameliyatsız estetik eylemlerden biridir. Tıbbi bir müdahale olan botoks kolay uygulanabilir olduğundan pek çok kişiye rahatlıkla yapılabilmektedir. Bu başlık altında botoksun tıbbi boyutu ve uygulama yöntemleri ile botoksun hükmüne dair çağdaş âlimlerin ve fetva kurullarının görüşleri incelenmektedir. Üçüncü bölümün son konusu, sadece erkeklerde gerçekleşen jinekomasti ameliyatı olarak belirlenmiştir. Tıbbi bir müdahale gerektiren ve uzman doktorlar tarafından gerçekleştirilen jinekomasti ameliyatları, kısaca tıbbi boyutuyla ele alındıktan sonra fıkhi açıdan değerlendirmesine geçilmektedir. Çalışmamızda yer verilen bu konuların son bölümleri özgün bir şekilde hazırlanan değerlendirmelere ayrılmıştır.

4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri

Bu çalışma, bedene yönelik estetik müdahalelerin fıkhi açıdan sınırını erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleler olarak belirlemekte olup alanında daha önce çalışılmamış bir konuyu ele alması yönüyle özgündür. Estetik müdahalelere yönelik yazılan pek çok eser herhangi bir sınırlandırmaya gitmeden bu eylemlerin tamamını ele almaktadır. Bu durum konuların birer ikişer sayfa halinde yüzeysel olarak ele alınıp karara bağlanması ile sınırlı kalmaktadır. Çalışmamız bu noktada ayrışarak erkek bedenine yönelik güncel eylemlerden sadece saç ekimi, botoks ve jinekomasti eylemlerini ele almaktadır.

Çalışmamızın özgünlüğünü sağlayan bir başka yönü Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerinden yola çıkarak klasik eserlerde yer alan erkek bedenine yönelik yasaklanan ve meşru görülen estetik müdahaleleri gerekçeleri ile beraber tespit etmesidir. Hadis ve fıkıh eserleri üzerinde yapılan taramalardan ulaşılan bölüm başlıkları özgün bir değere sahiptir. Konu başlıkları ve sınıflandırması özgün olarak belirlenen bu bölümler başka bir çalışmaya bu haliyle konu olmamıştır. Çalışmanın özgünlüğünü sağlayan bir diğer yön, erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilmesi meşru veya yasak olan bu eylemlerin gerekçeleri ile sunularak estetiğe dair temel ilkelere ulaşılmış olmasıdır.

Netice itibariyle bu tez, erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleler ile sınırlandırılmış olup estetik alanına dair yapılacak olan araştırmalara küçük de olsa katkı sunma gayreti içerisindedir. Çalışmamız, diğer araştırmalarda arka plana itilen erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik uygulamalara yoğunlaşmakta olup erkek bireyleri yakından ilgilendiren önemli bir konuya temas etmektedir. Bu konu özelinde tezimiz alanında hem bir ilki gerçekleştirmekte hem de bu sınırlar dâhilinde ele alınan konuların ayrıntılı bir şekilde araştırması yapılarak akademi camiasına kazandırmayı hedeflemektedir.

5. Tezin Yöntemi

Tez çalışmamız literatür taraması ve metin analizi yöntemlerini esas alarak oluşmaktadır. Erkek bedenine yönelik gerçekleştirilen estetik uygulamaların dini boyutunu tespit etmek geçmişte karşılaşılan ve dini metinlerde yer alan olayların anlaşılmasına bağlıdır. Bunun için "Literatür taraması" ve "Metin analizi" yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Türkçe başta olmak üzere Arapça kaynaklarda konumuza dair yazılmış klasik ve modern eserlere ulaşılmıştır. Öncelikle Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadisleri ve klasik eserlerde konuyla irtibatlı bilgileri tespit etme ihtiyacı doğmuştur. Kütüb-i Sitte başta olmak üzere güvenilir hadis kaynaklarının "Libâs", "Ziynet" ve "Tereccül" bâpları, hadis şerhleri incelenmiş, fıkıh eserlerinde konuya dair aktarılan bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Buradan alınan veriler çalışmamızın birinci ve ikinci bölümlerinin temelini teşkil etmektedir.

Konumuza fayda sağlayacağını düşündüğümüz bir diğer önemli yöntem "Metin analizi" yöntemi olmuştur. Zira konumuz itibariyle ele aldığımız bazı kavramların erken dönem metinlerdeki yerinin tespit edilmesi, analizinin yapılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için ele aldığımız kavramların sözlük ve terim anlamları, hadis ve tefsir kaynaklarında geçtiği yerler, anlaşılma durumu ve klasik dönem âlimlerinin konuya bakış açıları bu yöntemle keşfedilip ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çağdaş dönemde konuya ilişkin yayınlanan kişi ve kurumların görüş ve fetvalarına sıklıkla başvurulmuştur. Bu bağlamda İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, Din İşleri Yüksek Kurulu,

Mısır Fetva Kurumu, İslam Web. vb. kişi ve kurumların görüşleri incelenmiş, ilgili bölümlerde çalışmamıza alınmıştır.

6. Literatür Taraması

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleler ele alındığı için güvenilir hadis eserlerine başvurma ihtiyacı duyulmuştur. Bunun için öncelikli olarak Buhârî ve Müslim'in *Câmiu's-Sahîh* adlı eserleri akabinde ise Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eserleri "Libâs", "Zînet" ve "Tereccül" konu başlıkları özelinde taranmıştır. Bunun yanı sıra bu noktada tezimize yarar sağladığını düşündüğümüz veriler olması halinde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'*i İmam Mâlik'in *Muvatta'*sı *ve* Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ'*sından da ayrıca yararlanılmıştır.

Konu başlıklarımızı en kapsamlı ve nitelikli bir şekilde ele alan çağdaş çalışmalardan biri, Salih el-Fevzân'ın kaleme aldığı *"el-Cirâhetü't-Tecmîliyye: Arzun Tıbbî ve Dirâse Fıkhiyye Mufassala*"[13] isimli doktora çalışmasıdır. Estetiğe dair Arapça ele alınan en kapsamlı eser olma özelliğini taşıyan bu çalışma gerek konulara bakış açısı gerekse verilen hükümler açısından tezimize büyük katkı sağlamıştır. Estetiğin aslı ve hükmü ile konulara giriş yapılan kitap, dört ana bölümden oluşmaktadır. Fevzân'ın eserinin özellikle ikinci ve üçüncü bölümleri çalışmamıza önemli derecede yarar sağlamaktadır. Tezimizin üçüncü bölümünde yer alan saç ekimi, jinekomasti ve botoks eylemlerinin hükümleri noktasında bu eserden önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Muhittin Uysal'ın *Peygamber Günlerinde Giyim, Kuşam ve Süslenme*[14] adlı matbu eseri Hz. Peygamber günlerini hadisler üzerinden araştırmakta olup fıkhi verilerden ziyade hadislerin tahriciyle ilgilenmektedir. Bilhassa kitabın ilk bölümünde yer alan Hz. Peygamber dönemindeki süslenmeye dair isim ve kavramların açıklamaları çalışmamıza önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Tezimiz erkek bedenine yönelik müdahalelerin fıkhi boyutlarını araştırmakla bu çalışmadan ayrışmaktadır.

[13] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye*.
[14] Muhittin Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme* (Konya: Yediveren, 2004).

Konu başlığımızın bilhassa ikinci-üçüncü bölümüne katkı sağlayacağını düşündüğümüz bir başka eser Abdulazîz Uveyde Hâmid El-Cuhenî'nin "Ahkamu't-Tecmîl ve't-Tezyîn ve Davâbituhumâ Fi'l-Fıkhi'l-İslâmî"[15] adlı Arapça hazırlanan doktora tezidir. Bu çalışma bir mukaddime ve altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sakal kesimi, kazıtması ve boyanmasından, dördüncü bölüm Estetik müdahalelerin fıkhi hükmünden bahsetmekte olup konu başlıklarımız açısından önemlidir. Aynı şekilde Şenkîtî'nin *Ahkâmu'l-Cirâheti't-Tıbbiyye ve'l-Âsâru'l-Muterettibe Aleyhâ*[16] adlı eseri estetiğe dair genel hükümleri ve alt başlıklarını ele aldığı için çalışmamız açısından kıymetlidir.

Merve Özdemir'in "İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli"[17] adlı doktora çalışmasının ikinci bölümü insan bedeni ve beden parçaları üzerinde tasarruf hakkını üçüncü bölümü ise zaruret ve ihtiyaç bağlamında organ naklinin meşruiyet temelini araştırmaktadır. Çalışmamızda estetiğin bedene müdahale boyutu ele alınırken bu tezin belirtilen bölümlerinden çokça faydalanılmış, organ nakli özelinde ele alınan zaruret ve ihtiyaç başlıkları tezimizin belirli başlıklarında estetik konularına uyarlanmıştır. Bedene müdahale noktasında yararlandığımız bir diğer eser Hakan Ertin ile Adem Az'ın editörlüğünü yaptıkları *Tıbbi, Dini, Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*[18] adlı eserdir. İkinci bölümü estetik amaçlı operasyonlara ayrılan bu eser bedene müdahale etmeyi çok yönlü bir şekilde ele almaktadır. Bu bölümde bilhassa Merve Özaykal'ın "Maslahat Teorisi Açısından Bedene Müdahale Etmenin Fıkhi Sınırları"[19] adlı makalesi, estetik alanında bedene müdahale etmenin sınırlarını belirlemek adına başvurduğumuz önemli bir çalışmadır.

---

[15] Abdulazîz Uveyde Hamîd el-Cüheynî, *Ahkâmu't-Tezyîn ve't-Tecmîl ve Davâbituhâ fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Kuala Lumpur, al-Madinah Internatıonal University, Sosyal Bilimler, Doktora Tezi, 2014).

[16] Muhammed b. Muhammed el-Muhtar b. Ahmed Mezîd el-Ceknî eş-Şankîtî, *Ahkâmu'l-Cirâheti't-Tıbbiyye ve'l-Âsâru'l-Muterettibe Aleyhâ* (Cidde: Mektebetü's-Sahâbe, 2008).

[17] Merve Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

[18] Adem Az - Hakan Ertin (ed.), *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler* (İstanbul, İSAR Yayınları, 2020).

[19] Merve Özaykal, "Maslahat Teorisi Açısından Bedene Müdahale Etmenin Fıkhi Sınırları", *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*, ed. Adem Az - Hakan Ertin (İstanbul, İSAR Yayınları, 2020).

İsmail Yalçın'ın *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma*[20] adlı eseri fıtrat âyeti bağlamında insanlarda yaratılışı değiştirme, hayvanlarda fıtratı değiştirme ve bitkilerde yaratılışı değiştirme adlı üç bölüm başlığına ayrılmış olup her bir bölümün altında pek çok konunun ayrıntılı bir şekilde açıklaması yapılmaktadır. Bu eserin ilk bölümünde ele alınan konuların tezimize sunduğu katkı konu başlıklarımızı oluşturan estetik müdahalelerin fıtrat kavramı üzerinden nasıl değerlendirildiği fikri ve bakış açısı olmuştur.

Taha Nas'ın "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü"[21] adlı makalesi ve Shawis Murad'ın "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları" adlı araştırması saç ekimine dair hazırlanan bağımsız çalışmalardır. Taha Nas, saç ekmenin fıkhi görüşlerini helal, haram ve kerahet penceresinde değerlendirirken Shawish Murad ise saç ekimine dair bütün tartışmaları ele alan Arapça bir makale kaleme almıştır.[22] Çalışmamızın üçüncü bölümünde yer alan saç ekimi uygulamasının bilhassa fıkhî görüşlerinin belirlenmesi noktasında bu iki makaleden önemli ölçütte yararlanılmıştır.

Konumuzla ilgili meselelere değinen bir diğer kaynak, Emine Uysal'ın "İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler"[23] adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Bu tezin ikinci bölümünde yer alan estetiğin yasaklanmasının genel ilkeleri ile günümüzde uygulanan tıbbi estetik müdahalelerin ele alındığı üçüncü bölümün çalışmamıza yarar sağlayacağını düşünmekteyiz. Çalışmamız bu tezden erkek bedenine yönelik müdahaleleri incelemekle ayrışmaktadır. Çalışmamız esnasında yararlandığımız bir diğer tez Fezanur Gökçen'in "İslam Hukukuna Göre Cerrahi Nitelikli Estetik Operasyonlar"[24] adlı yüksek lisans tezidir. Çalışmanın bilhassa üçüncü bölümünde yer alan estetik operasyonların hükümleri tezimize katkı sunan veriler barındırmaktadır.

---

[20] İsmail Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma* (İstanbul: Fecr Yayınevi, 2017).
[21] Taha Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", *Journal of Islamic Research* 27/1 (2016), 53-63.
[22] Shawish Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", *el-Mecelletu'l-İlmiyyetu'l-Muhakkemetu li Riâseti'ş- Şuûni'd-Dîniyyeti't-Turkiyye* 2(2020), 110-139.
[23] Emine Uysal, *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
[24] Fezanur Gökçen, *İslam Hukukuna Göre Cerrahi Nitelikli Estetik Operasyonlar* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Bir diğer önemli eser, Hüseyin Baysa'nın *Geçmişten Günümüze Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu*[25] adlı çalışmasıdır. Estetik kavramı, tarihçesi, Batı ve İslam'da estetik konu başlıklarıyla genel bir giriş yapılan eser dört bölümden oluşmaktadır. Kitaptan yararlandığımız noktalar; vahiy döneminde gerçekleştirilen estetik müdahalelere kolay bir şekilde ulaşmak, üçüncü bölümde estetiğe dair güncel fıkıh problemlerin çözümünde yol gösterici konumunda duran genel ilkeler ile dördüncü bölümde ele alınan estetik müdahalelerin fıkhi hükümlerini kullanmak şeklindedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde yer alan erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen müdahalelerden saç ekimi, botoks ve jinekomasti ameliyatları konularının doğru bir şekilde anlaşılması ve karara bağlanması tıbbi boyutlarının doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Saç ekimi, jinekomasti ameliyatı ve botoksun uygulanma aşamaları, yöntem ve tekniklerinin tespit edilmesi için bazı tıp kitapları ve konunun tıbbi boyutunu ele alan makalelere başvurulmuş olup ayrıca bazı özel hastane ve doktorların internet sitelerinde yer alan bilgilerden de yararlanılmıştır.

Son olarak İslam İşbirliği Teşkilatına bağlı Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, Mısır Fetva Kurumu, Ürdün Fetva Kurumu, İslam Web, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu gibi fetva ve kararlar yayınlayan kurum ve kuruluşların bu konulara dair yayınlamış oldukları bilgilere öncelikli olarak başvurulmuştur. Mecmau'l Fıkhi'l-İslâmî, bu alana dair kararların bir heyet tarafından tartışılıp karara bağlanıldığı muteber bir kurumdur. Bu sebeple ihtilaflı durumlarda-diğer görüşleri de ele almak kaydıyla-öncelik verilecek kurum burası olmuştur. Çalışmamızda mezkûr kurumların yayınladıkları fetvalar ele alınarak genel bir kanaate ulaşılmaya çalışılmıştır.

[25] Hüseyin Baysa*, Geçmişten Günümüze Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu* (Ankara: Nobel Bilimsel Yayınevi, 2020).

BİRİNCİ BÖLÜM
ERKEK BEDENİNE YÖNELİK YASAKLANAN ESTETİK MÜDAHALELER VE GEREKÇELERİ

Güncel estetik konularının doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi klasik dönem hadis ve fıkıh eserlerinde yasaklanan ve meşru görülen olayları gerekçeleriyle beraber tespit etmekten geçer. Klasik eserlerde günümüze oranla çok az bulunan tıbbi estetik müdahaleler yerine daha çok tıbbi olmayan estetik müdahaleler ele alınmıştır. Bu nedenle birinci bölümde fıkıhta erkek bedenine yönelik yasaklanan ve daha çok tıbbi olmayan estetik müdahaleler ve gerekçeleri ele alınacaktır. Çalışmanın bu bölümü iki ana başlık ekseninde dizayn edilecektir. İlk olarak tespit edildiği kadarıyla fıkıhta erkek bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahaleler ele alınacaktır. Sonrasında ise bu estetik müdahalelerin yasaklanma gerekçeleri özgün bir başlıklandırma yapılarak değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1.1. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK YASAKLANAN ESTETİK MÜDAHALELER

Vahyin nazil olduğu dönemde bilhassa kadınlar tarafından yaygın bir şekilde sürdürülen saça saç ekletme, dişleri törpüleme, dövme yapma, yüzdeki tüyleri yolma, kaşları inceltme gibi estetik müdahaleler Hz. Peygamber'in sözleriyle sert bir şekilde uyarılmış ve yasaklanmıştır.[26] Yasaklanan bu estetik eylemler kadınlara hitaben söylenmiş olsa da âlimlerin genel görüşüne göre erkek bireyleri de kapsamaktadır. Özellikle kadınlar için yasak olan estetik müdahaleler olduğu gibi altın ve ipek kullanımında görüldüğü üzere erkeklere özel yasaklardan da söz edilmektedir. Çalışmamızın ana konusu erkek bedenine yönelik estetik müdahaleler olduğundan burada kadınlara yönelik yasaklardan söz edilmeyecektir. Hadis ve fıkıh eserlerinde özellikle erkekler için yasak olan bazı estetik müdahaleler yer almaktadır. Bunlar; saç ve sakalın siyaha boyanması, kaza' tıraşı, sakalların kısaltılması ve kazıtılması, beyaz kılların yolunması, el ve ayakların kınalanması, saça saç ekletme, dövme yaptırma, ipek ve altın kullanımı ve kulak deldirmedir. Bu başlık altında zikredilen konular

[26] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî,* thk. Mustafa Dipboğa (Dımaşk: Dâru İbn-i Kesîr, 1414/1997), "Tefsîr", 364 (No. 4604).

değerlendirilmeye çalışılacak, bir sonraki başlık altında ise yasaklanma gerekçeleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Saç ve Sakalın Siyaha Boyanması

Erkeklerin ağaran saç ve sakallarını boyamaları teşvik edilmiştir. Kına, ketem (كتم)[27] ve bunların karışımından oluşan boyaların sahabe ve tabiin döneminde kullanıldığı ancak siyah renk kullanımına dair görüş ihtilaflarının olduğu görülmektedir. Hz. Ebu Bekir'in babası Ebu Kuhâfe Mekke'nin fethinde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) huzuruna getirilmiştir. Ebu Kuhâfe'nin saç ve sakalının beyazladığını gören Rasûlullah, yanındakilerden Ebu Kuhâfe'nin saç ve sakalını siyah dışında bir renkle boyamalarını istemiştir.[28] Bir başka rivayette ise ahir zamanda saçlarını siyaha boyayan bir grubun ortaya çıkacağı ve bunların cennetin kokusunu dahi alamayacakları aktarılır.[29]

Hadislerde erkeklerin saç ve sakallarını siyah renge boyamamalarına yönelik aktarılan rivayetler fakihler arasında tartışma konusu olmuştur. İbn Âbidîn, saç ve sakalı siyaha boyamanın mekruh olduğunu söyler.[30] İmam Nevevî'nin erkeklerin saç ve sakallarını siyaha boyamalarını haram olarak değerlendirdiğini belirten İbn Âbidîn, Hanefî âlimlerden Hamevî'nin ise bu durumu savaş dışındaki kişiler için değerlendirdiğini aktarır.[31] İbn Kudâme, saç ve sakalın siyaha boyanmasının mekruh olduğunu düşünmektedir. Mâverdî ise düşmanla çarpışmak dışında saçın siyaha boyanmasının sakıncalı olduğunu söylemektedir.[32] Nevevî, saç ve sakalın siyaha boyanmasının ittifakla yerildiğini ifade etmektedir. İmam Gazâlî, Beğâvî gibi âlimler

---

[27] Ketem, aynı adı taşıyan bir ağacın yapraklarının kurutulup toz haline getirilmesiyle elde edilen bir boya çeşididir. Bk. Fatıma Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi* (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012),83.
[27] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/126-127.
[28] Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *Sahih-i Müslim,* thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Kâhire: Matbaâtu Îsa el-Bâbî el-Halebî, 1374/1955), "Libâs", 2102; Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eşas el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Kara Belli (Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), "Tereccül", 17 (No. 4204).
[29] Ebû Dâvud, "Tereccül", 19 (No. 4212).
[30] Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz Âbidîn ed-Dimeşkî el-Hanefî, *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürrü'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1386-1966), 6/422.
[31] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/756.
[32] Mâverdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Şeyh Alî Muhammed – Şeyh Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcût (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-ilmiyye, 1999/1419), 2/257.

bunun mekruh, ancak Nevevî'ye göre sözlerinden anlaşılan kerahetin ise tenzihen mekruh olduğudur. Nevevî'ye göre saç ve sakalın siyaha boyanması her iki cins için de haramdır. Lakin İshak b. Râhûye'nin, eşine karşı süslenmek amacıyla saçını siyaha boyayan kadına ruhsat tanıdığını ilave etmektedir.[33]

Saç ve sakalın siyaha boyanmasını sakıncalı olarak gören âlimlerden bazıları düşmana korku salmak, genç ve dinamik görünmek amacıyla savaşan mücahidin saç ve sakalını siyaha boyamasında herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Hamevî, düşmana korku salmak amacıyla savaşa katılan mücahitlerin saç ve sakalını siyaha boyamalarının haram olmadığını belirtir.[34] İbn Âbidîn, düşman gözünde daha heybetli görünmek için siyaha boyanmanın ittifakla hoş karşılandığını, ancak kadınlara karşı güzel görünmek amacıyla siyaha boyanmanın ise mekruh olduğunu söyler.[35] Saç ve sakalın siyaha boyanmasını sakıncalı gören Mâverdî, düşmanla çarpışan askerleri bu grubun dışında değerlendirmektedir.[36] Aynı şekilde Serahsî de, dârülharpte bulunan bir Müslümanın toplum nazarında heybetli görünmesi için saç ve sakalını boyayabileceğini belirtmektedir.[37] Şevkânî, selef alimlerinden bazılarının[38] saç ve sakalı siyaha boyamaya ruhsat tanıdıklarını aktarır. Hadis rivayetinde yer alan "Ahir zamanda saçlarını siyaha boyayan bir grubun ortaya çıkması" tabirini değerlendiren Şevkânî, hadis metninin saçları siyaha boyamanın kerahetine delalet etmediğini aksine ahir zamanda ortaya çıkacak grubun bu vasfa sahip olacağını göstermektedir.[39]

Erkeklerin saç ve sakallarını siyaha boyamalarına ruhsat verilen bir diğer nokta ise eşlerine karşı süslenmeleridir. Ebu Yusuf'un, *"Eşimin bana karşı süslenmesi benim hoşuma gittiği gibi benim de ona karşı süslenmem gerekir"* dediği aktarılır.[40] Burada ruhsat verilen durumlardan biri de saçın bu amaçla siyaha boyanmasıdır. Selef

[33] Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431), 1/294.
[34] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/756.
[35] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/422.
[36] Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 2/257.
[37] Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimmeti es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1413-1993), 10/199.
[38] Belirtilen bu kişiler; Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Ukbe b. Âmir olarak zikredilmektedirler.
[39] Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî el-Yemenî, *Neylu'l-Evtâr*, thk. İsâmu'd-Dîn es-Sibâbetî (Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1413-1993), 1/155.
[40] Serahsî, *el-Mebsût*, 10/199.

âlimlerinden bazılarının da siyah renk kullandığı gerçeğinden hareketle kişinin eşi için saç ve sakalını siyaha boyaması meşru karşılanabilir.[41] Lakin, bekar olanların evlilik için karşı tarafa daha genç görünme imajı oluşturmak amacıyla saç ve sakallarını siyaha boyaması aldatma eylemi içerdiğinden doğru değildir. Aynı şekilde yaşın ilerlemesiyle hayatın doğal seyrine bağlı olarak beyazlaşan saç ve sakalları da siyaha boyamak doğru değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) yaşı geçmiş Ebu Kuhâfe'ye siyah renk dışında saç ve sakalını boyama tavsiyesinde bulunması bazı kişiler tarafından bu anlamda anlaşılmış ve bu hükmün genç bireyleri kapsamadığı söylenmiştir.[42] Kanaatimizce de genç yaşta beyazlaşan saç ve sakalların siyaha boyanması ile yaşı geçmiş bireylerin saç ve sakallarını siyaha boyamaları noktasında belirgin bir fark vardır. Aldatma amacı içermeden henüz erken yaşta beyazlaşan saç ve sakalı siyaha boyamak meşru görülebilir. Zira selef âlimleri arasında bu durumu yadırgamayanlar olmuştur. Tabiîn alimlerinden İbn Şihâb ez-Zührî, genç yaştayken saçlarını siyaha boyadığını yaşlandığı zaman ise bunu terk ettiğini söylemiştir.[43] Buradan yola çıkarak genç bireyler için siyah boyanın kullanılmasında sakınca olmadığı düşünülebilir. Ancak yaşlı bireyler için bu konuda varit olan hadislerden[44] dolayı böyle bir şey söylemek zordur.

1.1.2. Beyaz Kılların Yolunması

İnsanların ilerleyen süreç içerisinde saç dökülmesi ve beyazlaması durumu ile karşılaşması normal karşılanmaktadır. Yaşlılık sürecinde kaçınılmaz bir son olarak önümüzde duran beyazlama hayat koşullarının zorlaşmasına bağlı olarak daha genç yaşlarda da görülebilmektedir. Beyazlayan kılların veya saçların koparılarak yok edilmesi akla ilk gelen çözümlerden biri olmaktadır. Ancak bu durumun Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından hoş karşılanmadığı görülmektedir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) şöyle buyurduğu aktarılmaktadır: *"Beyaz kılları yolmayın. Çünkü o, Mümin'in nurudur. Kişinin Müslüman olarak*

[41] Serahsî, *el-Mebsût*, 10/199.
[42] Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, 1/155; Baysa*, Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu*, 87-88.
[43] Yusuf Ziya Keskin, "Hz. Peygamber (s.a.s.) Döneminde Saç Bakımı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/26 (Temmuz-Aralık 2011), 18-19; Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme*, 77-78.
[44] Müslim, "Libâs", 2102; Ebû Dâvud, "Tereccül", 17 (No. 4204).

ağarttığı her bir tel ona bir sevap kazandırır, onun bir derecesini yükseltir veya bir günahını siler."[45] Hadis rivayetlerinden anlaşılan beyaz kılların koparılmaması gerektiğidir. Bunun yerine tavsiye edilen ise farklı bir renkle boyamaktır. Nitekim bir önceki başlıkta Hz. Ebu Bekir'in babası Ebu Kuhâfe'ye beyazlayan saç ve sakallarının siyah dışında bir renkle boyanması tavsiye edilmektedir. Buradan anlaşılan beyazlayan saç ve sakalların koparılmasının doğru bir davranış olmadığı bunun yerine isabetli olan davranışın olduğu gibi bırakılması veya boyanması olduğu söylenebilir.

Konuyu değerlendiren mezhep âlimleri farklı görüşler serdetmişlerdir. Şevkânî, Malik b. Enes'in: *"Bizler bir kimsenin saçından veya sakalından beyazlayan bir tüy koparmasını hoş karşılamazdık."* dediğini aktarır. Hadisin yasaklık (haram) belirttiğini ifade eden Şevkânî; Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerin beyazlayan kılları koparmayı mekruh olarak değerlendirdiklerini belirtir.[46] İbn Kudâme, Rasûlullah'ın (s.a.v.) beyazlayan kılları yolmaya yönelik yasaklık ifade eden sözlerinden hareketle beyazlayan kılları yolmanın mekruh olduğunu ifade eder. Buna mukabil beyazlayan kılları siyah dışındaki bir renkle boyamanın ise müstehap olduğunu belirtir.[47] İmam Nevevî, nakledilen rivayetlerden hareketle saç veya sakalda beyazlayan kılları yolmanın mekruh olduğu, siyah dışında sarı veya kızıl bir renkle boyamanın ise sünnet/müstehap olduğunu belirtir.[48] İbn Âbidîn'in *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserinde burada zikredilenlerden farklı olarak süslenmek amacıyla olmamak şartıyla sakalda beyazlayan tüylerin alınmasında sakınca görülmediği aktarılır.[49] Süslenmek amacıyla olmaması şartının konulması beyazlayan kılların giderilerek karşı tarafta genç görünme imajı oluşturma durumunun önüne geçilmek istenmesi olarak anlaşılabilir.

Sonuç olarak mezhep alimlerinin çoğunluğuna göre erkeklerde saç veya sakal fark etmeksizin beyazlayan kılların koparılması en basit haliyle mekruh olarak görülmüş ve hoş karşılanmamıştır. Buna mukabil beyazlayan kılların siyah dışındaki

---

[45] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedu'l-İmam Ahmed b Hanbel,* thk. Şuayb el-Arnaût v.d (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1421/2001), 6/229 (No. 6672).
[46] Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmet el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415-1994), 6/144; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, 1/150.
[47] Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmet b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğnî li İbn-i Kudâm*e, nşr. Abdulkâdir Atâ vd. (Kâhire: Dâru'l-Kâhire, 1388-1968), 1/124-125.
[48] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/292-294; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, 1/150.
[49] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/407.

bir renkle boyanması ise sünnet/müstehap olarak değerlendirilmiştir.[50] Kanaatimizce de bu konuda aktarılan rivayetlerden hareketle beyazlayan kılların koparılmasının yerine boyanması daha isabetli bir görüştür. Zira burada hem beyazlayan kılların koparılmasındaki nehiyden sakınma hem de saç ve sakalı boyamaya yönelik teşvik edici emirlere uygun hareket etme durumu yerine getirilmiş olmaktadır.

1.1.3. Kaza‘ Tıraşı

Saç ve sakal stilleri kişinin toplum içerisinde bir yere aidiyetini simgeleyen ve belirli bir kimlik kazandıran önemli bir unsurdur. Tarih boyunca erkekler için kısa saç, süslenmeye aracılık etmesi hasebiyle kadınlar için ise uzun saç tercih edilmiştir.[51] Bu sebeple her saç stilini uygulamak ve benimsemek doğru bir davranış olmayabilir. Müslüman kimliğini ortadan kaldıran, karşı cinse benzerlik oluşturan ve insanı gülünç duruma düşüren saç stillerini tercih etmek dinde yerilmektedir. Bu saç stillerinden biri de kaza‘(القزع) tabir edilen saç tıraşıdır.

Hadis eserlerinde Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) kaza‘ tabir edilen saç stilini yasakladığı aktarılmaktadır.[52] Yasaklanan bu saç stilinin nasıl olduğu hakkında iki görüş yer almaktadır. Bunlardan biri, saçın bir tarafının kesilip diğer tarafının kesilmemesi olarak geçmektedir. Diğeri ise, gökyüzündeki bulutları anımsatacak şekilde saçın farklı yerlerinden küçük bir bölümün kesilip geriye kalanın terk edilmesi olarak ifade edilmektedir. Buhârî’nin Sahih’inde yer alan rivayetin devamında hadisi aktaran ravilerden Ubeydullâh’ın kaza‘ın ne olduğunu sorduğu, cevap olarak kaza‘ın perçemin (nâsiye) ve alnın iki tarafının bırakılıp geriye kalan kısmın kesilmesi olarak açıklandığı aktarılmaktadır.[53] Müslim ve diğer hadis eserlerinde ise Ubeydullâh’ın soru sorduğu bu kişi kendisinden hadisi aktardığı Nafi‘ olarak zikredilmektedir. Nafi‘den aktarılan cevapta kaza‘, başın bir kısmının tıraş edilip diğer bir kısmının uzun bırakılması olarak ifade edilmektedir.[54]

[50] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/292-294; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/124-125; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/144; Şevkânî, *Neylu’l-Evtâr*, 1/150.
[51] Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme,* 68.
[52] Buhârî, “Libâs”, 70 (No. 5576); Müslim, “Libâs”, 2120; Ebû Dâvud, “Tereccül”, 13 (No. 4193-4194).
[53] Buhârî, “Libâs”, 70 (No. 5576).
[54] Müslim, “Libâs”, 2120; Ebû Dâvud, “Tereccül”, 13 (No. 4193-4194).

Fıkıh âlimleri arasında da tartışma konusu olan bu konu farklı şekillerde anlaşılmıştır. Genel kabul edilen görüşe göre hadislerde yasaklanan kaza‘ isimli saç stili, saçın bir bölümünün kesilip diğer bir bölümünün ise kesilmeden bırakılmasıdır. İbn Âbidîn, saçın bir bölümünün kesilip, bir bölümünün ise kesilmeden bırakılması anlamına gelen kaza‘ saç kesiminin mekruh olduğunu ifade eder.[55] Nevevî, başın bir bölümünün tıraş edilmesi anlamına gelen kaza‘ saç kesiminin mekruh olduğunu söyler.[56] Şirbînî de, saçın bir bölümünün kesilmesi şeklinde ifade ettiği kaza‘ saç kesiminin mekruh olduğunu belirttikten sonra yasaklanan saç kesiminin başın farklı yerlerinden saç kesmek anlamına geldiğini söyleyenlerin olduğunu da ilave eder.[57] Hanbelî alimlerinden İbn Kudâme ve Mâlikî alimlerinden Nefrâvî de kaza‘ saç kesiminin mekruh olduğunu belirtirler.[58]

Hadislerde yasaklanan kaza‘ saç modelinin yasaklanma sebebi çirkin görünme ve başka toplumlara benzeme olarak görünmektedir. Çünkü saçın bir kısmının tamamen kesilip diğer bir kısmının uzun bırakılması hoş bir görüntü oluşturmaz. Ayrıca bu şekilde gerçekleştirilen saç tıraşının Yahudilere benzeme sebebiyle bazı yerlerde ise şeytanın perçemli saç stiline benzerlik oluşturmasından dolayı yasaklandığı ifade edilmektedir. İsmail Yalçın ve Zahir Aslan’ın belirttiği üzere bizim de katıldığımız söz konusu saç stili kötü bir görüntü oluşturması ve başka kavimlere benzerlik durumu oluşturmasından dolayı yasaklanmıştır.[59] Bu bağlamda günümüzde başka toplumları anımsatan veya kötü görüntü oluşturan saç modelleri için de kerahet hükmünün geçerli olduğu söylenebilir.

1.1.4. Saça Saç Ekletme

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) hadislerinde yasaklanan eylemlerden bir diğeri saça saç ekletmektir. Rivayetlerde her ne kadar kadınlara hitap eden zamirler kullanılsa da yasaklanan bu eylem her iki cinsi de kapsamaktadır.[60] Saça ne tür saç

[55] İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, 6/407.
[56] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/295.
[57] Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/144.
[58] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/123; Nefrâvî, *Fevâkihu’d-Devvânî*, 2/306.
[59] Zahir Aslan, *Nebevi Sünnette Beden Bakımı Kütüb-i Sitte Özelinde* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), *85*-89; Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme,* 68.
[60] Buhârî, “Tefsîr”, 364 (No. 4604).

ekletmenin yasak olduğu ve yasaklık sebebinin ne olduğu noktasında görüş ayrılığına düşen fukahâ, konuya açıklık kazandırmak için farklı görüş ve önerilerde bulunmuşlardır. Bu başlık altında bu görüşlere yer verilip saça saç ekletme noktasında genel bir kanaate ulaşılmaya çalışılacaktır.

"Vasl (وصل)", kelime olarak bağlantıyı kesmek anlamına gelen "inkita'" kelimesinin zıddı, bağ kurmak anlamına gelen "ittisal" kelimesiyle eş değer anlamdadır. Bir şeyi bir şeyle bağlamaya veya bir şeyin cüzleri arasında bağlantı kurmaya "vasl" denir. Terim anlamı olarak ise, saçın başka bir saçla bağlanmasına yani saça saç eklenmesine denir. Saçına saç ekleten kişiye "Müstevsile (مستوصلة)", saç ekleyen (bu işi yapan) kişiye ise "Vâsile (واصلة)" denir.[61]

Saça saç ekletmeye dair mana itibariyle birbirini destekleyen ve açıklık getiren pek çok hadis bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Abdullah b. Mesud tarafından aktarılan hadistir: *"Dövme yapan, yaptıran, yüzünün tüylerini yolan, güzel görünsün diye dişlerini seyrekleştiren, Allah'ın yarattığını bozan kadınlara Allah lanet etsin."*[62] Bir diğer hadis-i şerif, hastalığa yakalanmış farklı konumdaki kişilerin saçlarına saç ekletmenin hükmünü sordukları olaylardır: *"Ensar'dan bir kadın Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek: Ya Rasûlallah, benim evlenecek olan bir kızım var, hastalıktan saçları döküldü. Saçlarına ekleme yapmamda bir beis var mı? diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): Allah saç ekletene ve ekleyene lanet etsin."* buyurdular.[63] Bir başka hadis-i şerifte ise saç ekletme Yahudi kadınların eylemi olarak gösterilmekte ve bunu yapanların yalan ve aldatma eyleminde bulundukları belirtilmektedir. Said b. Müseyyeb şöyle söylemektedir: *"Muâviye b. Ebî Süfyân Medine'ye son gelişinde bir yumak saç çıkarıp bizlere şöyle hitap etti: "Yahudiler dışında bunu yapan başka bir kimseyi görmedim. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bunu yalancılık olarak nitelendirdi." Yani saça saç ekletme eylemini."*[64]

Hadislerden anlaşıldığı kadarıyla saça insan saçı ekletme toplum içerisinde yer edinmekte ve buna dair sorular Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) yöneltilmekteydi.

[61] Uveyde, *Ahkâmu't-Tezyîn ve't-Tecmîl*, 105-106.
[62] Buhârî, "Tefsîr", 364 (No. 4604); Bk. 132. Dipnot.
[63] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 44/498 (No. 26931). Hadisin farklı rivayetlerinde kızın evlilik aşamasında (nişanlı) olduğu, bir başka rivayette evlendiği anlaşılmaktadır.
[64] Buhârî, "Enbiyâ", 52 (No.4604).

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hastalık dâhil hiçbir durumda saça saç ekletmeye müsaade etmemiştir. Fukahâ hadislerden yola çıkarak saça saç ekletme eyleminin gerek hükmünde gerekse hadislerdeki yasaklanma illetinin tespitinde ihtilafa düşmüşlerdir. İnsan saçı ile saça saç ekletme durumu ile insan dışındaki bir şeyle saça saç ekletmeyi ayıran fukahâ, bu konuda üç görüş belirtmiştir. Cumhur, insan saçının kullanılmasını haram kabul etmiştir.[65] Hanefilerden bazılarının görüşüne göre insan saçının kullanılması mekruh olarak değerlendirilirken[66], Ebu Yusuf'a nispet edilen görüşe göre ise hayvanların kıl ve tüylerinin kullanılmasına cevaz verilirken insan saçının kullanılmasına dair Ebu Yusuf'tan görüş beyan edilmemiştir.[67] İnsan saçı dışındaki şeylerle saça saç ekletmeyi değerlendiren fakihler, bu noktada da görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Mutlak manada yasaklayıcı tavır sergileyenler olduğu gibi cevaz verenler de olmuştur. Abdulazîz Uveyde'nin *Ahkâmu't-Tezyîn* adlı eserinde belirttiği üzere fukahânın bu noktadaki görüşlerini caiz görenler ve görmeyenler şeklinde toplamak mümkündür. Cumhur, insan dışındaki şeylerin saç eklemede kullanılmasını caiz görmüştür. Lakin fukahâ yalan ve aldatmanın önüne geçmek için eklenen maddelerin dışardan bakan kişinin insan saçından ayırt edemeyecek derecede benzerlik oluşturmamasını şart koşmaktadır. Bir diğer tabir ile eklenen saçların saç ekleten kişide gerçek saç algısı oluşturmaması gerekmektedir.[68] Gırnâtî'nin *et-Tâc ve'l-İklîl* adlı eserinde İmam Malik'e nispet edilen bir görüşe göre saça herhangi bir şey eklemek tamamen yasak iken İbn Rüşd *el-Beyân ve't-Tahsîl* adlı eserinde kadınların kafalarına iplik bağlamalarında sakınca görmemektedir.[69]

Saça saç ekletmenin yasaklanma illetinde de ihtilafa düşen fukahâ, konuya dair şu görüşleri belirtmişlerdir. Mevsilî'nin *el-İhtiyar* adlı eserinde "vâsile/saça saç ekleyen", aldatmak amacıyla saça insan saçı veya başka bir saç ekleyen olarak

[65] Mecdu'd-Dîn Ebu'l-Fadl Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtâr* (Kâhire: Matbaatu'l-Halebiyye, 1356-1937), 4/164.
[66] Alâu'd-Dîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmet el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî fi Tertîbi'ş-Şerâî* (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406-1986), 5/125-126; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/373.
[67] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/296; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/130; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/373; Uveyde, *Ahkâmu't-Tezyîn ve't-Tecmîl*, 105-109.
[68] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406.
[69] Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve't-Tahsîl*, thk. Muhammed Haccî vd. (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1408-1988), 18/600; Uveyde, *Ahkâmu't-Tezyîn ve't-Tecmîl*, 112-113.

açıklanmaktadır.[70] İbn Âbidîn'in *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserinde ise saça saç eklemenin temel illetinin aldatma olduğu belirtildikten sonra başkasının saçını kullanmanın ise insan cüzünden faydalanmak olduğu ve dolayısıyla yasak kılındığı belirtilmektedir.[71] Mâlikî mezhebine mensup İbn Cüzey'in *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye* adlı eserinde Allah'ın yaratmasını değiştirmeye kadın bireyin kısa kalmış/seyrekleşmiş saçına başka birinden saç eklemesi örnek olarak zikredilmektedir.[72] Şirbînî'nin *Muğni'l-Muhtâc* adlı eserinde saça insan saçı veyahut necis bir saç eklemenin yasaklanması birinci durumda insanoğlunun saygınlığından ötürü herhangi bir cüzünün kullanılması ikinci durumda ise dinen temiz olmayan bir maddenin (necis) kullanımı gerekçe olarak gösterilmektedir.[73] Hanbelî mezhebine mensup İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinde de saça saç eklemenin yasaklanmasının temel illeti aldatma ve temiz olmayan bir maddenin kullanımı olarak gösterilmektedir. Bu manayı içermediğinden diğer saçların haram olmayacağı ifade edilmektedir.[74]

Yasaklıktaki illeti aldatma olarak belirleyenler olduğu gibi bilhassa saça insan saçı ekleme noktasında illeti insanın saygınlığının zedelenmesi olarak belirleyenlerin de olduğunu yukarıda belirttik. Saç ekleme yasaklığındaki temel illeti sadece aldatma olarak belirlemek yeterli değildir. Zira aldatma diğer varlıklardan alınan saç ve kılların eklenmesiyle de gerçekleşir. Nitekim Mevvâk'ın *et-Tâc ve'l-İklîl* adlı eserinde insan saçı dışında eklenen saçların insan saçını çağrıştırmaması şartı koşulmaktadır.[75] Dolayısıyla Hanefî ve Şafiîlerin eserlerinde belirttikleri üzere saç eklemenin yasaklanmasındaki temel illeti aldatmadan ziyade insan saygınlığının zedelenmesi olarak gösterebiliriz. Zira fukahâ tarafından saygın olan bir varlığın küllünden faydalanmak uygun olmadığı gibi herhangi bir cüzünden de faydalanmanın doğru olmadığı belirtilmektedir.[76]

---

[70] Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/164.
[71] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/373.
[72] Ebu'l-Kâsım, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdulah b. Cüzey el-Kelbî el- Gırnâtî, *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, thk. Mâcid el-Hamevî (Beyrut: Dâru İbn-i Hazm, 1434-2013), 735.
[73] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406.
[74] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/130; Uveyde, *Ahkâmu't-Tezyîn ve't-Tecmîl*, 111-112.
[75] Ebû Abdillah el-Mevvâk, Muhammed b. Yusuf b. Ebî'l-Kâsım b. Yusuf el-Abderî el-Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-İklîl alâ Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416-1994), 1/305; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406.
[76] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/373.

1.1.5. Sakalların Kısaltılması ve Kazıtılması

Sakalı kökten kesmek veya kısaltmak geçmişten günümüze tartışıla gelen önemli bir konu olmuştur. Sakal kesmenin haram ve mekruh olarak değerlendirilmesi dışında bazı çağdaş âlimler tarafından konunun örfi olarak değerlendirildiğini de belirtmek gerekir.[77] Erkek bedenine yönelik estetik bir müdahale olarak değerlendirilen sakal kesmenin fıkhi hükmünün belirlenmesi konumuz açısından önemlidir.

Desûkî, erkekler için sakal ve bıyıkların kökten kesilmesinin haram olduğunu belirttikten sonra bu işlemi yapanların uyarılacağını ilave eder.[78] Aynı şekilde Mâlikî âlimi Nefrâvî de, rivayetlerdeki emirden dolayı sakal kesmenin caiz olmadığını söylemektedir. Uzun olmayan sakalı kesmenin caiz olmadığını ilave eden Nefrâvî, çoğu insan için alışılmışın dışında uzun olan sakalı kısaltmanın herhangi bir sakıncasının olmadığını belirtir.[79] Şevkânî, hadis rivayetlerinde geçen her beş kelimenin de (اعفوا, اوفوا, ارخوا, ارجوا, وفروا) sakalları olduğu haliyle bırakma anlamına geldiğini söyler. Sakalları uzatmanın İran Mecusilerine muhalefet etmek için emredildiğini söyleyen Şevkânî, İranlıların sakallarını kısaltmalarının gelenek halini aldığını söyler.[80] İbn Âbidîn, erkeğin sakallarını kökten kesmesinin haram olduğunu söyler. Başka bir yerde ise, Mecusilere benzer şekilde sakalın tamamını veya büyük çoğunluğunu kesmenin caiz olmadığını sünnet olanın bir tutam uzatmak olduğunu belirtir.[81]

Sakalı kökten kesmenin caiz olmadığını düşünen âlimler bu noktada birkaç gerekçe öne sürmüşlerdir. Sakal uzatma ve bıyık kısaltmaya ilişkin görüşleri değerlendiren Hüseyin Baysa, sakal kesmeyi caiz görmeyenlerin öne sürdükleri gerekçeleri beş kategoride sınıflandırmaktadır. Bunlardan ilki, hadis rivayetlerinde yer

---

[77] Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme,* 83-87; Hüseyin Baysa, "Sakal Uzatma ve Bıyık Kısaltmanın Hükmüne İlişkin Görüşlerin Değerlendirilmesi", *Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 274-283; Baysa*, Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu,* 99-101.

[78] Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî el-Mâlikî, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale'ş- Şerhi'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, b.t.), 1/90.

[79] Şihâbu'd-Dîn en-Nefrâvî, Ahmed b. Guneym b. Sâlim el-Ezherî el-Mâlikî, *Fevâkihu'd-Devvânî alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415-1995), 2/307.

[80] Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, 1/149.

[81] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/407, 2/418.

alan sözcüklerin emir kipiyle ifade ediliyor olmasıdır. Bu âlimlere göre emir kipi gereklilik ifade ettiğinden sakal bırakmak da gereklidir. Belirtilen bu gerekçe ilk başta doğru olarak görünse de aynı hadisin devamında bıyık kısaltma için böyle bir gereklilik öngörülmemiştir. Fukahânın çoğunluğu bıyık kısaltmayı mendup olarak değerlendirmiştir. Bu durum nasslarda yer alan her emir kipinin vücup ifade etmediğini göstermektedir. Sonuç olarak sakal uzatmak için kullanılan emir kiplerinin kesin bir şekilde vücup ifade ettiği söylenemez. İkinci gerekçe, sakal uzatmanın fıtrata uygun bir davranış olarak görülmesidir. Zira bazı hadis rivayetlerinde sakal uzatma fıtrata uygun davranışlar arasında sayılmaktadır. Ancak bir şeyin fıtrata uygun olarak sayılması tek başına o şeyin farz olarak değerlendirilebilmesi için yeterli değildir. Nitekim buradaki fıtrata uygunluk durumu peygamberlerin yapageldikleri sünnete uygun bir davranış olarak anlaşılmıştır. Üçüncü gerekçe, sakal uzatmanın gayri müslimlere muhalefet vasfını taşımasıdır. Buna göre sakal uzatmak gayri müslimlere aykırı davranmak ve yeni bir kimlik oluşturmak için emredilmiştir. Dolayısıyla bu konumda görülen sakalın kesilmesi doğru değildir. Bu gerekçenin de günümüz için geçerli olduğu söylenemez. Çünkü her geçen gün farklı milletlerdeki insanlar arası artan yakınlaşma Müslüman toplumların homojen bir şekilde yaşamasını zorlaştırmıştır. Müslüman bireye sakal ile kimlik oluşturma olanağının günümüz için zayıfladığı söylenebilir. Dolayısıyla sakal uzatmanın bu sebeple vücup gerektirdiğini düşünmenin doğru olmadığı söylenebilir. Dördüncü gerekçe, sakal kesmenin kadınlara benzeme durumu ortaya çıkarmasıdır. Karşı cinse benzemeye çalışmak hadislerde lanetlenmiş bir durumdur. Erkeğin sakal kesmesi bir tür feminenleşme oluşturacağından caiz değildir. Bu duruma cevap olarak günümüzde sakal kesmenin daha çok batı kültürünün etkisi altında kalınarak gerçekleştirildiği, bu durumun kadınlara benzemek için gerçekleştirilmediğidir. Dolayısıyla sakal kesmenin haram olabilmesi için bu gerekçenin de tek başına yeterli olduğu söylenemez.[82] Beşinci ve son gerekçe ise sakal uzatmanın İslam'ın şiârlarından biri olarak görülmesidir. Ancak sakal uzatmanın Ramazan orucunda olduğu gibi Müslümanları yüzde yüz simgeleyen bir durum olduğu söylenemez. Çünkü başka toplumlarda da sakal uzatmanın yer aldığı

[82] Baysa, "Sakal Uzatma ve Bıyık Kısaltmanın Hükmü", 276-281.

görülmektedir. Bu durumda bu gerekçenin de tek başına sakal kesmenin haramlığı için yeterli bir sebep olduğu söylenemez.[83]

Sakal kesmenin caiz olmadığını düşünen âlimlere karşılık Şâfiîlerin büyük çoğunluğu ile bazı âlimler sakal kesmenin mekruh olduğunu düşünmektedirler.[84] Gazâlî çok uzun sakalın yaratılışı çirkinleştireceğinden kısaltılması gerektiğini düşünürken, Nevevî sakaldan herhangi bir şey almanın veya kısaltmanın mutlak manada mekruh olduğunu söyler.[85] Kâdî İyâz, sakalı kısaltmanın ve kökten kesmenin mekruh olduğunu, bunu yapanların ise hadislerde zemmedildiğini aktarmaktadır.[86] Bu kimseler sakal kesmenin haram olduğuna dair öne sürülen gerekçeleri kerahet için delil olarak kullanmış, sakal kesmeyi haramlık vasfından uzak görmüşlerdir. Sakal kesmenin dini bir emir içermediği örfi bir konu olduğu görüşü son zamanlarda ortaya çıkmış olsa da isabetli bir yaklaşım değildir. Zira Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) pek çok yerde ve farklı tabirlerle sakal uzatma noktasında ısrarcı olmasının örfle açıklanabilecek bir konu olmadığı söylenebilir.

Erkeklerin sakal uzatması gerek hadislerde yer alan açık emirlerden hareketle gerekse yüz güzelliğini oluşturduğu gerekçesiyle yerine getirilmesi gereken önemli bir davranış olarak görülmüştür. Öyle ki başka bir kişinin yüz güzelliğini oluşturan sakallarını kökten kesen ve bir daha uzamayacak şekilde yok eden kişiye kanun koyucunun belirlediği bir ceza (hükümet-i adl) veya diyet cezası öngörülmüştür. Şirbînî, sakal gibi güzelliği simgeleyen saç köklerini bir daha uzamayacak şekilde yok eden kişilerin kanun koyucunun uygun gördüğü bir ceza ile cezalandırılacaklarını belirtir.[87] Buradan hareketle sakal uzatmanın dini bir hüküm barındırdığı ve dolayısıyla kökten kesmenin doğru bir davranış olmadığı söylenebilir. Kanaatimiz Şafiîlerin belirttiği üzere sakal uzatmanın dini bir emir barındırdığı ve fakat bu emrin farz derecesinde katî olmadığı yönündedir. Bunun teklifi hüküm olarak karşılığı ise müstehap/mendup olarak belirlenebilir. Buna mukabil sakal kesmenin dini hükmünün ise kerahet olduğu söylenebilir. Zira sıralanan deliller bu müdahaleyi haram kılacak

[83] Baysa, "Sakal Uzatma ve Bıyık Kısaltmanın Hükmü", 281-282.
[84] Baysa, "Sakal Uzatma ve Bıyık Kısaltmanın Hükmü", 282.
[85] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/290.
[86] Ebu'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlu'l-Mu'lim bi-Fevâid-i Müslim*, thk. Yahyâ İsmâîl (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419-1998),, 2/63.
[87] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 5/333.

kadar güçlü olmamakla beraber Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bu noktadaki şiddetli ısrarı sakal kesmenin hükmünü mendup/müstehap düzeyine taşıdığı söylenebilir.

1.1.6. El ve Ayakların Kınalanması

Hadis rivayetlerinde ve klasik fıkıh eserlerinde kadın ve erkeklerin birbirlerine benzemeleri noktasında değinilen konulardan biri de el ve ayakların kınalanmasıdır. Kadınlar için el ve ayakların kınalanması hoş karşılanırken erkekler için bu durum tasvip edilmemektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendisine mektup uzatan bir kadına elini uzatmamış, kadının: *"Ya Rasûlallah, sana bir mektup uzattım almadın"* sorusu üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle cevap vermiştir: *"Kadın eli mi yoksa erkek eli mi olduğundan emin olamadım."* Kadının: *"Kadın eli ya Rasûlallah"* şeklinde karşılık vermesi üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şu uyarıda bulunmuştur: *"Kadın isen, tırnaklarında kına izi olurdu."*[88] Ebû Dâvud'un *Sünen* adlı eserinde Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) el ve ayaklarını kınayla boyayan bir kişinin getirildiği nakledilmektedir. Sahabilerin "Bu adam kadınlara benzemeye çalışmaktadır Ya Rasûlallah" demesi üzerine, Nakî' denilen bölgeye sürgün edilmesi emredilmektedir.[89] Hadis şârihleri tarafından Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) rahatsızlık duyma sebebi kişinin kadınlara benzerlik durumu ile açıklanmış, el ve ayaklara kına yakmanın kadınların adeti olması ile açıklanmıştır.[90]

Erkeklerin el ve ayaklarına kına yakma durumunu değerlendiren fukahâ, farklı görüşler serdetmiştir. Şirbînî, el ve ayaklara kına yakmanın evli kadınlar için müstehap, erkekler için ise tedavi amaçlı kullanımı dışında haram olduğunu ifade eder.[91] Erkeklerin el ve ayaklarına kına yakmalarının yasaklanması noktasındaki gerekçeye değinen Şirbînî, yasaklanmanın temel illetini erkeklerin kadınlara benzemelerinin yasaklanmasıyla açıklar.[92] Nefrâvî, erkeklerin saç ve sakallarını kına ile boyamalarının caiz olduğunu ancak el ve ayaklarına kına yakmalarının caiz

[88] Ebû Dâvud, "Tereccül", 3 (No. 4166); Salih Ahmet eş-Şâmî, *Meâlimu's-Sünneti'n-Nebeviyye* (Dımaşk, Dâru'l-Kalem, 1436-2015), 2/517.
[89] Ebû Dâvud, "Edep", 60 (No. 4928).
[90] İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî - Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 10/355; Baysa*, Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu*, 73.
[91] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/294, 407.
[92] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/140.

olmadığını söyler. Çünkü el ve ayaklara kına yakmak kadınlar için ziynet aracıdır. Bunun erkekler tarafından gerçekleştirilmesi ise karşı cinse benzeme olarak görülür. Bu yüzden erkekler için caiz değildir.[93] Hanefî âlimi İbn Âbidîn ise erkeklerin el ve ayaklarına kına yakmasını karşı cinse benzerlik durumu oluşturmasından dolayı kerahet içerdiğini düşünmektedir. Dolayısıyla İbn Âbidîn erkeklerin el ve ayaklarına kına yakmalarını haramdan ziyade mekruh olarak değerlendirmektedir.[94]

Kanaatimizce erkekler tarafından gerçekleştirilen her kına yakma olayı aynı değerlendirilmemelidir. Kadınlara benzemek amacıyla veya benzerliği ortadan kaldıracak derecede aşırı düzeyde el ve ayakların kınalanması bu yasaklığın içerisine alınabilir. Ancak düğünlerde ve asker uğurlamasında örf halini almış bir parmağın kınalanmasının karşı cinse benzerlik durumu oluşturduğunu söylemek zordur ve toplum nazarında da böyle algılanmamaktadır. Sonuç olarak tedavi amaçlı ve bu şekilde kadın erkek benzerliğini çağrıştırmayan hususların herhangi bir sakıncasının olmadığı düşünülebilir. Karşı cinse benzemek amacıyla el ve ayaklara kına sürmeninse caiz olmadığı söylenebilir. Çünkü buna dair açık ve net rivayetler yer almaktadır.

1.1.7. Altın Kullanımının Yasaklanması

Hadis rivayetlerinde ve fıkıh metinlerinde erkekler için yasaklanan bir diğer husus altın takmaktır. Bu ümmetin kadınlarına helal kılınan ipek ve altın erkek bireyler için yasaklanmıştır. *"Rasûlullah sağ eline bir ipek, sol eline ise bir altın alıp şöyle dedi: Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helal kılınmıştır."*[95] Abdullah b. Ömer'den gelen rivayete göre ise Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) daha önce takmış olduğu altın yüzüğü çıkarıp attığı anlaşılmaktadır: *"Rasûlullah (s.a.v.) altından bir yüzük edinmişti. Daha sonra onu çıkarıp attı ve dedi ki: Bundan sonra asla (altın yüzük) takmayacağım. İnsanlar da bundan sonra altın yüzüklerini çıkarıp attılar."*.[96] Benzer hadislerin devamında Hz. Peygamber'in altın yüzük yerine gümüş yüzük edindiği ve insanların da ona uyarak gümüş yüzük edindikleri aktarılmaktadır.[97]

[93] Nefrâvî, *Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/307.
[94] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/362, 422.
[95] Ebû Dâvud, "Libâs", 13 (No. 4056); Ahmet eş-Şâmî, *Meâlimu's-Sünneti'n-Nebeviyye*, 2/501.
[96] Buhârî, "Libâs", 44 (No. 5529); Müslim, "Libâs", 2091.
[97] Buhârî, "Libâs", 44 (No. 5527, 5528).

Erkeklerin altın yüzük takmasını değerlendiren fukahâ farklı görüşler serdetmiştir. Şirbînî, savaş aletleri dahil olmak üzere erkeğin takı aracı olarak altın kullanmasının haram, gümüş yüzük kullanmanın ise helal olduğunu ifade eder.[98] İbn Kudâme, altın ve gümüşten yapılan kap kacağın kullanılmasının haram olduğunu belirttikten sonra erkeğin altından yüzük edinmesinin yasak olduğunu söyler.[99] İbn Âbidîn, gümüşten yapılmış yüzük takmanın helal; altından yüzüklerin ise haram olduğunu ifade eder.[100] Şevkânî, altın ve gümüşten yapılan kaplardan yeme ve içmenin haram olduğuna dair icmanın oluştuğunu söyler. Irak Hanefîleri ve İmam Şâfiînin eski görüşüne göre bu hususun mekruh olduğunu ancak İmam Şâfiînin de yeni görüşünde haram olduğu neticesine vardığı aktarılır.[101] Nefrâvî, altın yüzüğün erkek için yasak kadın için ise caiz olduğunu söyler. Altından hareketle kadınlar için demir yüzüğün de caiz olduğunun ilk başta akla geldiğini ancak cehennem ehlinin takıları olduğundan demir yüzüğün her iki cins için mekruh olduğunu söyler. Demir gibi kurşun ve bakır yüzük kullanmanın da mekruh olduğunu belirten Nefrâvî, gümüş, deri, akik, kalay ve ahşaptan yapılan yüzüklerin kullanılmasının ise her iki cins için caiz olduğunu söyler.[102]

Fakihlerin çoğunluğu altın kullanımına dair aktarılan hadislerden hareketle altın ve gümüşün evlerde yeme ve içmede kullanılmasının haram olduğu sonucuna varmışlardır. İbn Kudâme fakirlerin imkanlarının sınırlı oluşunun hatırlatılması, kibir ve israfa sevk etmesinden dolayı altın ve gümüşten yapılan kap kacağın kullanılmasının haram olduğunu ifade eder.[103] Şirbînî, gümüş ve altın kullanımının yasaklanmasındaki temel etkenin fakirlerin gönlünün kırılması, kibre düşürmesi ve ticarete konu olan bu unsurların piyasadaki arzının daralmasına sebebiyet vermesi olduğunu söyler. Cümlenin devamında kibir ve israfa konu olmadığından yakut, mercan ve akik gibi değerli taşların kerahet içermekle beraber kullanılmasının helal olduğunu söyler.[104]

[98] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 2/96-97.
[99] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/229.
[100] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/359.
[101] Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, 1/90.
[102] Nefrâvî, *Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/309.
[103] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/229.
[104] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/136-137.

Sonuç olarak yüzük başta olmak üzere erkek bireylerin altından takı edinmesinin caiz olmadığı söylenebilir. Ancak burun ve parmak uçlarının kopması veya diş sabitlenmesinde görüldüğü üzere erkeklerin tedavi amaçlı altın kullanmasında herhangi bir sakınca görülmemiş zaruret ışığında cevaz verilmiştir.

1.1.8. İpek Kullanımının Yasaklanması

Hadislerde ve fıkıh metinlerinde erkekler için kullanılması yasaklanan bir diğer husus ipek kumaştır. Bir önceki başlık altında değindiğimiz üzere bu ümmetin kadınlarına helal kılınan ipek ve altın erkek bireyler için yasaklanmıştır.[105] Hz. Ömer Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) ipek elbise giymeye dair: *"İpek elbise giymeyiniz. Çünkü onu (ipek elbiseyi) burada giyen ahirette giyemez"* buyurduğunu aktarır.[106] Bununla beraber uyuz vb. hastalıklara yakalanan sahabilere ipek elbise giyilmesine müsaade edildiğini bildiren hadisler de kaynaklarda yer almaktadır.[107] Ayrıca içinde iki, üç ve dört parmak kalınlığı kadar ipek kumaş bulunan elbisenin erkekler tarafından giyilmesi müsaade edilen bir diğer husustur.[108]

Erkeklerin ipek elbise kullanmasını değerlendiren fakihler gerek ipeğin hükmü gerekse giyilecek ipeğin miktarı noktasında ihtilafa düşmüşlerdir. Şirbînî, ipek elbise giymenin erkeğe ittifakla, hünsâ olan (cinsiyeti belirsiz) birey için ise ihtiyaten haram olduğunu söyler.[109] Nevevî, atlas ve ipeğin giyilmesi, üzerine oturulması ve diğer işlevlerde kullanılmasının erkeğe haram olduğunu söyler. Ergenlik yaşına girmemiş erkek çocuklar için ise üç durumun geçerli olduğunu ilave eder. Bunlardan birincisi, velinin erkek çocuğuna ipek elbise giydirmesinin haram olmasıdır. İkincisi, ergenlik çağına girmediği müddetçe giyilmesinde sakınca olmadığıdır. Üçüncüsü ise, yedi yaşına kadar caiz, yedi yaşından sonra ise caiz olmadığı görüşüdür. Nevevî, Ebû Hanîfe'nin ipek elbisenin sadece giyilmesini haram, bunun dışındaki durumlarda ise caiz olarak gördüğünü söyler. Ancak İmam Mâlik ve Ahmet b. Hanbel'in de bu konuda Şâfiîler gibi düşündüğünü ilave eder.[110] Hanefî âlimi İbn Âbidîn de, bedenine temasını

[105] Ebû Dâvud, "Libâs", 13 (No. 4056).
[106] Buhârî, "Libâs", 24 (No. 5492, 5494); Müslim, "Libâs", 2073.
[107] Buhârî, "Libâs", 28 (No. 5501); Müslim, "Libâs", 2076.
[108] Müslim, "Libâs", 2069.
[109] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/581.
[110] Nevevî, *el-Mecmû*, 4/435-436.

engelleyecek bir elbise olsun veya olmasın ipek elbise giymenin erkeğe haram olduğunu söyler.[111]

İpek elbise giymenin erkeğe haram olduğunu düşünen fukahâ, Müslim'in hadis rivayetinden hareketle belirledikleri miktarın altında ipek kumaşın bir elbisede yer almasıyla haramlık durumunun söz konusu olmayacağını ifade etmişlerdir. Ancak tespit edilen miktar noktasında da mezhepler arasında görüş ayrılığı yaşanmıştır. İbn Kudâme, yasaklanan ipeğin saf ipek olduğunu dolayısıyla ipek miktarı yarıdan daha az olan elbisenin giyilmesinde sakınca olmadığını, ipek miktarı eşit veya yarıdan fazla olan elbisenin ise haram olduğunu söyler.[112]Şirbînî, farklı iplerden yapılan bir elbisede ipek oranının yüzde elliyi geçmemesini esas alır. Yarıdan fazlası ipekse giyilmesi haram, az ise giyilmesi helaldir. Şâfiî âlimi Kaffâl ise ipek oranı az bile olsa elbisede görünen kısmın ipek olması o elbiseyi haram, ipek oranı fazla olsa bile ipeğin görünmemesinin ise o elbisenin giyilmesini helal kıldığını düşünür. Ayrıca Şirbînî, bunun helalden ziyade mekruh olması gerektiğini ilave eder.[113] Hanefî âlimi İbn Âbidîn ise, içerisinde dört parmak miktarına kadar ipek barındıran elbisenin caiz olduğunu belirtir.

İpek elbise giyilmesine ruhsat tanınan bir diğer husus zaruret veya tedavi amacıyla ihtiyaç duyulan durumlardır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) uyuz hastalığından dolayı ipek elbise giyilmesine müsaade etmesi fakihler tarafından yeni eklemeler yapılarak sürdürülmüştür. Hanefîlerin genel kanaatine göre ise, ipeğin sadece giyilmesinde sakınca görülmüştür. İmam Ebû Hanîfe bu yasaklığın da bedenle arasında herhangi bir şey olmaksızın giyilen ipek için geçerli olduğunu söyler. Dolayısıyla Hanefî mezhebinde ipekten yapılan minderin üzerine oturulmasında ve yastık olarak kullanılmasında sakınca görülmemiştir. Aynı şekilde ipek kâğıda yazı yazmakta, mushaf kılıfı olarak kullanılmasında, kapı ve pencere üstlerine atılan kumaşların ipekten olmasında sakınca görülmemiştir.[114] Şâfiîler, herhangi bir zaruret veya ihtiyaç durumunda ipek elbise giyilmesine cevaz vermişlerdir. Bitlenme veya

[111] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/351.
[112] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/307-308.
[113] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/584.
[114] Abdu'r-Rahmân b. Muhammed Ivaz el-Cezîrî, *el-Fıkhu ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 2/13-16.

uyuz hastalığını gidermek için ipek elbise giyilmesinde sakınca görülmemiştir. Aynı şekilde avret mahallini örtecek kadar elbise bulamayan bir kimsenin de ipek elbise giyebileceğini ve bununla namazını eda edebileceğini söylerler. Hanbelîler de bitlenme ve uyuz hastalığını gidermek için ipek elbise giymeye cevaz vermişlerdir. Ayrıca savaşta ihtiyaç duyulsun veya duyulmasın ipek kumaş kullanılmasında sakınca görülmemiştir. İbn Kudâme, ihtiyaç duyulduğu taktirde ipeğin miğfer veya zırh için astar olarak kullanılmasında sakınca olmadığını söyler.[115] Mâlikî âlimi Nefrâvî ise; savaş, uyuz hastalığı vb. herhangi bir özürle dahi olsa erkeğin ipek elbise kullanmasının haram olduğunu söyler. Ancak ipek elbisenin bir hastalığı gidereceği kesin olduğu zaman kullanılmasında sakınca görülmediğini ilave eder.[116]

İbn Kudâme ipek elbisenin yasaklanmasındaki illeti kibir ile açıklar. Ona göre savaşta ihtiyaç duyulmamakla beraber ipek kumaşın kullanılmasında sakınca yoktur, çünkü savaş meydanında ipeğin yasaklanma sebebi olan kibir, şöhret ve fakirlerin kalbini kırma durumları söz konusu değildir.[117] Yukarıdaki görüşlerden hareketle ipek elbise giyilmesinin gerek bu noktadaki zahir rivayetlerden gerekse kibir ve şöhrete kapı aralamasından dolayı caiz olmadığı söylenebilir. Bu noktada Şâfiîlerin belirttiği üzere ipeğin giyilmesi veya başka şekilde kullanılması arasında fark görünmemektedir.

1.1.9. Kulak Deldirmek

Kız çocuklarının veya kadınların kulaklarının delinmesi bedene müdahale eylemi taşımakla beraber izin verilen bir diğer eylemdir. Kız çocukların takı takmak için kulaklarının delinmesine bedene müdahale eylemi içerdiğinden cevaz vermeyenler olsa da alimlerin çoğu bunun caiz olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Daha çok kız çocukları için dillendirilen kulak delinmesi erkekler arasında da görülmektedir. İbn-i Âbidîn *Reddü'l-Muhtar* adlı eserinde erkek çocuklar için kulak delinmesini caiz görmezken kız çocukların süslenmek için kulaklarının delinmesini caiz görmektedir.[118] Kulak delinmesine delil olarak Hz. Bilal'den gelen rivayet

[115] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/307-308.
[116] Nefrâvî, *Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/308.
[117] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/308.
[118] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/420.

gösterilmektedir. Müslim'in eserinde uzunca anlatılan olayda Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bayram günü sadaka vermeleri için kadınlara nasihatte bulunduğu sonrasında ise kadın sahabilerin ziynet eşyalarından sadaka verdikleri görülmektedir. Rivayette ziynet eşyalarından *"Ekrât"* ve *"Havâtim"* tabirleri geçmektedir. Rivayetten anlaşılan kadınların küpe ve yüzüklerinden sadaka verdikleri yönündedir.[119] Bu rivayetten yola çıkarak kadınların küpe takmasının kulaklarının delinmesine bağlı olduğu ve dolayısıyla kız çocukların kulaklarının delinmesinin caiz olduğu belirtilmektedir.[120] Erkek çocukların karşı cinse benzerlik emaresi gösteren kulak deldirmesi ise caiz görülmemiştir.

1.1.10. Dövme Yaptırmak

Dövme, eskiden beri insanlar arasında bilinen ve uygulanan bir süslenme yöntemidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) döneminde de yaygın olan bu uygulama hadislerde açık bir şekilde yasaklanmıştır. Abdullah b. Mesud'un aktarmış olduğu hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in dövme yapan ve yaptıran kadınlara lanet ettiği anlaşılmaktadır: *"Dövme yapan ve yaptırana… Allah lanet etsin."*[121] Klasik fıkıh eserlerinde bedene müdahale olarak kabul edilen dövme müstakil bir başlık altında ele alınmamıştır. Farklı bölümlerin satır aralarında değinilen dövme fakihlerin büyük çoğunluğuna göre haram, Hanefîlere göre ise daha çok tahrimen mekruh olarak değerlendirilmiştir.[122]

Klasik fıkıh eserlerinde iğne yardımıyla herhangi bir boya maddesinin derinin altına zerk edilmesi olarak tanımlanan dövme, Şâfiîler tarafından haram kabul edilmiş ve bulunduğu yerde necaset barındıran bir tasarruf olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla mümkünse ilaç yardımıyla silinmesi istenmiştir. Ancak herhangi bir organa zarar verecek şekilde bir ameliyattan söz edilmesi halinde ise tövbe edilmesi yeterli bulunmuştur. Nevevî, kadın ve erkek her iki cinse dövmenin haram olduğunu söyler. İlaçla giderilebilen dövmenin giderilmesi gerektiği, ilaçla giderilemeyip cerrahi bir

[119] Müslim, "Salâtu'l-Îdeyn", 885.
[120] İslam Web, "Hükm-ü Sekbi'l-Uzun" (Erişim 16 Aralık 2023).
[121] Buhârî, "Tefsîr", 364 (No. 4604); Bk: 132. Dipnot.
[122] Şenel Toksöz Korkmaz, *İslam Hukukunda Bedene Müdahale Bağlamında Dövme yaptırmanın Hükmü* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 59-60.

müdahaleyle giderilebilen dövmenin ise silinmesi gerekmediği, kişinin tövbe etmesinin yeterli olacağını belirtir.[123] Şâfiî fakih Şirbînî de Buhârî ve Müslim'de yer alan rivayetlerden dolayı dövmenin haram olduğunu söyler. Dolayısıyla ergenlik çağından sonra ve kendi rızasıyla yaptırılan dövmenin vücuda herhangi bir zarar verme endişesi barındırmaması şartıyla izale edilmesi gerekir.[124]

Mâlikî âlimler de dövme yapma ve yaptırmanın haram olduğunu savunmuşlardır. Bazı âlimler dövmenin kadınlar için haram erkekler için ise daha büyük bir yasak olduğunu belirtmişlerdir. Nefrâvî, nassların kadınları dövme yapmaktan ve yaptırmaktan yasakladığını, bu yasaklamanın haramlık bildirdiğini ve bu haramın erkekler için daha şiddetli olduğunu ifade eder. İbn Rüşd ise, dövmenin haram olmakla beraber büyük günahlardan olduğunu ve dolayısıyla yaptıranın lanetleneceğini söyler.[125] Hanbelî âlimi İbn Kudâme de hadiste lanetlenen hususları sıralayarak bunların haram olduğunu söyler. Bunların haram olmasını Hz. Peygamber'in (s.a.v.) lanet içeren ifadesiyle gerekçelendiren İbn Kudâme haramlık hükmünü, mübah olan bir eylemi gerçekleştiren bir kimseye lanet etmenin caiz olmamasıyla açıklar. Başka bir ifadeyle, hadisteki lanet ifadesi eylemin haramlığını açıkça gösterir.[126]

Hanefî âlimlerin konuya dair yeterli bir açıklaması yer almamakla beraber mezhebin temel görüşü dövmenin haram veya tahrimen mekruh olduğu yönündedir. Bedreddin el-Aynî "Nehy (نهی)" kelimesinin haramdan önce kerahete delalet ettiğini söyler. Bununla beraber Hanefî mezhebine dair eserlerde dövmenin yer almaması, dövmenin yasaklığına dair açık ibarelerin kullanılmış olması ve lanet ibaresinin haramlık ifade etmesi olarak görülmektedir.[127]

---

[123] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/296, 3/139-140.
[124] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406.
[125] Nefrâvî, *Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/314.
[126] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/129.
[127] Korkmaz, *Bedene Müdahale Bağlamında Dövme yaptırmanın Hükmü*, 61-62. Modern dönem âlimleri ve fetva kurumları da kahir ekseriyetle dövmenin haram olduğu yönünde görüş bildirmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatına bağlı Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, estetiğe dair almış olduğu kararlarda gerçekleştirilen müdahalenin şerî nasslara aykırı bir durum oluşturmaması hususuna yukarıda değindiğimiz Abdullah b. Mesud rivayeti örnek olarak verilmiştir. Ayrıca yasaklanan bir tasarruf dahi olsa tedavi amacıyla bu tasarrufun gerçekleştirilebileceği hükmüne varılmıştır.[127] Din İşleri Yüksek Kurulu, hadiste sayılan tasarrufların yaratılışı değiştirdiği ve dolayısıyla dövme yaptırmanın caiz olmadığını ifade eder.[127] Osman Şübeyr, dövme için kullanılan lanet ifadesinin haram belirtmek için

Klasik ve modern dönem âlimlerinin büyük çoğunluğu dövmenin haram olduğu konusunda hemfikirdirler. Ancak dövmenin ne amaçla yasaklandığı noktasında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mâlikîler daha çok aldatma illetini kullanmış ve dövmenin aldatmaya sebebiyet vermesinden dolayı yasaklandığını ifade etmişlerdir. Hanbelî âlimlerden bazıları da Mâlikîler gibi dövmenin yasaklanma illetini aldatma olarak belirlemişlerdir. Bunun dışında kalıcı bir eylem olması, Allah'ın yaratmasını değiştirmesi, güzellik amacıyla yapılması klasik eserlerde sıralanan diğer bazı illetlerdendir.[128] Kanaatimizce dövmenin yasaklanmasının en temel gerekçesi bu konuda şerî bir delilin olmasının yanı sıra kalıcı bir eylem olarak Allah'ın yaratmasını değiştirmektir. Dolayısıyla dövmenin yapılmasının ve yaptırılmasının caiz olmadığı söylenebilir.

1.2. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK YASAKLANAN ESTETİK MÜDAHALELERİN GEREKÇELERİ

Hadis metinleri ve klasik fıkıh eserlerinde erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilmesi yasaklanan tasarruflara yukarıda değindik. Yasaklanan bu tasarrufların illetleri hakkında mezhepler arasında görüş ayrılıkları yaşansa da bunların temelde birkaç ilkeye dayandığını görmekteyiz. Bunlar; Müslüman kimliğinin korunması, cinsiyet kimliğinin korunması, beden saygınlığının korunması, Allah'ın yarattığı şeklin korunması, beden mahremiyetinin korunması ve ahlaki ilkelerin korunması başlıkları altında toplanabilir. Bu kısımda, söz konusu başlıklar özelinde fıkıhta erkek bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahalelerin gerekçeleri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Müslüman Kimliğinin Korunması

Klasik fıkıh eserlerinde kadın veya erkek bedenine yönelik yasaklanan tasarrufların illet tespitinde gerekçe olarak gösterilen hususlardan ilki Müslüman

kullanıldığını ve hatta büyük günah olduğunu gösteren bir delil olduğunu düşünür. Salih el-Fevzân da dövmenin haram olduğu görüşündedir. Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksek Kurulu" (Erişim 27 Haziran 2024); Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî. "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ" (Erişim 17 Kasım 2023).

[128] Korkmaz, *Bedene Müdahale Bağlamında Dövme yaptırmanın Hükmü*, 64-68, 72.

kimliğin korunması ve başka toplumlara benzememektir. Başka kavimlere benzemek genel olarak ayetlerde, özel olarak ise Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerinde sert bir üslupla yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) *"Kim bir kavme benzemeye çalışırsa onlardan olur. (من تشبه بقوم فهو منهم)"*[129] hadis-i şerifi kafirlere benzemeyi yasaklamaktadır. Bu durum inanç ve ibadetlerde geçerli olduğu gibi giyim-kuşam, süslenme ve estetik konularında da geçerlidir. Bunun yanı sıra bu konuda gerçekleşen benzemelerin, benzemenin en açık ve görünür hali olduğu söylenebilir.[130] Bu sebepten ötürü hadislerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) inanç ve ibadetlerde olduğu gibi giyim kuşam, süslenme ve estetik noktasında da ashabını uyardığı pek çok duruma rastlamaktayız.[131] Nitekim Ebu Hureyre'nin aktardığı rivayette Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Yahudiler ve Hıristiyanlar (saçlarını ve sakallarını) boyamazlar, siz onlara muhalefet ediniz (boyayınız)."*. Başka bir rivayette ise müşriklere muhalefet sadedinde Efendimiz (s.a.v.) şunları ifade etmektedir: "*Müşriklere (hal ve hareketlerinde) muhalefet ediniz. Sakallarınızı uzatınız, bıyıklarınızı kısaltınız."*.[132]

Aktarılan hadisler belirlenen konularda Ehl-i kitaba aykırı davranmayı emretmektedir. Bununla beraber Ehl-i kitaba muhalefetin sınırı tartışma konusu olmuştur. Bazı âlimler; yasaklanmış benzerlik için temel ölçütü zahirdeki benzerliğin

---

[129] Ebû Dâvud, "Libâs", 5 (No. 4031). Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-Kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*, thk. Beşşâr Avâm Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997), "İsti'zan", 7 (No. 2695). Hadisin sıhhat analizini yapan müelliflerden bazıları Ebu Dâvud tarafından aktarılan hadisin bağlamından koparılarak Kitâbu'l-Libâs'ta zikredildiğini ve dolayısıyla hadisin yanlış anlaşılarak yorumlandığını söylemektedirler. Hadis, Ahmet b. Hanbel'in *Müsned*'inde cihat bağlamında verilmektedir. Hadisin tam metni şu şekildedir: "*Yalnızca ortağı olmayan Allah'a ibadet edilinceye kadar kılıçla (cihat etmek üzere) gönderildim. Rızkım (ganimet) mızrağımın gölgesinde kılındı. Bana muhalefet edenlere de zillet ve alçaklık takdir edildi. Kim bir kavme benzemeye çalışırsa o da onlardan olur."* Dolayısıyla Ahmed b. Hanbel'in aktarmış olduğu hadisin anlamı; Allah ve resulüne itaat edenlere dünya ve ahirette izzet ve şeref onlara muhalefet edenlere ise zillet ve alçaklık olduğu şeklindedir. Onlara benzeyenlerde de durum böyledir. Lakin gerek bu konuda manayı destekleyici hadislerin bulunması gerekse Ebu Dâvud'un kesik bir şekilde aktarmış olduğu hadisin ümmetin kabulüne şayan olması hadisin manasının diğer başlıklara hamledilip amel edilmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmaktadır. Bk. Mirza Tokpınar, "'Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhum' Hadisi Üzerine Bir İnceleme", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/2 (2005), 89-104; Emine Büşra Nur Şahin, *İslam Hukuku Bağlamında Teşebbüh Kavramının İşlevsel Analizi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 15.

[130] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 77.

[131] Bk. Necdet Aydoğdu, *Temel Hadis Kaynaklarında Gayrimüslimlere Benzeme ile İlgili Hadislerin Tahlili* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 138-141.

[132] Buhârî, "Libâs", 62 (No. 5553).

yanında duygu, düşünce ve inanç noktasında benzerlik olarak belirlemekteyken diğer bir bölümü ise; benzemeye çalışılan durumların başka dinlerin yahut milletlerin şiârı olma özelliği bir diğer tabirle ayırt edici özelliğini taşıması gerektiğini düşünmektedirler.[133]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) başka kavimlere benzemek noktasındaki sert tutumu ilk başlarda anlaşılması zor olsa da estetik operasyonlara dair çalışmasında Salih el-Fevzân'ın işaret ettiği şu nokta önemlidir:

> Yasaklamanın hikmeti şu olsa gerek: Zahirde başka kavimlere benzemek sevgi ve muhabbeti netice verir. Dâhilde ise karşıya yönelik bir dostluk oluşturur. Bu ise kişiyi yavaş yavaş onların ahlakıyla ahlaklanma ve yaptıklarını yapmaya sevk eder. Genellikle de onlara benzemeye çalışanlar, onların geleneklerine ve gidişatlarına hayran kalanlardır.[134]

Müslüman kimliğin korunması için gerçekleştirilen bu yasaklar, toplumun iç dinamiğini korumuş ve ayakta kalmasını sağlamıştır. Zira gücünü ve özgünlüğünü koruyamayan toplumlar zamanla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Bunun bir başka örneğini İbn Haldun'un Endülüs Müslümanları üzerinde yaptığı yorumda görmekteyiz. İbn Haldun, Endülüs Müslümanlarının Galler milletlerine mağlup olduktan sonraki durumunu şu cümleleriyle açıklar: *"Mağlup, ebedî olarak gâlibin şiârını, kıyafetini, mesleğini sair ahvâl ve âdetlerini taklit etmeye düşkünlük gösterir."*[135] Nitekim Endülüs Müslümanlarının kılık kıyafet gibi pek çok ahval ve âdetlerine bakıldığında istila edildiklerinin izleri görünür.[136] İbn Haldûn'un sözlerinden hareketle günümüz Müslümanlarının durumunu ele aldığımızda dış görünüş itibariyle gayrimüslimlere benzemenin basite alınamayacak derecede önemli bir unsur olduğu görünmektedir. Benzerlik her ne kadar kılık kıyafetle sınırlı kalıyor gibi görünse de zamanla insanın düşünce dünyasını değiştirerek bulunduğu zeminden kaymasına sebebiyet verebilmektedir. Bu sebeple Müslümanı belirgin kılan unsurlar olarak gerek kılık kıyafet gerekse bedene yönelik müdahalelerde Müslüman olmayan

[133] Şahin, *İslam Hukuku Bağlamında Teşebbüh,* 29-30.
[134] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 77.
[135] İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahman b. Muhammed el-Mağribî et-Tunûsî, *Mukaddime,* çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh yayınları, 2014), 361-362.
[136] İbn Haldûn, *Mukaddime,* 361-362.

topluluklara özenmek ve onlara benzemeye çalışmak basite indirgenmeyecek derecede önemli bir ilke olduğu kanaatindeyiz.

1.2.2. Cinsiyet Kimliğinin Korunması

Klasik eserlerde bedene yönelik yasaklanan tasarrufların illet tespitinde gerekçe olarak gösterilen hususlardan bir diğeri cinsiyet kimliğinin korunmasıdır. Cinsiyet kimliğinin korunmasına özel bir önem gösteren İslam dini, buna dair pek çok kural ortaya koymuştur. Kadın ve erkeği kendine özel konumlarda değerlendiren İslam, kadın ve erkeğin toplum içindeki konumlarını net bir şekilde belirlemiştir. Kadın ve erkek ilişkilerinde açık ve net bir şekilde sergilenen bu tutum, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) pek çok hadisinde karşımıza çıkmaktadır. Erkek ve kadınların kendi cinsiyetlerine has kıyafetler giymesi, ayrı kokular sürünmesi, aynı tarz eylem ve hareketlerden kaçınılması bu hadislerde geçen emir ve yasaklardan bazılarıdır. Bunun yanı sıra belirginleştirilen bu ayrımların ortadan kalkmasına aracılık eden her türlü kadın erkek benzerliği sert bir üslupla yerilmiştir.

Hucurât Sûresi on üçüncü âyette şöyle buyrulmaktadır:*" Ey İnsanlar! Biz sizi erkek ve dişiden yarattık. Ve yine sizleri boy ve kabilelere ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız…*"[137] Bu ve başka pek çok âyetten[138] anlaşılacağı üzere Allah'u Teâlâ insan varlığını erkek ve dişi olmak üzere çift cinsiyetten yaratmıştır. Biyolojik yahut çevreden kaynaklanan dış bir etken olmadığı müddetçe başka bir cinsten bahsetmek olanaksızdır. Nitekim klasik fıkıh âlimlerinden Sa'd Ukbanî dışında üçüncül bir cinsiyetin olabilme ihtimalini savunan herhangi bir kimse olmamıştır.[139] Burada anne karnında oluşan anomaliler sonucu cinsiyette meydana gelen sapmalar soru olarak akla gelebilir. Klasik fıkıh âlimleri, anne karnındaki anomaliler sonucu cinsiyette oluşan bozuklukları hünsa tabirinin altında toplayarak genel bir ifadeyle açıklamışlardır.[140] Bu birey hakkında genel itibariyle savundukları görüş, hünsanın dış fiziksel

[137] el-Hucurât 49/13.
[138] Fâtır 35/11; en-Nisâ 4/1; el-Kıyâme 75/39; eş-Şûrâ 42/49-50; Yâsin 36/36.
[139]Mine Doğan, *Tıbbi Etik ve Fıkhi Yönleriyle Cinsiyet Gelişim Bozuklukları (Hermafroditizm/İnterseksüalite/Hünsalık)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 98.
[140] Doğuştan erkeklik ve kadınlık organlarına sahip bulunan bireylere yahut erkek mi kadın mı olduğu belli olmayan kişiler için kullanılan bir tabirdir. Orhan Çeker, "Hunsa", *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi* (Erişim 12 Aralık 2023).

özelliklerinden yararlanılarak cinsiyetinin iki bireyden birine atanması şeklinde pratikte yansımasını bulmuştur.[141]

Kadın ve erkeği farklı noktalarda konumlandıran İslam, giyim kuşamda her bir cinse birbirinden farklı alanlar oluşturmuştur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) kadınlara altın ve ipek kullanmasını serbest bırakması buna karşılık ümmetin erkeklerine haram kılması bu noktada gösterilebilecek en güzel örneklerdendir. Konuyu destekleyici mahiyette olan bir diğer örnek ise, kadınların el ve ayaklarına kına sürmelerinin caiz iken erkeklerin el ve ayaklarına kına sürmelerinin haram olmasıdır. Nitekim fakihlerin, erkeklerin el ve ayaklarına kına yakmalarını kadınlara benzeme olarak değerlendirdiklerini ilgili başlıkta açıklamıştık.

Bu konu yeni kurulan İslam toplumu için çok önem arz ediyor olmalı ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) giyim kuşamda birbirine benzemeye çalışan erkek ve kadına çok az yerde kullandığı lanet ifadeleriyle karşılık vermiştir. Ayrıca bu noktada, aşırıya kaçıp kasten kadın gibi davranan erkeklerle, erkek gibi davranan kadınların evlerden çıkarılmasını emretmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisi de bu tarzdaki bir kişiyi Medine'den başka bir yere sürmüştür.[142] Bu uygulama dört büyük halife döneminde de devam etmiş olmalı ki hadisin devamında Hz. Ömer'in de benzer vasıflardaki kişileri Medine'den sürdüğü yer almıştır.[143] Ancak burada lanet ifadesi ve

---

[141] Doğan, *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları,* 99-100.

[142] Hadiste geçen "el-Müterecilât" المترجلات kelimesinin anlamına dair kaynaklarımızda geçen bazı açıklamaları burada zikretmek yerinde olacaktır. Kastalânî, *İrşâdu's-Sarî* adlı eserinde "el-Müterecilât" kelimesini "el-Mütekellifât" المتكلفات kavramıyla açıklayarak akabinde kılıç ve ok taşımak gibi erkeklere has duran iki örnekle konuyu açıklığa kavuşturmaktadır. Kastalânî'nin "el-Müterecilât" kavramına eş değer kullandığı "el-Mütekellifât" kelimesini Arap grameri özelinde okuduğumuzda şu sonuca ulaşılmaktadır: Müterecil/ Mütekellif kelimesi tefe'ul تفعل babından olup bir işi kademe kademe çaba sarf ederek yapmak manasında kullanılır. Örneğin teelleme تعلم fiili تفعل babından olup bir şeyi kademe kademe zorlanarak ve emek sarf ederek öğrenmek anlamına gelir. Bu durumda "el-Müterecilât" yahut "el-Mütekellifât" kelimesinin tam karşılığı erkeklere benzemek için ayrı bir çaba sarf eden kadınlar manasına gelir. Ḳasṭalânî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulmelik el-Kastalânî el-Kuteybî el-Mısrî, *İrşâdu's-Sârî li Şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî* (Kâhire: el-Maṭbaʿatu'l-Kubrâ'l-Emîrîyye, 1323), 8/460.

[143] Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "*Erkeklere benzemeye çalışan kadınlarla, kadınlara benzemeye çalışan erkeklere lanet etti. Ve dedi ki: Onları evlerinizden çıkarın".* Ravi şöyle devam eder sözüne: "*Hz. Peygamber (s.a.v.) falan şahsı çıkardı, Hz. Ömer de filan şahsı çıkardı".* Bazı eserlerde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve Hz. Ömer'in Medine'den çıkardığı kişilerin isimleri dahi yer almaktadır. İmam Buhârî, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Medine'den çıkarmış olduğu kişinin Hevdeçlerinde yer alan kadınların develerini şarkı söyleyerek süren Enceşe adlı kişi olduğunu söyler. Ebû Dâvud'un rivayetinde sahabenin: "Onu öldürmeyelim mi?" sorusuna karşılık Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "Ben namaz kılanları öldürmekten men edildim" şeklinde cevap vermektedir. Bk. Ahmet eş-Şâmî, *Meâlimu's-Sünneti'n-Nebeviyye,* 2/505.

sürgün durumunun kendi yapısında kadınlaşma veya erkekleşme olanlara yönelik olmadığı, kasten içinden öyle bir şey gelmediği halde kadınlarla oturup kalkmak için kadın gibi davrananlar veya erkek gibi davrananlar için söylendiğini belirtmek gerekir.

Kadın erkek benzeşmesini doğru anlayabilmek ve doğru hüküm verebilmek için zaman ve mekân farklılıklarına dikkat etmek önem arz etmektedir. Zira pek çok olay zaman ve mekânın farklılaşmasına bağlı olarak değişim arz edebilmektedir. Bir yerde yahut belli bir zaman içerisinde erkeklere/kadınlara has olarak görülen bir durum başka bir yer ve zamanda farklılık arz edebilir. Örneğin Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında erkeklerin de saçlarını ördükleri ve topuz şekline getirdikleri aktarılmaktadır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla Peygamber döneminde saçları örmek kadınlara has bir durum değildi. Dolayısıyla o dönemde erkek bir bireyin saçına örgü yapması kadınlara benzemek olarak algılanmamıştır.[144]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında daha çok giyim-kuşam ve süslenme üzerinde kendini gösteren kadın erkek benzerliği, gün geçtikçe gerek değişim dönüşüm göstermesi gerekse farklı alanların eklenmesiyle devam etmiştir. Yaratılışa müdahale anlamını da taşıyan estetik operasyonlar, günümüzde kadın erkek farklılığını ortadan kaldıran temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her akıl sahibinin takdir ettiği üzere kadın erkek benzeşmesine aracılık eden giyim-kuşam, süslenme noktasında gelen şiddetli nehiyler fıtrata müdahale anlamı taşıyan estetik operasyonlarda öncelikli olarak geçerlidir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerinde temel bir ilke olarak ulaştığımız cinsiyet kimliğinin korunması her noktada olduğu gibi estetik operasyonlarda da gözetilmesi gereken önemli bir ilkedir.

1.2.3. Beden Saygınlığının Korunması

Erkek bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahalelerin illetinde gerekçe olarak gösterilen bir diğer husus beden saygınlığının korunmasıdır. Estetik müdahalelerin gerçekleştirildiği alan insan bedeni olması hasebiyle İslam hukukunda beden algısının incelenmesi bu konularda verilecek hükümleri etkileyecektir. İslam'da insan, yaratılış olarak diğer varlıklardan farklı olarak daha özel bir konumda yer alır. İnsan sadece hakları ve sorumlulukları olan hukuki bir şahıs olmakla kalmaz, aynı

[144] Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, 78.

zamanda hayatının ve bedeninin saygınlığı ve dokunulmazlığı ile yer edinen bir varlıktır. Bu sebeple kişi kendi canına, bedenine ve bedenindeki herhangi bir parçaya zararlı bir müdahalede bulunma yetkisine sahip değildir. Allah (c.c), İsrâ Sûresinin yetmişinci âyetinde şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki, biz insanı mükerrem kıldık: onları karada ve denizde taşıdık, onlara güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızdan pek çoğuna üstün kıldık."*[145] İnsanoğlunun bütün yaratılanlara üstün kılınarak ahsen-i takvim üzere[146] yaratılmış olması ve yeryüzünde Allah'ın halifesi[147] olarak konumlanması ayetlerdeki saygınlığını gösteren önemli verilerdir. İnsanoğlunun dirisi saygınlığa sahip olduğu gibi ölüsü dahi bu saygınlığa sahiptir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.): *"Ölünün kemiğini kırmak, dirinin kemiğini kırmak gibidir"*[148] sözü ve ölen kişinin ardında kefen işlemlerinden defin sonrasına kadar gerçekleştirilen dini ritüeller bu saygınlığa işaret eden önemli delillerdir.[149]

İnsanın bedeni üzerindeki yetkisini ele alan İslam hukukçuları konuyu farklı şekillerde yorumlamışlardır. Doktora tezinde konuyu ayrıntılı bir şekilde ele alan Merve Özdemir, insan bedeninin hem kul hakkı hem de Allah hakkı ile bağlantılı olduğunu söylemektedir. Bu iki hak iç içe geçmiş olup ayrılmaz durumdadır. Zira her ne kadar insanın bedeni üzerinde mutlak hakkı var gibi görünse de Allah hakkının da olduğunu gösteren pek çok hüküm vardır. Örneğin intihar etmenin ve insanın bedenindeki herhangi bir organa zarar vermenin haramlığı, insanoğlunun canının ve bedeninin dokunulmazlığının sadece kendisine ait bir hak olmadığını göstermektedir. İnsanın bedeni üzerindeki haklardaki kanaatini Allah hakkı ile kul hakkının beraber olduğu yönünde kullanan Özdemir, Allah'ın bu hakkının kullarının sağlıklı bir bedenle kendisine itaat ve ibadet etmesi olduğunu söylemektedir.[150]

Allah hakkı ile kul hakkının yetki genişliği ve sınırları eşit midir? Eşit yahut farklı olduğu durumlarda nasıl bir yol izlenecektir? Allah hakkı ile kul hakkı birbirinden farklı durumlar arz etmektedir. Bu bağlamda kul hakkında esas olan

---

[145] el-İsrâ 17/70.
[146] et-Tîn 95/4.
[147] el-Bakara 2/30.
[148] İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn-i Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût v.d. (Beyrut: Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiyye, 1430-2009), "Cenâiz", 63 (No. 1616).
[149] Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 91, 99.
[150] Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 63-66.

sahibine devretme veya düşürme yetkisi veriyor olması iken, Allah hakkında ise esas olan –bu duruma has şer'î bir hüküm bulunmadıkça- kişinin hakkını devretme yahut düşürme imkânının olmamasıdır. Zira *"Şer'î bir hüküm bulunmadıkça Allah haklarında tasarruf etmekte aslolan haramlıktır."*[151]

İnsan bedeninde kul hakkıyla Allah hakkı beraber bulunduğuna göre, bedene müdahale etmenin sınırı ve esasları nasıl belirlenecektir? Bu soruya verilecek cevap aynı zamanda estetik alanında yapılacak müdahalelerin çerçevesini belirlemesi açısından önem arz etmektedir. Özdemir, İbn Abdüsselâm'dan aktarımda bulunarak ikrah altında bulunan bir kimsenin canını yahut herhangi bir organını kaybetmemek için -daha sonra Allah'a karşı gerçekleştireceği sorumlulukları yerine getirebilmesi için- inkâr sözünü telaffuz etmesinin bir sakıncası olmadığını söylemektedir. Bu sözlerden kişinin kendisiyle Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirdiği canının ve bedeninin korunması için başka bir Allah hakkından feragatte bulunulabileceği sonucu çıkmaktadır.[152] Ayrıca daha önce belirttiğimiz üzere Allah haklarında tasarrufta bulunmak şer'î bir hükme bağlıdır. Buradan hareketle, bedene müdahale etmenin sınırı birincil olarak o duruma yönelik özel bir şer'î hükmün varlığına (Erkeklerin sünnet olması, kadınların kulaklarının delinmesi örneğinde olduğu gibi), ikincil olarak ise; kendisinden daha önemli bir Allah hakkının kazanılması yahut korunmasına (canın ve bedenin korunması gibi) bağlandığı söylenebilir.

Klasik dönem Hanefî fakihleri, insanın saygınlığının ve dokunulmazlığının zedelenmesini önlemek için insan bedeninden ayrılan herhangi bir parçanın satım akdine konu olmasına müsamaha göstermemişlerdir. Domuz kılının satılmasının yasaklanması, satım akdine konu olarak değer kazanmak olarak açıklanırken, insan saçının satım akdine konu olmaması insanın saygınlığı ve değerli oluşuyla açıklanmaktadır. Bu durumda şer'an yasaklanan bir malın satım akdine konu olması onu değerli kılarken, şer'an özel bir saygınlığı olan bir şeyi satım akdine konu edinmek ise onu değersizleştirmektedir. Hanefîler bu noktadaki katı tutumlarını cumhura göre akde konu olabilen anne sütünde de devam ettirmekte ve bunu insanın saygınlığının

[151] Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 59.
[152] Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 69-70.

ve onurunun zedelenmesi ilkesiyle açıklamaktadırlar.[153] Faydası kesin olarak bilinen anne sütünün dahi Hanefîlerce insanın saygınlığının zedelenmesi ihtimalinden dolayı yasaklanması, günümüzde sıklıkla uygulanan ve herhangi bir zaruret barındırmayıp tamamen estetik amaçlı olan müdahaleleri akla getirmektedir.

Klasik fıkıh eserlerinde bedene yönelik yasaklanan estetik müdahalelerden biri de saça insan saçı ekletmektir. Saça insan saçı ekletmenin hadislerde lanet ifadesiyle yasaklanması fakihleri yasaklanma illeti noktasında ihtilafa düşürmüştür. Bu konuda yalan ve aldatma dışında öne sürülen bir diğer gerekçe insan saygınlığının zedelenmesi olmuştur. Şâfiî âlimlerden Şirbînî'nin *Muğni'l-Muhtâc* adlı eserinde saça insan saçı veyahut necis bir saç eklemenin yasaklanması birinci durumda insanoğlunun saygınlığından ötürü herhangi bir cüzünün kullanılması ikinci durumda ise dinen temiz olmayan bir maddenin (necis) kullanımı gerekçe olarak gösterilmektedir.[154] Netice olarak diğer bütün varlıklara üstün kılınmış ve ahsen-i takvim üzere yaratılmış olan insanoğlunun estetik müdahalelerle bedene müdahale etmesi ihtiyatla yaklaşılması gereken bir mesele olduğu anlaşılmaktadır. Bedeninde kul hakkıyla beraber Allah hakkı içselleşmiş durumda olan insanoğlunun estetik müdahalelerdeki tavrı, özel bir şer'î hükmün varlığına yahut bedenindeki Allah hakkını düşürmeyi kendisinden daha büyük bir Allah hakkını kazanmaya/korumaya yönelecek şekilde olduğu söylenebilir.

1.2.4. Allah'ın Yarattığı Şeklin Korunması

Estetik müdahalelerin hükme bağlanmasıyla ilgili çalışma yapan birçok araştırmacı, yasaklama söz konusu olduğunda delil olarak Allah'ın yaratışını değiştirme argümanını öne sürmektedir. Allah'ın yaratmasını değiştirmekten (tağyir-i halkillah) bahseden en önemli âyet Nisâ Sûresinin 118-119. âyetleridir.[155] Nisâ Sûresinde mevzu bahis olan ayetin yorumlanmasına katkı sağlayan en önemli hadis Abdullah b. Mesud'un aktarmış olduğu şu rivayettir: *"Dövme yapan, yaptıran, yüzünün tüylerini yolan, güzel görünsün diye dişlerini seyrekleştiren, Allah'ın yarattığını bozan kadınlara Allah lanet etsin."*[156] Mekke kadınlarının bedenlerinde

[153] Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 84, 97-98.
[154] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/406.
[155] en-Nisâ 4/118-119; Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye*, 68.
[156] Bk. Buhârî, "Tefsîr", 364 (No. 4604).

gerçekleştirmiş olduğu bu tarz eylemler Rasûlullah (s.a.v.) tarafından lanetlenmiştir. Başka râvilerden de farklı lafızlarla aktarılan anlamca birbirine yakın diğer pek çok hadis olmakla beraber, "Allah'ın yarattığını değiştirirler." (المغيرات خلق الله) lafzı sadece Abdullah b. Mesud rivayetinde yer almakta olup Sahih-i Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.[157] Salih el-Fevzân, hadisi kayıtlayan iki durumun olduğunu söylemektedir. Bunlar (المغيرات خلق الله) ve (للحسن) tabirleridir. Birincisi; "güzel görünsün diye" yapılması kaydı, ikincisi ise; "Allah'ın yarattığını değiştirirler" kaydıdır. Bu durumda hadisteki lanetin illetleri "tağyir-i halkillah" ve gerçekleştirilen eylemi "daha güzel görünsün diye yapmak" olarak açığa çıkmaktadır.[158]

Fıtrat (فطرة); Fetara (فطر) kökünden türemiş bir kelimedir. Fetara (فطر); "yarmak" anlamına gelmekte olup bir şeyle kullanıldığında onu baştan yapmak, âlemle kullanımında ise yoktan yaratmak anlamını taşımaktadır.[159] Fıtrat ise; din, sünnet, yaratılış, insanın üzerinde doğduğu yaratılış, insan sıfatı, insanoğlunun tabii yaratılışı, insanın ilk yaratıldığı an kendisiyle vasıflandırıldığı bir sıfat anlamlarını taşımaktadır.[160] Bu kelimeye yakın duran ve ele alacağımız âyet itibariyle de önem arz eden hilkat kelimesi ise; fıtrat, yaratılış, tabiat, hey'et, şekil anlamlarına gelmekte olup "hilkat-i insan (خلقة الانسان)" insanın evvel emirde üzerinde yaratıldığı fıtrat, durum, yaratılış anlamına gelmektedir.[161]

A. Kadir Evgin, "Hadislerde Fıtrat Kavramı ve İslam Fıtratı Söyleminin Tenkidi" adlı makalesinde tahlil ettiği elli beş hadisin ortak noktalarını tespit edip analiz ettikten sonra fıtratın bütün insanlığı altında toplayan fizyolojik ve anatomik yapı olduğu sonucuna varmaktadır.[162] Araştırmacı Yener Öztürk, "İnsan ve Fıtrat" adlı yazısında ele aldığı fıtrat kavramını çeşitli yönlerden tahlil etmekle beraber yazının

---

[157] عَنْ عبدِ اللَّهِ، قالَ: لَعَنَ اللَّهُ الوَاشِمَاتِ والمُوتَشِمَاتِ، والمُتَنَمِّصَاتِ والمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ المُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ Bk. Buhârî, "Tefsîr", 364 (No. 4604); Müslim, "Libas", 6166.

[158] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 71-74.

[159]Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414-1993), 3/55-57; Yener Öztürk, "İnsan ve Fıtrat"*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (Haziran 1999), 321-322; Hüseyin Çelik, "Kur'an'da Fıtrat ve Fıtratın Değiştirilmesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1(Bahar 2011), 187-189.

[160] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 3/56; Öztürk, "İnsan ve fıtrat", 321-323; Çelik, "Kur'an'da Fıtrat ve Fıtratın Değiştirilmesi", 187-189.

[161] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 3/56.

[162] A. Kadir Evgin, "Hadislerde "Fıtrat" Kavramı ve "İslam Fıtratı" Söyleminin Tenkidi"*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2003), 108.

başından sonuna tercihini fıtratın, ilahi olana yönelik insanda evvel emirde yerleştirilen tabiî hal ve yapı olduğu yönünde kullanmaktadır. İnsan vahiyden yüz çevirip zahiren sapma gösterse de fıtratı hep iyiliği ve hayrı istemektedir.[163] "Kur'an'da Fıtrat Kavramı" adlı makalesinde fıtrat kavramının semantik çözümlemesini yapan Yaşar Kurt, fıtrat kavramına farklı bir açılım kazandırarak, fıtratın bütün yaratıklara yaratıcı tarafından verilen genel kabiliyet ve ehliyet olduğu yönünde bir sonuca ulaşmıştır.[164] Hüseyin Çelik ise, fıtrat kavramının tahlilinde fıtratın; Allah'ın ilk yaratması manasına geldiğini söyler. Evvel emirde yaratılan her bir varlığın belirli bir yapı, karakter ve gayeye matuf bir şekilde yani fıtrat üzere yaratıldığını ve dolayısıyla Nisâ Sûresinin 119. âyetinden hareketle mahlûkatı asli gayelerinden uzaklaştıracak yahut değiştirecek her bir eylemin şeytanın birer yanlış telkini olduğunu dile getirmektedir.[165] Öyleyse ülkemizde yapılan araştırmalarda fıtrat kavramının iki anlam üzerinden yürüdüğü anlaşılmaktadır. Bunlardan biri her bir insanda var olan fizyolojik ve anatomik yapıdır. Diğer mana ise, hayra meyilli olarak yaratılma yapısıdır. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsirinde genel kabul gören görüşle uyumlu bir görüş belirtmenin yanında fıtrat kavramının açıklamasında fıtratı, insanlığın evvel emirde yaratıldığı fizyolojik ve anatomik külli yapı olarak açıklamaktadır. Elmalılı, bir insanın iki gözlü olmasının asıl olup anneden âmâ doğan bir çocuğun durumunun ise arızî bir durum olduğunu ancak bunun kendisinde insanlık vasfını zedeleyen bir durum olmadığını söyleyerek düşüncesini örneklendirir.[166]

[163] Öztürk, "İnsan ve fıtrat", 321-330.
[164] Yaşar Kurt, "Kur'an'da Fıtrat", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005), 79-80.
[165] Çelik, "Kur'an'da Fıtrat ve Fıtratın Değiştirilmesi", 202-203.
[166] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* nşr. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 4/494-498.

Tefsir eserlerinde[167] yaptığımız araştırmalar sonucunda âyette geçen şeytana atfedilen "insanlara emredeceğim de Allah'ın yaratmasını değiştirecekler"[168] mealindeki cümlenin çok farklı şekillerde anlaşıldığı ve yorumlandığı gözlemlendi. Müfessirler, âyette geçen "Allah'ın yaratmasını değiştirecekler" tabirini şu farklı anlamlara hamlederek açıklamışlardır: Allah'ın göndermiş olduğu dini yani İslam dinini değiştirmek,[169] hayvanları iğdiş etmek,[170] tehannüs (kadınların erkekleşmesi, erkeklere benzemesi)[171], teraccül (erkeklerin kadınlaşması, kadınlara benzemesi),[172] Hâmî'nin[173] gözünü oymak,[174] Bahîre[175] olması için hayvanın kulağının yarılması,[176] kadınlara benzemeye çalışan kişinin (muhannes) kıllarını yolması ve yüzüne peçe takması[177], Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını ise helal kılmak,[178] dövme

[167] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Tefsîru't-Taberî min Kitâbihi Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an,* thk. Abdu'l-Muhsin et-Türkî vd. (Riyad: Dâru'l-Hicr, 1422-2001), 7/490-504; Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an,* thk. Yasir b. İbrahim - Ganîm b. Abbas (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418-1997), 1/481; Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl,* thk. Halil Me'mun Şîha (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1430-2009), 261; Muhammed er-Râzî Fahrettin b. Allam Ziyaeddin Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981-1401), 11/ 47-52; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an,* thk. Ahmet Berdûnî – İbrahîm Atfîş (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1384-1964), 5/388-394; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,* thk. Sami b. Muhammed es-Selame (Riyad: Dâru Taybe, 1420-1999), 2/415-416; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru Kutubi'l-Arabî, 1422-2001), 1/473-475; Esîru'd-Dîn Ebu Hayyân Muhammed b. Yusuf b.Ali b. Yusuf el- Endelûsî, *Bahru'l-Muhît,* thk. Sıtkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431-2010), 4/71-72; Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir b. Âşûr et-Tûnusî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tûnus: Daru't-Tunusiyye, 1984), 5/203-206; Sıddîk Hasan Han el-Kannûcî, *Fethu'l-Beyân fi Makâsidu'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî (Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 1412-1992), 3/150; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 2/445-447.

[168] en-Nisâ 4/118-119.

[169] Abdullah b. Abbas, Mücahit, İbrahim en-Nehâî, Suddî, Dahhâk, Katâde, İkrime. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,* 2/415-416.

[170] Abdullah b. Abbas (başka bir rivayette), Enes b. Malik, Said b. Müseyyeb, Abdullah b. Ömer, Ebu İyaz, Katade, Sevrî, İkrime(başka bir rivayette). Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,* 2/415-416.

[171] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72; Sıddîk Hasan Han, *Fethu'l-Beyân fi Makâsidu'l-Kur'an*, 3/150.

[172] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72.

[173] Hâmî, sözlük anlamı itibariyle himaye eden anlamına gelmekte olup cahiliye dönemi Araplarının sulbünden fazlaca döl aldıkları develeri putlarına adayarak serbest bırakma uygulamasaydı. Bu develere binilmez, etinden ve yününden faydalanılmazdı. Bk. Muhammed Eroğlu, "Hâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2023).

[174] Zemahşerî, *el-Keşşâf,* 261.

[175] Bahîre: Beş batın doğum yapıp beşincide erkek doğuran devedir. Araplar bu durumdaki devenin kulağını yarıp salar ve kendisinden faydalanmazlardı. Bunu ise doğru bir inanç olarak telakki etmişlerdi. Allah'ın kendileri için helal kıldığı bu nimetleri delilsiz dayanaksız kendilerine haram kılarlardı. Bk. İshak Yazıcı, "Bahîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 21 Ağustos 2023).

[176] Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 47-52.

[177] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72.

[178] Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 47-52; Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72.

yapmak (veşm),[179] yüzdeki tüyleri yolmak (nems),[180] saç ekletmek (vasl), gençleşmek ümidiyle dişleri seyreltmek (teflîc),[181] saç-sakaldaki beyazlaşmış tüyleri siyaha boyamak,[182] hayvanların kulaklarını kesmek,[183] nesli aslından alıp başkasına vermek,[184] Allah'ın belirli faydalar için yaratmış olduğu güneş, ay vb. varlıkları ibadet edilen nesnelere çevirmek,[185] azaların yaratılış vazifeleri dışında kullanılması,[186] nikâh yerine zina kapısını aralamak,[187] ciddi iş ve eylemleri bırakıp heva ve hevesin peşinden koşmak, yaratılış kanununa aykırı hareket etmek,[188] bazı suçluların kulaklarının valiler tarafından kesilerek cezalandırılması,[189] erkeklerin iğdiş edilmesi, Allah'ın erdemlerde kullanılması için yarattığı her bir şeyi erdemsizlikte kullanmak.[190]

Farklı kaynaklardan aktardığımız yukarıdaki veriler müfessirlerin konuya bakış açısını ve yorumlarını göstermektedir. Yapılan yorumlardan anlaşıldığı kadarıyla müfessirler, "Allah'ın yaratmasını değiştirecekler" âyetini iki yönlü olarak anlayıp yorumlamışlardır. Allah'ın dinini haramı helal, helali haram sayarak değiştirmek manevi, herhangi bir zaruret ve gereklilik olmaksızın bedene müdahale etmek ise maddi birer değişim eylemi olarak algılanmış ve şeytani birer fiil olarak kabul edilmiştir.

Nisâ Sûresinde geçen âyetin müfessirler ve araştırmacılar tarafından nasıl anlaşıldığını ayrıntılı bir şekilde yukarıda vermiş olduk. Âyetin manasını Rum Sûresi 30. âyetten[191] destek alarak manevi anlamına hamlederek açıklayanlar olduğu gibi Abdullah b. Mesud'dan aktarılan hadisten yola çıkarak maddi/hissi boyutuyla açıklayanlar da olmuştur. Müfessirlerin kahir ekseriyetinin her iki anlamı âyetin

[179] Hasan-ı Basrî, Abdullah b. Mesud. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,* 2/415-416.
[180] Abdullah b. Mesud. Bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 47-52; Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72.
[181] Abdullah b. Mesud. Bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 47-52.
[182] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an,* 1/481.
[183] Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 47-52; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,* 2/415-416.
[184] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an,*1/481.
[185] Zeccâc. Bk. İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* 2/415-416; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 47-52.
[186] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 445-447.
[187] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 2/446.
[188] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 2/ 446.
[189] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72.
[190] Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît,* 4/71-72; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 2/446.
[191] "O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler." er-Rûm 30/30.

bağlamından çıkararak kabul ettiğini belirtmekte fayda vardır. Nitekim İbn Teymiyye, meseleyi özlü bir şekilde bir araya getirerek şunları söylemektedir:

> Allah'ın kulları için yaratmış olduğu dini değiştirmek Allah'ın dinini değiştirmek iken, yarattığı varlıkları iğdiş ederek, kulaklarını yararak değiştirmek ise yarattığını değiştirmek olur. Onlar Allah'ın dinini, bunlar ise Allah'ın yarattığını değiştirmektedirler.[192]

Keza Elmalılı Hamdi Yazır, âyetin bağlamından hareketle her iki görüşü destekleyen pek çok örnek vererek ayetin tefsirini tamamlamaktadır.[193] Kanaatimizce de gerek konuya dair âyetlerin ve sahih kaynaklardan aktarılan hadislerin olması gerekse âyetin bağlamının her iki manaya hamledilmeye açık olması hasebiyle âyetin manasını her iki manada yorumlamak doğru ve yerinde olacaktır.[194] Zira Allah'ın âyetlerini herhangi bir tarzda tahrif etmek dini değiştirmek boyutunu oluşturacağı gibi, yarattığı mahlûkatı iğdiş etmek, kulaklarını kesmek yahut kalıcı dövme yapmak suretiyle değiştirmek Allah'ın yarattığını değiştirmenin bir diğer boyutu olduğu söylenebilir.

1.2.5. Beden Mahremiyetinin Korunması

Kelime anlamı olarak eksik, gedik, bir eşyada bulunan noksanlık anlamına gelen avret kullanıldığı kelimelerle anlam değişimine uğradığı gibi bir fıkıh terimi olarak vücut bölgesinde örtülmesi emredilen ve başkası tarafından bakılması haram olan yerler için kullanılır.[195] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde konuya dair şöyle buyurmaktadır: *"Bir erkek başka bir erkeğin, bir kadın da başka bir kadının avret mahalline bakmasın. Erkek bir birey başka bir erkekle, kadın bir birey ise başka bir kadınla bir örtü altında yatmasın."*[196] Burada erkeğin başka bir erkeğin avret mahalline, kadının ise başka bir kadının avret mahalline bakmasının yasaklanması söz konusudur. Hadiste aynı cinslerin birbirinin avret mahalline bakmasının yasaklanması karşıt cinslerin birbirinin avret mahalline bakmasını evleviyetle yasaklar. Bu durum

---

[192] Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddîn b. Kayyim el-Cevziyye, *Tefsîru İbnu'l- Kayyim el-Cevzî*, *İğâsetu'l-Lehfân min Mesâyidi'ş-Şeytân,* thk. Muhammed Hâmid el-Fakî (Riyad: Dâru'l-Meârif), 1/107.
[193] Yazır, *Hak dini Kur'an dili,* 2/ 446, 4/494-498.
[194] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 70.
[195] Kamusu-Almaany(ALMAANY), "Avret" (Erişim 25 Temmuz 2023), Mehmet Şener, "Avret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Eylül 2023).
[196] Müslim, "Hayz", 74.

icma ile de sabittir.[197] Erkeğin avret mahalli Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre diz kapağı ile göbek arası iken[198] Hanefîler ihtiyaten buna diz kapağını da dâhil ederler.[199] Her ne kadar erkeğin avret mahalli bununla sınırlansa da hiçbir sebep yok iken çıplak dolaşmak uygun görülmemiştir. Taş taşırken îzârı çözülen sahabiye Peygamber Efendimiz (s.a.v.): *"...dön ve elbiseni al, çıplak dolaşmayın"*[200] uyarısında bulunmuştur. Buradan anlaşıldığı üzere erkeğin avret mahalli her ne kadar iki diz ve göbek arası olsa dahi zaruret olmaksızın diğer bölgelerini çıplaklığa varacak şekilde açması da doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber'in çalışırken gayrı ihtiyari bir şekilde îzârı düşen sahabi efendimize uyarısından da bu anlaşılmaktadır. Erkeklerde artarak devam eden estetik müdahalelerin bazıları -yüz bölgesindeki estetik müdahaleler- avret dışı mahallini ihlal ederken, bazıları ise -cinsel organlarda gerçekleştirilen estetik müdahaleler- avret mahallini dahi ihlal edebilmektedir. Hastalık halinde doktorun tedavi amacıyla hasta bireyin avret mahalline bakmasına ruhsat tanınmıştır. Lakin bu durum zaruret ve tedavi amacıyla kayıtlanmıştır.[201] Zarurete binaen gerçekleştirilen müdahalelerin isteğe bağlı gerçekleştirilen müdahalelerden ayrı tutulması gerektiği burada belirginleşmektedir. Dolayısıyla herhangi bir zaruret olmaksızın avret mahallini ihlal edecek düzeyde estetik ameliyatlarda bulunmanın doğru olmadığı söylenebilir. Zira burada isteğe bağlı bir şekilde avret mahallini ihlal etme durumu söz konusudur.

1.2.6. Ahlaki Değerlerin Korunması

Klasik eserlerde erkek bedenine yönelik yasaklanan tasarrufların bir diğer gerekçesi ahlaki değerlerin korunmasıdır. İslam, inanç ve ibadetlerin yanı sıra ahlaki değerlerin korunmasına da büyük önem vermiştir. Kibir, şöhret, israf, yalan ve aldatma öncelikli olarak örnek verilebilecek değerler arasındadır. Erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilmesi yasaklanan tasarrufların illetleri kibir, şöhret, israf, yalan ve aldatma

[197] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 84.
[198] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/413; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/397; Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 1/129.
[199] Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/45.
[200] Müslim, "Hayz", 78.
[201] Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, 5/122; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/154; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/210.

olarak değerlendirilmiştir. Bu başlık altında bunlara kısaca değinilip örneklerle açıklamaları yapılacaktır.

Erkek bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahalelerin illetleri arasında gerekçe olarak kibir ve şöhret gösterilmektedir. Kibir; büyüklük, yücelik, kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarına küçümseyici davranışlarda bulunması anlamına gelmektedir.[202] Peygamber Efendimiz (s.a.v.): *"Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kişi cennete giremez"* buyurmuşlardır. İmam Gazâlî'ye göre, kibir cennetin önünde duran bir engeldir. Çünkü kibir, kişi ile cennetin kapıları hükmünde olan mümin ahlakı arasına girmiş olur. Böylece kendisi için istediğini mümin kardeşi için isteyemez duruma gelir.[203] Ebu Hureyre'den aktarılan başka bir rivayette ise şöyle buyrulmaktadır:

> Güzel bir adam Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e gelip dedi ki: Ey Allah'ın Resûl'ü ben kendisine güzellik sevdirilmiş bir adamım, gördüğün üzere bana ondan(güzellik) da verilmiş. Öyle ki (güzellikle) bir kimsenin nalinimin tasmasında dahi benden üstün olmasını sevmiyorum. Bu kibirden midir? Peygamber Efendimiz (s.a.v.): Hayır, fakat kibir, hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir.

Kibrin dereceleri olmakla beraber hadisten anlaşılan en üst mertebesi kişinin kendisini kulluktan alıkoyacak derecede büyüklük taslamasıdır.[204] Kibirle aynı başlık altına alabileceğimiz bir diğer başlık ise şöhrettir. Kibir gibi şöhretin de yanlış kullanılması dini metinlerde yerilerek yer edinmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): *"Her kim ki dünyada şöhret elbisesi giyerse, Allah Teâlâ kıyamet günü kendisine zillet elbisesi giydirir."* buyrulmaktadır. [205] Fakihlerin bir kısmı erkeğin altın ve ipek elbise kullanmasını kibir ve şöhret durumuyla ilişkilendirerek açıklamıştır. İbn Kudâme, erkelerin savaş meydanında ihtiyaç duyulmaksızın ipek elbise giyme durumunu, bu alanda kibir ve şöhret durumunun oluşmamasıyla açıklamıştır. Estetik müdahaleden önce veya sonra kişiyi etkisi altına alabilecek kötü hasletlerden kibir ve şöhrete dikkat

---

[202] Ebü'l-Kâsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412-1991), 696; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, 5/129; Mustafa Çağrıcı, "Kibir", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 3 Ocak 2024).

[203] Ebû Hâmit Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî et-Tûsî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife), 3/344.

[204] Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, 3/340-344.

[205] Ahmet b. Hanbel, *Müsned,* 9/476 (No. 5664).

edilmesi gerekir. Gerçekleştirilen her eylemin kişiyi kibre düşürmeyeceği açık olmakla beraber eylemlerin farklı kişilerde farklı neticeler doğuracağı da kesindir.

Yasaklanan estetik müdahalelerde mevzu bahis olan bir diğer husus israftır. İsraf, hayatımızın her alanında karşımıza çıkabileceği gibi estetik müdahalelerde de karşı karşıya kalabileceğimiz önemli bir meseledir. Allah Teâlâ A'râf Sûresinde konuya dair şöyle buyurmaktadır: *"Ey Ademoğulları! Her namaz kıldığınızda güzel elbiselerinizi giyiniz. Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz. Allah israf edenleri sevmez."*[206] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ise: *"İsraf ve kibre düşmeden yiyiniz, sadaka veriniz ve giyininiz"*[207] buyurmaktadır. Hadisten anlaşıldığı üzere yeme, içme, giyinme hatta sadaka vermek dahi israfa düşmemek ve kibre kapılmamak şartlarıyla caiz görülmektedir. Zira israf Allah'ın öfkesini ve malın telef olmasını netice verir. Kibir ise insanların nefretini üstüne çeker.[208]

Şerî deliller mali ibadet sayılan sadaka verme eyleminde dahi israfı yasak kılarken süslenme ve estetik konularında bu yasaklama evleviyetle geçerlidir. Lakin kimisi için israf olan bir şey başkası için israf olmayabilir. Bunun belirleyicisi ise örftür. Yapılan bazı araştırmalar estetik müdahalelere harcanan paraların kişinin borçlanarak bu eylemi gerçekleştirecek dereceye vardığını göstermektedir. Gittikçe artış gösteren bu tüketimin meşru ve zaruri olmayan eylemler için sarf edilmesi bu eylemlerin yasaklanan israftan pek de uzak düşmediğini göstermektedir.[209] Nitekim "Sağlıkta İsraf" başlığıyla gerçekleştirilen bilgi şöleninde tıp alanında yapılan israf arasında tedavi gayesi güdülmeyen estetik müdahaleler de zikredilmiştir.[210]

Gereksiz yere israf eyleminde bulunmanın imkânı kıt olan insanlarda kin ve nefret eyleminin doğmasını ve böylelikle sosyal huzursuzluğun artmasını netice vermesi kuvvetle muhtemeldir.[211] Dünyanın pek çok yerinde açlıktan ölen yüzbinlerce

---

[206] el-A'râf 7/31.
[207] Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdu'l-Münim Şilbî (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1421-2001), "Zekât", 27 (No. 2559).
[208] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 86-87.
[209] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 87-88.
[210] Sabahattin Aydın, "Sağlıkta İsraf Sağlıktan İsraf mıdır?", *Sağlıkta İsraf,* ed. Recep Öztürk vd. (İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı, 2013), 10; Uysal, *Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler*, 72.
[211] Cengiz Kallek, "İsraf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 5 Ocak 2024).

insan varken sermayenin gereksiz yerlere bilhassa zaruri olmayan estetik alana aktarılması doğru bir davranış olmasa gerektir. Dolayısıyla gerçekleştirilen estetik eylemlerde gözetilmesi gereken ilkelerden birinin de israftan sakınmak olduğu söylenebilir.

Yasaklanan estetik müdahalelerin illet tespitinde değinilen en önemli konu yalan ve aldatmadır. Pek çok âyet ve hadiste yalan ve aldatmanın zemmedildiği gerçekliğiyle karşılaşmaktayız.[212] Said b. Müseyyeb bir rivayette Muâviye'den şunları aktarmaktadır:

> Muâviye Medine'ye son gelişinde elinde birbiri üzerine düşürülmüş birkaç demet saç çıkarıp bizlere şöyle hitap etti: Bunu Yahudilerden başkasının yapacağını düşünmüyorum. Çünkü Peygamber (s.a.v.) bunu (saç ekletmeyi) zûr (yalan ve aldatma) olarak isimlendirmiştir.[213]

Benzer şekilde aktarılan bir başka rivayette Hz. Muaviye'nin: *"İsrail oğulları, kadınları bunu (saç ekletmeyi) yaptıklarında helak olmuşlardır."*[214] dediği aktarılır. Nitekim saç eklemedeki yasaklığın temel illetini değerlendiren fukahâ farklı gerekçeler öne sürmüşlerdir. Mevsilî'nin *el-İhtiyâr* adlı eserinde "vâsile/saça saç ekleyen" kavramı, aldatmak amacıyla saça insan saçı veya başka bir saç ekleyen kişi olarak açıklanmaktadır.[215] Aynı şekilde Hanbeli mezhebine mensup İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinde de saça saç eklemenin yasaklanmasının temel illeti aldatma ve temiz olmayan bir maddenin kullanımı olarak gösterilmektedir. Bu manayı içermediğinden diğer saçların haram olmayacağı ifade edilmektedir.[216] Maliki mezhebine mensup İbn Cüzey'in *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye* adlı eserinde Allah'ın yaratmasını değiştirmeye, kadın bireyin kısa kalmış/seyrekleşmiş saçına başka birinden saç ekleme örnek olarak zikredilmektedir.[217]

Yasaklanan estetik müdahalelerde riayet edilmesi gereken bir diğer husus ise insanoğlunun fani oluşunun unutulmamasıdır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde

---

[212] el-Hac 22/30; el-Mü'min 40/28; eş-Şuarâ 26/222; et-Tevbe 9/77; ez-Zümer 39/3.
[213] Buhârî, "Enbiyâ", 52 (No. 3299).
[214] Buhârî, "Libâs", 81 (No. 5588).
[215] Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/164.
[216] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/130.
[217] İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, 293.

geçen bir hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a.v.): *"Sadelik imandandır"* buyurmaktadır.[218] Hadiste geçen *"El-Bezâzetu"* tabirini Ahmed b. Hanbel *"Kılık-kıyafette mütevâzi olmak"*, İbn Mâce *"Zühd hayatı yaşamak, sade yaşamak"*,[219] Beyhakî *"Tevâzu"*, Hattâbî *"Kılık-kıyafette aşırıya kaçmamak ve güzellikten kaçınmak"* olarak açıklamaktadır.[220] Burada verilen yorumları değerlendiren Halîmî konuya şöyle bir açıklık getirmektedir:

> Sadelik, kişiyi ibadetlerden uzaklaştırmayacak, kötü durumu (kılık-kıyafet ve yapısı) kendisini Cuma namazı ve topluluktan ve yine elbisesindeki eski püskülük kendisini ilim meclislerinden alıkoymayacaktır. Bilakis içinde bulunduğu bu duruma sabredecek, Allah'a şükredecek, bu durumuna dair utanma hissine kapılmayacaktır. İşte bu şekildeki eskilik ve sadelik imandan olmuş olur. Yoksa zahirî bir sadelik değil.[221]

Halîmî'nin açıklamasında görüldüğü üzere sadelikten kasıt kişinin yüzeysellikte kalmayıp manen hayatına taşıdığı ve bununla utanç duymadığı sadeliktir. Nitekim başka hadislerde de aşırı derece süslenmek hoş görülmemiştir. Mısır emiri Fudâle b. Ubeyd'le görüşmek üzere huzuruna çıkan bir sahabi Mısır emirini üstü başı dağınık bir şekilde görünce Fudayl'a sebebini sorar. Fudayl: *"Rasûlullah bizleri aşırı süslenmekten alıkoydu"* yanıtında bulunur.[222] Bu bağlamda estetik müdahaleler noktasında dikkat edilmesi gereken bir diğer hususun dünya ve ahiret dengesinin korunması olduğunu söyleyebiliriz. Bu ise kişilerin vicdani tercihlerine kalmış sübjektif bir durumdur.

[218] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39/493 (No. 58).
[219] İbn Mâce, "Zühd", 4 (No. 4118).
[220] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39/493-496 (No. 58).
[221] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39/496 (No. 58).
[222] Ebû Dâvud, "Tereccül", (No. 4169).

İKİNCİ BÖLÜM
ERKEK BEDENİNE YÖNELİK MEŞRU ESTETİK MÜDAHALELER VE GEREKÇELERİ

Hadis eserleri başta olmak üzere klasik eserlerde erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen yasak ve meşru estetik müdahalelerin tespit edilmesi bu bağlamda ele alınan çalışmamıza önemli katkılar sağlayacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde erkek bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahaleler ele alındı. Bu bölümde ise erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilmesi meşru görülen estetik müdahaleler ele alınacaktır. Çalışmanın bu bölümü iki ana başlık ekseninde tasarlanacaktır. İlk olarak güvenilir hadis kaynakları başta olmak üzere klasik dönem eserlerinde erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik eylemler ele alınacak, daha sonra meşru görülen bu eylemlerin gerekçeleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.1. ERKEK BEDENİNE YÖNELİK MEŞRU ESTETİK MÜDAHALELER

İslam'ın ilk dönemlerinde estetik müdahalelerin günümüze kıyasla çok daha az olması bu konuda elde edeceğimiz verileri sınırlamakta ve bir o kadar da zorlaştırmaktadır. Buna karşın Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) söz ve uygulamaları, hedeflenen Müslüman topluma yönelik beden temizliği, kişisel hijyen, giyim-kuşam ve süslenmeye dair pek çok emir ve yasak bulundurmaktadır. Estetik müdahalelerin kıyaslanabileceği temizlik, giyim-kuşam ve süslenmeye dair söylenen söz ve uygulamalar, günümüzde ortaya çıkan estetik eylemlerin genel ilkelerinin oluşturulması adına önem arz etmektedir.

Estetik müdahaleler söz konusu olunca evvel emirde her ne kadar dövme, saç ekleme, dişlerin arasının törpülenmesi gibi Efendimiz (s.a.v.) tarafından yasaklanan müdahaleler akla gelse de Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) söz ve eylemlerinde gerçekleştirilmesine izin verilen müdahaleler de yer almaktadır. Hadis eserlerinde daha çok *"Beş şey fıtrattandır"* yahut *"On şey fıtrattandır"* diye bilinen rivayetler bu noktada bizlere önemli veriler sağlamaktadır. Erkek çocukların sünnet olması ve Külâb savaşında burnu kopan Arfece adlı sahabinin takma burun yaptırdığına dair aktarılan rivayetler nass ile izin verilen eylemlere örnek oluşturması bakımından önem

arz etmektedir.[223] Bu başlık altında, fıkıhta erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik eylemler sunulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın ana konusunun kapsamı dışında kaldığından kadın bedenine yönelik müdahalelere yer verilmeyecektir.

2.1.1. Sünnet Olmak

Sünnet, erkek çocukların genital bölgesinde yer alan erkeklik uzvunun uç kısmının alınması işlemine verilen addır. Arap dilinde "Hitân" tabiriyle karşılanan bu eylemin Türk dilinde "Sünnet" olarak yer alması nebevî bir örfe diğer bir ifadeyle Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) onayladığı dini bir uygulamaya işaret ettiğini göstermektedir.[224] Yeryüzünde gerçekleştirilen en eski cerrahi işlemlerden biri olan sünnet, günümüzde Dünya Sağlık Örgütünün öngörüsüne göre her üç erkekten birini kapsayacak şekilde yaygındır. Bu oranın yaklaşık yüzde yetmişinin Müslümanlara ait olduğu bilinmektedir.[225] İslam dışında diğer semavi dinlerde de önem arz eden sünnetin tarihçesi, seksen yaşında sünnet olduğuna dair nebevî aktarılan rivayetten hareketle Hz. İbrahim'e dayandırılmakla beraber, sünneti insan neslinin yeryüzündeki başlangıcını temsil eden ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem'e kadar dayandıran rivayetler de bulunmaktadır.[226]

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) yaratılışa uygun birer davranış olarak belirttiği durumlardan biri de sünnettir. Buhârî'nin Sahih'inde yer alan: *"Beş şey fıtrattandır: Sünnet olmak, kasık tıraşı olmak, koltuk altındaki tüyleri yolmak, tırnakları kesmek ve bıyıkları kısaltmak."* hadis-i şerifi, erkek çocukların sünnet olmasının gerekliliğine dair önemli bir veridir.[227] Ayrıca sıhhat açısından yukarıdaki hadis kadar güvenilir olmamakla beraber Ebû Dâvud tarafından Peygamber

[223] Ebû Dâvud, "Hâtim", 7 (No. 4232).
[224] Mürteza Bedir, "Sünnet, Fıtrat ve Temizlik: İslam'da Sünnet Olmanın Hükmüne İlişkin Bir Değerlendirme", *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*, ed. Adem Az - Hakan Ertin (İstanbul, İSAR Yayınları, 2020), 245.
[225] M. Selçuk Sılay, "Kanıta Dayalı Tıp Ekseninde Sünnet", *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*, ed. Adem Az - Hakan Ertin (İstanbul, İSAR Yayınları, 2020), 217.
[226] Hakan Hadi Kadıoğlu vd., "Dinî ve Tıbbî Açıdan Sünnet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2006), 2-9; Muhammed Şahin, *Almanya'da Sünnet (Hitân) Tartışmaları ve İslam Hukukunda Sünnet* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 8-20.
[227] Buhârî, "Libâs", 61 (No. 5550).

Efendimiz'in (s.a.v.) yeni Müslüman olan birine: "*Üzerinden küfrün izini sil, sünnet ol!"*[228] dediği aktarılmıştır.

Erkek çocukların sünnet olması gerek bu meyandaki nakli verilerden gerekse Müslüman toplum içerisinde yaygın bir şekilde yer edinmesinden hareketle mutlaka yerine getirilmesi gereken dini bir vecibe olarak görülmektedir.[229] Nitekim Hanbelî ve Şâfiî ulemâsı, erkek çocuklarda sünnet olmanın hükmünü farz derecesinde bir gereklilik olarak belirlemişlerdir. Çünkü Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) yeni Müslüman olan birine sünnet olmasını belirterek "Üzerinden küfrün izini sil!" demesi sünnetin kesinlik ifade ettiğini göstermektedir. Ayrıca erkek çocukların sünnet olması bir şiâr halini almıştır. Sembolik anlam ifade eden şiârların terk edilmesi ise doğru değildir.[230] Buna mukabil Hanefî ve Mâlikîler arasında yaygın olan görüşe göre erkek çocukların sünnet olmasının hükmü sünnettir. Lakin bu sünnet toplu bir şekilde terk edilmesi halinde cezayı gerektiren şeair sünnetlerdendir. Dolayısıyla belirli bir mazeret olmaksızın terk edilmemelidir. Diğer bir tabirle bir kimse bilinçli bir şekilde olmaksızın sünnet olmazsa, bu durum dinen hoş karşılanmamakla beraber günah sayılmaz. Zira burada toplu bir eylemden ziyade bireysel anlamda bir terk söz konusudur. Ancak erkek çocukların sünnet olmasının bir toplumda tamamen terk edilmesi durumu, Hanefîler nazarında o toplumu kendileriyle savaşılacaklar grubuna (harbîler) dönüştürmektedir.[231]

Genel bir kural olarak bedene müdahale etmek yasak olduğu halde cerrahi bir operasyon niteliği taşıyan sünnet, hadislerde fıtrat gereği gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanmaktadır.[232] Bu durum aynı zamanda bedene müdahale etmenin mutlak anlamda yasak olmadığını göstermektir. Bedene yönelik bir tasarruf olduğu halde sünnetin dinen meşru olmasını değerlendiren Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı eserinde bedene müdahale anlamı taşımakla beraber sünnet olmanın dinen

[228] Ebû Dâvud, "Tahâret", 127 (No. 356).
[229] İlhan İlkılıç farklı çalışmalarda Müslüman toplumda sünnet olma oranının yüzde doksan ile yüzde yüz arasında olduğunu ifade etmektedir. Bk. İlhan İlkılıç, "Almanya'daki Sünnet Tartışmaları ve Erkek Çocuğu Sünnetinin Etik Açıdan Değerlendirilmesi", *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*, ed. Adem Az - Hakan Ertin (İstanbul, İSAR Yayınları, 2020), 227.
[230] Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 13/430-431; Bedir, "Sünnet, Fıtrat ve Temizlik", 246-253.
[231] Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/167; Bedir, "Sünnet, Fıtrat ve Temizlik", 246-253.
[232] Bk. Buhârî, "Libâs", 61 (No. 5550).

meşru görülmesinin temel sebebini tıbbi açıdan bu müdahalenin yarar sağlaması olarak görmektedir.[233] Dolayısıyla erkek çocukların sünnet olması bedene müdahale anlamı taşıyor olsa bile içinde barındırdığı faydalardan ötürü şâri tarafından serbest bırakılmıştır. "Kanıta Dayalı Tıp Ekseninde Sünnet" adlı bilimsel yazısında M. Selçuk Sılay ise sünnet olmanın bireysel ve toplumsal pek çok tıbbi yararlarına değinmektedir. Sılay, idrar yolu enfeksiyonundan şikâyetçi olan erkeklerden sünnet olmayanların oranının üçte bir iken (%32) sünnetli toplumlarda bu oranın %8'lere düştüğünü ifade etmektedir. Ayrıca AIDS, genore (bel soğukluğu), sifiliz ve siğillerin sünnetsiz olanlarda daha yüksek olduğunun (2 ila 8 kat) metaanaliz çalışmalarla gösterildiğini söylemektedir. Bilhassa AIDS hastalığını üç kat oranında azalttığından ABD'nin sünnet yanlı politikasının temelini oluşturmakta olup yeni doğan çocukların %60'ı sünnet edilmektedir. Sünnetin olumlu ve faydalı yönlerinin gün geçtikçe açığa çıktığını savunan Sılay, tıbbi noktadaki risklerin ise azaldığını söylemektedir.[234]

Sünnet, bedene yönelik bir eylem olmakla beraber barındırdığı fayda ve yarardan ötürü şâri tarafından (en azından) tavsiye edilmiştir. Sünnetin tıbbi açıdan yarar sağlaması bir yana uzman doktorlar eşliğinde gerçekleştirilmesi halinde her tıbbi müdahalede ortaya çıkması kaçınılmaz olan küçük derecedeki komplikasyonlar dışında kayda değer bir problem doğurduğu görülmemektedir. Ayrıca sünnet ameliyatında erkeklik uzvunun uç kısmında yer alan küçük bir deri parçasının alınması dışında herhangi bir organ kaybı söz konusu değildir. Tıbbi yararlara ilaveten sünnetin erkek bir birey için temizlik ve estetik noktasında da fayda sağladığı dile getirilen diğer bir hususdur.[235] Dolayısıyla bedene müdahale eylemi taşıyan sünnetin gerek barındırdığı tıbbi yararlar gerekse bedene sağladığı temizlik ve hijyen açısından şâri tarafından meşru görüldüğü söylenebilir.

2.1.2. Vücuttaki Fazlalıkları Gidermek

İslam dini, vücudun yıkanarak temizlenmesine önem vermenin yanı sıra vücutta kötü koku ve görüntü oluşturacak kılların giderilmesine dair de teşvik edici

[233] İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/203-206.
[234] Sılay, "Kanıta Dayalı Tıp Ekseninde Sünnet", 218-219.
[235] Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme*, 60-64; Sılay, "Kanıta Dayalı Tıp Ekseninde Sünnet", 218-219; Şahin, *Almanya'da Sünnet (Hitân) Tartışmaları*, 45-47.

emirlerde bulunmuştur. Hadis-i şerifte cerrahi bir eylem olarak görülen sünnet olmak dışında kasık tıraşı olmak, koltuk altındaki tüyleri yolmak, tırnak kesmek ve bıyıkları kısaltmak yapılması istenilen diğer davranışlardır.[236] Bu davranışların ortak noktası beden temizliği açısından kötü koku ve görüntü oluşturan fazlalıkların giderilmesi olarak belirlenebilir. Çünkü gün geçtikçe uzayan tırnak ve kıllar hem kötü bir görüntü oluşturmakta hem de vücut hijyenini zedeleyerek kötü bir koku yaymaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), koltuk altı ile kasık tıraşını peygamberlerin uygulana gelen güzel bir âdeti ve fıtratın gereği olarak açıklamıştır. Dolayısıyla vücutta yer alan bu yerlerin temizliğine özen gösterilmesi önem arz eden bir konudur. Zira vücuttaki bu yerler çeşitli salgıların yapıldığı ve terlemenin en çok görüldüğü yerlerdir. Uzun bir müddet gerekli bakım yapılmadığı zaman vücutta kötü bir görüntü oluşturması ve kerih bir koku yayması kaçınılmazdır. Bu nedenledir ki Enes b. Malik'in Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) aktarmış olduğu farklı bir rivayette bu kılların temizlenmesi için azami bir sürenin tayin edildiğini görmekteyiz: *"Rasûlullah (s.a.v.) bıyıkları kısaltmayı, tırnakları kesmeyi, koltuk altı kıllarını yolmayı ve kasık tıraşı olmayı kırk günden fazla bekletmemeyi süre olarak tayin etti."*[237] Hadiste belirlenen süreyi temizlenmek için kırk günde bir şeklinde esas almak metin itibariyle doğru olmayacağı gibi kişisel ihtiyaç açısından da doğru değildir. Dolayısıyla kırk günlük süreyi bu bölgelerdeki temizlenme için azami süre olarak belirlemek daha doğrudur. Zira burada önemli olan süre değil bireysel ihtiyaçtır.[238]

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) fıtrattan saydığı bir diğer örnek ise el ve ayak tırnaklarının kesilmesidir. Tâhir b. Âşûr, tırnak kesilmesinin fıtrattan sayılmasını el ile yapılan işlerin kolaylıkla yürütülmesi olarak açıklar.[239] Bununla beraber bir diğer sebep ise tırnakların uzamasıyla beraber buralarda biriken mikropların insana zarar vermesi olarak belirlenebilir. Zira el ve ayak bölgesinde kirlerin en çok yer edindiği yerler parmak araları ile kesilmeyen tırnak altlarıdır. Tırnak kesiminin hangi aralıklarla yapılacağına dair kırk gün hadisi dışında Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) aktarılan

[236] Buhârî, "Libâs", 61 (No. 5550).
[237] Müslim, "Tahâret", 51.
[238] Ramazan Önal, "Hz. Peygamber'in Hayatında Kişisel Bakım", *Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (Ekim 2020), 56.
[239] İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/203-206.

herhangi bir rivayete rastlanılmamakla beraber sahabe ve tabiîn uygulamasına yönelik rivayetler mevcuttur. Beyhakî'nin *Sünenü'l-Kübra*'sında yer alan rivayete göre Abdullah b. Ömer'in her Cuma tırnaklarını kestiği ve bıyıklarını kısalttığı bilinmektedir.[240] Başka rivayetlerden de anlaşıldığı üzere sahabeden bazıları kişisel hijyen diyebileceğimiz bu uygulamaları cuma günü yerine getirmiştir. Cuma günü yerine getirilmesi günün anlam ve öneminin yanı sıra Cuma namazının bir araya topladığı insanların birbirlerine karşı sosyal görevlerini yerine getirmesi olarak da anlaşılabilir. Buna rağmen daha önce belirttiğimiz üzere burada asıl olanın vakitten ziyade ihtiyaç olduğunu görmezden gelmemek gerekir.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadisinde fıtrata uygun olarak belirtilen davranışların sonuncusu ise bıyıkların kısaltılmasıdır. Rivayetlerden kısaltılması temizlik amacıyla tavsiye edildiği görülen bıyıkların sakallarla beraber değerlendirilmesi bir sonraki başlık altında yer alacaktır.

2.1.3. Saç-Sakal Bakımı ve İlgili Hükümler

Saç-sakal ömür boyu uzamaya devam ettiğinden gerek hijyen açısından gerekse şekil yönünden bakıma muhtaçtırlar. Biyolojik işlevlerinin yanı sıra yüze estetik bir görünüm kazandıran saç-sakal, yokluğu durumunda kişiye önemli bir eksiklik hissettirmektedir. Bu nedenle erkeklerde saç ve sakal kişiye kazandırdığı bu ayrıcalıklardan dolayı farklı bir öneme sahiptir. Saç-sakal bakımı tarih boyunca toplumlar tarafından bir yere aidiyeti simgelemesi açısından yüklenen anlam itibariyle de önem arz etmektedir. Bu nedenle İslam hukukunda saç ve sakala dair meşru görülen ve Müslüman kimliğini belirten durumların belirlenmesi konunun anlaşılması açısından önemlidir. Bu başlık altında erkeklerin saç bakım ve tıraşı, saç uzatma, saç kısaltma, saç boyama ve bıyık kısaltma işlemlerine değinilecektir. Çalışmanın ana teması erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahaleler olduğundan kadınlara yönelik saç işlemlerine yer verilmeyecektir.

[240] Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra,* thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424-2003), 3/336.

Hz. Peygamber başta kendisi olmak üzere *"Saçı olan ona ikramda bulunsun (bakımlı davransın)"*[241] diyerek ashabını saça bakımlı davranmaları noktasında teşvik etmiştir. Bu hususta gerekli hassasiyeti göstermeyen kişileri ise uygun bir dille uyarmıştır. Nitekim saçı başı dağınık bir halde mescide giren birine eliyle (saçını düzeltmesi için) işaret etmiş, saçını düzeltip geri gelince *"Bu durum birinizin şeytan gibi saçı başı dağınık bir halde gelmesinden daha hayırlı değil midir?"* buyurmuştur.[242] Fakihler bu hadislerden hareketle saça gerekli bakımı yapmanın müstehap olduğunu söylemişlerdir. İmam Nevevî, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) *"Saçı olan ona ikramda bulunsun."* hadisinden hareketle iki günde bir saçların taranıp yağlanmasının müstehap olduğunu söylemektedir.[243] Aynı şekilde Hanbelî âlimi İbn Kudâme de iki günde bir saça bakım yapmanın müstehap olduğunu ifade etmektedir.[244]

Her konuda olduğu gibi saç bakımında da itidali benimseyen Hz. Peygamber, bu noktada aşırıya kaçanları görünce saç bakımının iki günde bir yapılmasının yeterli olacağını dile getirmiştir.[245] Hadiste geçen *"ğibb (غب)"* kelimesi bazı kişiler tarafından haftada bir olarak anlaşılmıştır. Lakin hadiste geçen bu kelime için bir haftalık süreyi düşünmek yıkanmayınca ciddi anlamda yağlanan, kirden ve tozdan etkilenen saçlar için doğru bir yaklaşım olmaz. Buna mukabil kanaatimizin de aynı doğrultuda olduğu bakım için ideal olan sürenin gün aşırı olduğunu söylemek daha doğrudur.[246] Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bu uyarısı, süslenmeye aşırı düşkün olanları ve saç taramayla gereğinden fazla meşgul olanları hoş karşılamadığını göstermektedir. Bu durum, süslenmenin kişiyi bakım noktasında aşırı düşkün duruma getirip getirmediği konusunda bir uyarı niteliği taşır. Bu ise kişisel tercihe ve öznel değerlendirmelere bağlı olarak değişebilecek bir durumdur. Dolayısıyla burada süreden ziyade kişinin bu konudaki şahsi kanaatinin esas alınmasının daha doğru bir yaklaşım olduğu düşünülebilir.

---

[241] Ebû Dâvud, "Tereccül", 2 (No. 4163).
[242] Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta,* thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1406/1985), "Kitâbu'ş-Şa'r", 7.
[243] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/293.
[244] İbn Kudâme, *el-Muğnî li İbn-i Kudâm*e, 1/121.
[245] Ebû Dâvud, "Tereccül", 1 (No. 4159); Nesâî, "Zînet", 7 (No. 5055).
[246] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/293; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/411.

Saç ve sakal noktasında değinilecek bir diğer husus boyama işlemidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i kitaba muhalefet olarak saydığı davranışlardan biri de saç boyamadır. Ehl-i kitabın saç boyamaya yönelik olumsuz tavır sergilemesine karşın Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ashabına saç ve sakallarını boyama tavsiyesinde bulunmuştur.[247] Bunun yanı sıra Rasûlullah'ın (s.a.v.) saç ve sakalını boyayıp boyamadığına dair farklı rivayetler aktarılmıştır. Bu rivayetlerle amel eden sahabe ve tabiinin bir kısmı boyama işlemini daha faziletli görürken bir kısmı ise boyamamanın daha faziletli olduğunu ifade etmişlerdir. Burada erkeklerin saç ve sakallarını boyama işlemi fıkhi yönden değerlendirilecektir. Kadınların saç boyama işlemine ise çalışmanın kapsamı dışında kalmasından ötürü değinilmeyecektir.

Enes b. Mâlik'e Rasûlullah'ın (s.a.v.) sakalını boyayıp boyamadığı sorulduğunda, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beyazlarının parmakla sayılabilecek ölçüde az olmasından ötürü sakalını boyamadığını söylemektedir. Hadisin devamında Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in ise boyadığı aktarılmaktadır.[248] Buna karşın İbn Ömer, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sakalını sarı bir renge boyadığı ve en çok bu rengi sevdiğini aktarmaktadır.[249] Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) ilgili fiillerine dair aktarılan rivayetlerdeki farklılıklardan ötürü sahabe ve tabiin arasında farklı uygulamalar görülmüştür. Rivayetleri bir arada değerlendiren Nevevî, boya işlemini gördüğünü söyleyen sahabinin Rasûlullah'ın nadiren boyadığı zamanından aktarımda bulunduğu, boyamadığını söyleyen sahabinin ise genel durumu belirttiğini ifade etmektedir.[250] Esasında Rasûlullah'ın (s.a.v.) sakalını boyamadığını aktaran Hz. Enes'in rivayetinin devamına bakıldığında Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in (sakallarını) boyadığı yer almaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) boyanmama gerekçesi ise sakalındaki beyazlıkların çok az olması olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle rivayetlerde Hz. Peygamber'in boyamaya karşı olduğu anlamı çıkmamakla beraber beyazlıklarını çok olsaydı boyama ihtimali bulunduğu anlamı da çıkartılabilir. Nitekim Ehl-i kitaba muhalefet hadisinde boyamaya teşvik edildiği görülmektedir.[251]

[247] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/613 (No. 22283); Buhârî, "Libâs", 65 (No. 5559).
[248] Buhârî, "Libas", 65 (No. 5555); Müslim, "Fezâil", 69.
[249] Ebû Dâvud, "Libâs", 18 (No. 4064).
[250] Aslan, *Nebevi Sünnette Beden Bakımı*, 53.
[251] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/613 (No. 22283).

Rivayet farklılıklarından dolayı fakihler arasında da saç-sakal boyamaya dair görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Kâdî İyâz, seleften bazılarının saç ve sakalı boyamaktan kaçınmayı tercih ettiklerini bazılarının ise saç ve sakallarını boyadıklarını aktarmaktadır. Boya renginde ise en çok sarı rengin daha sonra kına veya ketem rengin sonra az da olsa siyah rengin tercih edildiğini rivayet etmektedir.[252] Şevkânî, âlimlerden bazılarının rivayetlerden hareketle saç-sakal boyamanın meşru, siyah renge boyamanın ise mekruh olduğunu aktarmaktadır. İmam Nevevî ise siyaha boyamanın mekruh değil haram olduğunu düşünmektedir.[253] Serahsî, bu konuda farklı olarak saç ve sakalın siyah dışındaki bir renge boyanmasının Müslümanlık alameti olduğunu söylemektedir. Dârülharpte bulunan bir Müslümanın toplum nazarında heybetli görünmesi için saç ve sakalını boyayabileceğini belirten Serahsî, karşı cinse güzel görünmek amacıyla saç ve sakalı boyamanın bazı âlimler tarafından yasaklandığını doğru olanın ise bunun bir mahzurunun olmaması olduğunu ifade eder. Zira Ebû Yusuf'un: *"Onun (eşin) bana karşı süslenmesi hoşuma gittiği gibi benim de ona karşı süslenmem hoşuma gider"* dediği aktarılır.[254] İbn Kudâme, beyazların siyah dışındaki bir renge boyanmasının müstehap olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca bu konuda aktarılan rivayetlerden hareketle ketem ve kına ile boyanmanın da müstehap olduğunu ifade eder. Şirbînî ise, sünnete uymak amacıyla beyaz kılları kına veya benzer bir şeyle boyamanın sünnet olduğunu aktarmaktadır.[255]

Bu veriler ışığında saç-sakal boyamanın teşvik edildiği görülmektedir. Bu konuda aktarılan diğer rivayetlerden hareketle fukahâ tarafından saç ve sakalın siyah renge boyanması mekruh olarak görülmüş, siyah dışında kına ve ketem benzeri renklere boyanması ise sünnet/müstehap olarak değerlendirilmiştir. Beyazlayan kılların koparılması ve siyaha boyanması rivayetlerde hoş karşılanmayan durumlar olarak değerlendirildiği için ikinci bölümde ayrıca ele alınacaktır.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadisinde fıtrata uygun olarak belirtilen davranışlardan biri de bıyıkların kısaltılmasıdır. *"On şey fıtrattandır"* diye başlayan

[252] Kâdî İyâz, *İkmâlu'l-Mu'lim*, 6/624-225.
[253] Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, 1/151.
[254] Serahsî, *el-Mebsût*, 10/199; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/578.
[255] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/126-127.

başka bir rivayette bıyıklara ilaveten sakalların uzatılması da yer almaktadır.[256] Dolayısıyla bıyıkların alınması ile sakalların uzatılmasını beraber değerlendirmek yerinde olacaktır. Saç-sakal bakımı kişisel hijyen açısından önemli olduğu gibi tarih boyunca toplumlar tarafından kişinin bir millete aidiyetini simgelemesi açısından da önem arz etmiştir. Bir diğer ifadeyle sakal ve bıyıkların uzatılıp kısaltılması yahut belirli şekiller verilmesi içinde bulunulan topluma göre değişiklik arz etmektedir. Bu sebeple olsa gerektir ki Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ehl-i Kitaba muhalefet etmek için sakalların uzatılması, bıyıkların ise kısaltılmasını emretmiştir.[257] Sakalların uzatıldığı yerde bıyıkların kısa tutulmasının istenmesinin sebebi, haddinden fazla uzayan bıyıkların yeme içmede hijyen sorunlarına yol açma ihtimali olabilir. Nitekim Tayâlisî'nin *Müsned*'inde şöyle bir rivayet geçmektedir: *"Hz. Peygamber (s.a.v.) uzun bıyıklı bir adam görünce, misvak ve kesici bir alet istedi. Misvak ağacını bıyıkların altına koyup bıyıkları kısalttı.*[258] Olaya dikkat edildiğinde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) misvak ağacı kullanarak bıyıkların uzayan yerlerini kesmesi dudak tarafına sarkan kılları almak içindir. Bu sebeple buradaki temel amacın ağız hijyenini korumak için olduğu söylenebilir.[259]

Bıyıkların ne kadar ve nasıl kısaltılacağı mezhep alimleri arasında görüş ayrılığına neden olmuştur. Hadislerde geçen farklı tabirlerden dolayı tamamının alınması gerektiğini düşünenler olduğu gibi dudak kısmına sarkan kısmının alınmasının yeterli olacağını düşünenler de olmuştur. Nevevî, bıyık kısaltmanın ittifakla sünnet olduğunu, bu nedenle dudaklar görünecek şekilde kısaltmanın yeterli olduğunu söylemektedir.[260] Nefrâvî, İmam Mâlik'in bıyıkları kısaltmayı yani dudaklara sarkan kısmı almayı mendup, tamamını almanın ise Hristiyanların davranışı olarak gördüğünü söyler. Hanefîlerin ise tamamını kesmeyi/kazıtmayı sünnet olarak gördüklerini belirtir.[261] İbn Âbidîn, kazıtılmasının mı yoksa kısaltılmasının mı sünnet olduğu noktasında mezhep içerisinde görüş ayrılığı yaşandığını ifade eder.

[256] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 41/507-508 (No. 25060).
[257] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/613 (No. 22283).
[258] Ebû Dâvud et-Tayâlisî Süleyman b. Dâvud b el-Cârût, *Müsnedu Ebî Dâvud et-Tayâlisî,* thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419-1999), 2/75.
[259] Önal, "Hz. Peygamber'in Hayatında Kişisel Bakım", 60-61.
[260] Nevevî, *el-Mecmû*, 1/287
[261] Nefrâvî, *Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/305.

Müteahhirin ulemanın kısaltmayı sünnet olarak gördüğünü belirtir. Tahâvî'nin ise bıyık kısaltmayı güzel, kazıtmayı ise daha güzel bir durum olarak gördüğünü söyler.[262] Netice olarak mezhep alimlerinin görüşlerinden bıyıklardan az da olsa kısaltmanın sünnet olduğu sonucuna ulaşıldığı söylenebilir.

2.1.4. Koku Sürünmek

Güzel kokunun eskiden beri hem erkekler hem de kadınlar tarafından kullanıldığına dair arkeolojik kalıntılar bulunmuştur. Antik Mısırlılar, ölümden sonrasına inandıkları için ölülerinin bedenlerine güzel kokular sürerek onları uğurlamışlardır.[263] Cahiliye dönemindeki Araplar arasında da yaygın olan güzel kokular İslam'la beraber yeniden düzenlenmiştir. Genel olarak güzel koku sürünmek teşvik edilirken bazı özel durumlarda ise koku sürünme yasaklanmıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) güzel koku sürünmenin peygamberlerin sünneti olduğunu belirtmiştir. Yanında sürekli güzel koku bulundurarak bu sünneti devam ettiren Rasûlullah, güzel koku ikram edilen kişinin bunu reddederek geri çevirmesini hoş karşılamamıştır. Bilhassa Cuma namazı gibi toplu ibadetlerin icra edildiği yerlere güzel koku sürünerek gitmeyi tavsiye eden Resûl-i Ekrem, soğan ve sarımsak gibi ağız kokusuna sebebiyet veren yiyeceklerden ise kaçınmayı emretmiştir. Buradan yola çıkarak görüş bildiren fukahâ erkeklerin güzel koku sürünmesini belirli bir hükme bağlamaya çalışmışlardır. İbn Kudâme; göze üç defa sürme çekmenin, iki günde bir yağlanmanın, aynaya bakmanın ve koku sürünmenin müstehap olduğunu söyler.[264] İbn Âbidîn, Cuma günü erkeklere sünnet olan hususlar arasında güzel koku sürünmeyi de zikreder.[265] Aynı şekilde Maverdî, Cuma namazı için erkeklere müstehap olan hususlardan birinin de güzel koku sürünmek olduğunu beyan eder.[266]

Güzel koku sürünmenin teşvik edildiği yerler olduğu gibi yasaklandığı zaman ve durumlar da olmuştur. Erkeklere pek çok noktada koku sürünmek tavsiye edilirken cinsiyet kimliğini ortadan kaldıracak düzeyde kadınların kullandıklarına benzer

[262] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 2/550.
[263] Baysa, *Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu, 73-74.*
[264] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/128.
[265] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 2/165.
[266] Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 2/454.

kokuların sürünmesi ise yasaklanmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) "Za'feran" ve "Haluk" adlı kokuların erkekler tarafından kullanılmasını yasaklamıştır. Yasaklığa dair Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) özel bir açıklama yer almamakla beraber sonradan yapılan açıklamalarda bu kokuların kadınlara has olduğu ve dolayısıyla erkekler tarafından kullanılmasının yasaklandığı ifade edilmektedir.[267] Erkek ve kadın kokularının farklı olduğunu söyleyen bir diğer rivayette erkeklerin sürüneceği kokunun rengi belirsiz, kokusu belirgin; kadınların sürüneceği kokunun ise rengi belirgin, kokusunun ise belirsiz (etrafa yayılmayan) olduğu belirtilmektedir.[268] Görüldüğü üzere koku noktasında Efendimiz (s.a.v.) cinsiyet kimliğine uygun hareket etmeyi önermiştir. Böylece bir tür bedene müdahale olan koku sürünme konusunda da cinsiyet farklılıklarının korunması ilkesinin vurgulandığı ortaya çıkmaktadır.

2.1.5. Sonradan Ortaya Çıkan Kusurları Gidermek

İslam hukukunda bedene müdahalenin her türlüsü yasaklanmakla beraber Şâri'in uygun gördüğü ve hayati önem taşıyan konularda bu yasaklığın ortadan kalktığı söylenebilir. İnsanın hayat hakkının veya bedenin korunmasının söz konusu olduğu bu gibi noktalarda tedavi amaçlı müdahalelere izin verilmiştir. Külâb savaşında Arfece adlı sahabinin karşılaşmış olduğu durum bu noktada verilecek en güzel örnek olaydır. Arfece'nin burnu koptuğu ve gümüşten kendisine takma burun yaptırıldığı aktarılmaktadır. Rivayetin devamına göre gümüşten yapılan burnun koku yapması üzerine Rasûlullah'ın tavsiyeleri doğrultusunda Arfece'ye altından burun yaptırılmıştır.[269]

Aktarılan rivayette Arfece'nin kopan burnu için, içinde bulunulan zaman koşulları dikkate alınarak gümüş ve altından yararlanılarak çözüm bulunduğu gözlemlenmektedir. Erkekler için kullanımı yasaklanan altın, bu rivayette Resul-i Ekrem tarafından serbest bırakılmaktadır. Bu husus insan hayatının söz konusu olduğu durumlarda dini emir ve yasakların hafifleştirilebileceğini göstermektedir. Nitekim bu

[267] Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*, 131-132; Fatih Demir, *Kütüb-i Sitte Çerçevesinde Kişisel Bakım* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 45.
[268] Ebû Dâvud, "Tereccül", 6 (No. 4173, 4174, 4175); Ahmet eş-Şâmî, *Meâlimu's-Sünneti'n-Nebeviyye*, 2/516-517.
[269] Ebû Dâvud, "Hâtim", 7 (No. 4232).

rivayetten yola çıkan İmam Nevevî konuyu daha da genişleterek dişi düşen veya parmağı kopan birinin onları gümüş veya altından faydalanarak yaptırmasının ittifakla caiz olduğunu söylemektedir.[270] Mâverdî, Hz. Osman'ın uygulamasından hareketle altın veya gümüşle diş sabitlemenin kadın ve erkekler için caiz olduğunu ifade etmektedir.[271] Şirbînî ise üç durum dışında erkeğin altın kullanmasının haram olduğunu söyler. Bunlar; Arfece hadisinden hareketle burnu kopan bir kimsenin altından faydalanarak takma burun yaptırması, burna kıyasla kopan parmağın altın kullanılarak tedavi edilmesi, son olarak düşen dişin yerine altından diş yaptırmak veya sallanan dişin altın kullanılarak sağlamlaştırılmasıdır.[272] İbn Kudâme, Ahmed b. Hanbel'in düşmesinden endişe edilen dişin altınla sabitlenmesinde herhangi bir sakınca görmediğini dile getirir.[273]

Zikri geçen durumlar, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan kolaylıklardan faydalanılarak bedene bazı müdahalelerin gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. Klasik dönemde gümüş ve daha çok altın kullanılmasının temel gerekçesi paslanmaya karşı dayanıklı olmalarıyla açıklanabilir. Günümüzde altın ve gümüş yerine farklı maddeler kullanılmaktadır. Arfece rivayetine kıyas yapmak suretiyle dişlerin sabitlenmesi, kopan parmağın iyileştirilmesi için normalde erkeklere haram olan altınla tedaviyi uygun gören âlimler insanın zaruri ihtiyaçları seviyesindeki tedavilerin yapılmasının meşruiyet zeminini oluşturmuşlardır. Öyleyse sonradan meydana gelen görüntü bozukluklarının giderilmesinde bir sorun olmadığı gibi estetik amaçlı olsa bile bedene müdahaleye izin verildiği, hatta haram maddelerin dahi bu amaçla kullanılabileceği görülmektedir. Günümüzde de bu tür eski haline getirme veya düzeltme amaçlı estetik işlemler rekonstrüktif müdahale kapsamında yani bir tür tedavi olarak görülmekte ve plastik cerrahi tarafından sıklıkla uygulanmaktadır. Bozulan bir organı düzeltme amacı taşıyan bu tür bir müdahalede dinen de bir sakınca olmayacağı açığa çıkmaktadır.

[270] Nevevî, *el-Mecmû*, 4/441-442.
[271] Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 3/275.
[272] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 2/96-97.
[273] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/227.

2.2.ERKEK BEDENİNE YÖNELİK MEŞRU ESTETİK MÜDAHALELERİN GEREKÇELERİ

Bir önceki başlıkta ele aldığımız konular özelinde klasik dönemde erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik eylemlerin azımsanmayacak derecede fazla olduğunu görmekteyiz. Bu eylemlerin pek çoğu asgari bir estetik görünümün ve bakımlı ve temiz kalmanın sağlanmasını hedeflediği katı bir şekilde tavsiye edilmekle beraber terk edilmesi hoş karşılanmamıştır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bedene müdahale anlamı taşıyan bu eylemlerin belirli gerekçeler doğrultusunda serbest bırakıldığı görülmektedir. Bunlar; beden temizliği ve kişisel hijyen, güzel görünmek ve bakımlı olmak, ve tedavi zaruretidir. Aşağıda bu başlıklar özelinde erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik eylemlerin gerekçeleri açıklanacaktır. Bedene müdahaleye dair pek çok yasağın bulunması, bizi yasak sebeplerini tespit etmeye ittiği gibi müdahaleye izin verilen durumları da tespit etmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Böylece çağdaş dönemdeki bedene müdahale türlerinin bu kategorilerden birine girip girmediği de tespit edilebilecektir.

2.2.1. Beden Temizliği ve Kişisel Hijyen

Kişisel ve sosyal hayatın her aşamasında önemli bir yer edinen temizlik ilkesi, âyet ve hadislerde sıklıkla vurgulanan Müslüman için çok merkezi bir ilkedir. Allah Teâlâ Müddessir Sûresinde Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) şu şekilde hitap etmektedir: *"...elbiseni temiz tut, günahlardan uzak dur."*[274] Bir başka âyette ise: *"Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever"*[275] buyrulmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ise: *"Temizlik imanın yarısıdır"*[276] buyurarak temizliğin Müslüman için önemine dikkat çekmektedir.

Âyet ve hadislerde kişisel bakım ve hijyene dair yer alan emir ve yasakların bir kısmı farz ve vacip seviyesinde iken bir kısmı ise sünnet ve müstehap olup yerine getirilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir.[277] İslam; bedenin temizliği, parlaklığı ve

[274] Diyanet İşleri Başkanlığı, "Kur'an-ı Kerim" (Erişim 10.01.2023), el-Müddessir, 1-5.
[275] el-Bakara 2/222.
[276] Müslim, "Tahâret", 1.
[277] Önal, "Hz. Peygamber'in Hayatında Kişisel Bakım", 55.

güzelliğine son derece önem vermiş ve bunu kişiye yüklediği gündelik vazifelerle de desteklemiştir. Vücut temizliği için en az haftada bir defa duş alınması tavsiye edilmiş, toplumla iç içe olunan ortamlarda temiz olmanın gayreti içerisinde olunması gerekli görülmüştür. Ağız kokusunun giderilmesi için misvak kullanımı, bedendeki kötü kokuların önüne geçilmesi için ise güzel kokular sürünmek tavsiye edilmiştir.[278]

İslam dininde önemli bir yer edinen temizlik, bedene müdahalenin meşruiyet zeminini oluşturan birinci sebep olarak görülebilir. Bedenin saygın ve dokunulmaz olması herhangi bir müdahaleyi reddetmekle beraber müdahaleyi gerektiren önemli bir sebep veya mazeretin olması bu dokunulmazlığı yumuşatabilmektedir. Erkek çocukların sünnet olması bedene müdahale anlamı taşımaktadır. Lakin Şâri'in erkek çocuk için bu eylemi faydalı ve yararlı bulması bedene müdahalenin yasaklık boyutunu ortadan kaldırmaktadır. Aynı şekilde beden üzerindeki tüylerin alınması bir bakıma bedene müdahale anlamı taşımaktadır. Ancak Şâri'in bu eylemleri kişisel hijyen ve beden temizliğinin sağlanması için gerekli görmesi bedene müdahalenin yasak oluşunun istisnasını teşkil etmektedir. Vücutta yer alan el ve ayaklar işlevsel açıdan en zengin organlar olmanın yanı sıra fonksiyonları gereği mikrop ve bakterilerin en çok bulaşma riskine sahip yapıları arasında yer almaktadır. Uzayan tırnaklar bu durumu kolaylaştırmaya aracılık ettiğinden kesilmesi emredilmiştir. Aynı şekilde etek ve koltuk altlarındaki kıllar uzaması halinde terlemeye, kötü koku ve görüntüye sebebiyet vermektedir. Bu sebeple kırk günü aşırmayacak şekilde kesilmesi ve temizlenmesi tavsiye edilmiştir. Bıyıkların dudakları kaplayacak şekilde uzaması yeme ve içme noktasında ağız hijyenini ihlal etmektedir. Dolayısıyla ağız hijyeninin korunması için bıyıkların kısa tutulması tavsiye edilmiştir.[279]

Fıtrat hadisinde sayılan örnekler bağlamında bedenin bakımlı ve temiz tutulması hedefinin, Şâri' nazarında saygın ve dokunulmaz olan bedene müdahale edilmesinin meşru bir sebebi olarak görüldüğü söylenebilir. Bir başka deyişle, saygın ve dokunulmaz olan bedene, dinen gerekli görülen beden temizliği ve kişisel hijyenin sağlanması amacıyla sınırlı bir müdahale kapısı aralandığı söylenebilir. Ancak burada

[278] H. Mehmet Soysaldı - Yunus Akça, "Kur'an ve Sünnet Işığında Koruyucu Hekimlik", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 373-376.
[279] Demir, *Kütüb-i Sitte Çerçevesinde Kişisel Bakım*, 77.

beden üzerinde gerçekleştirilen tasarrufların geçici veya kalıcı olması dikkate alınması gereken bir diğer önemli husustur. Fıtrat hadisinde sıralanan eylemlerin hepsi geçici bir müdahaleden ibarettir. Dolayısıyla bu eylemlerde vücut üzerinde kalıcı bir değişiklikten söz edilemez. Erkek çocuğun sünnet olması kalıcı bir eylem olarak görülse de esasında mikrop toplayarak vücuda zarar verme potansiyeli taşıyan küçük bir derinin alınmasından ibarettir. Kalıcı bir eylem olarak varsayılırsa bu durumda da Şâri'in buna verdiği açık izin esas alınır. Açık bir izin olmasaydı bu kalıcı eylemin yapılabilirliği sorgulanabilirdi. Sonuç olarak beden temizliği ve kişisel hijyenin sağlanması için kötü koku ve görüntü oluşturan durumların beden üzerinde kalıcı bir değişiklik yaratmadan giderilmesinde dinen bir sakınca görülmediği söylenebilir.

2.2.2. Güzel Görünmek ve Bakımlı Olmak

Güzel görünmek ve bakımlı olmak dinen pek çok noktada teşvik edilmiştir. Beden üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahalelerin meşru sayılabilecek bir diğer gerekçesi güzel görünmek ve bakımlı olmak olarak belirlenebilir. Nitekim konuyu destekler mahiyette aktarılan bir hadis-i şerifte: *"Allah bahşetmiş olduğu nimetlerin izini kulu üzerinde görmekten hoşnut olur"* buyrulmaktadır.[280] Dolayısıyla aşırıya kaçmamak şartıyla kişinin güzel görünmesi ve bakımlı olmasında herhangi bir sakınca görülmediği aksine bu durumun teşvik edildiği söylenebilir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerinde de bu durumu destekleyen pek çok rivâyetle karşılaşmak mümkündür. Güzel bir adam Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) gelerek[281] şöyle demiştir:

> Ey Allah'ın Resûl'ü, ben kendisine güzellik sevdirilen bir insanım. Gördüğün üzere bana ondan (güzellikten) verilmiştir. Öyle ki bir kimsenin beni nalinimin tasmasında dahi geçmesini istemiyorum. Bu kibirden midir? Peygamber Efendimiz (s.a.v.): Hayır, fakat kibir hakkı kabul etmeyen, insanları küçük görenin yaptığıdır.[282]

[280] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/175 (No. 8092).
[281] Soruyu soran bu şahıs muhtemelen Peygamber Efendimiz'in kibirlenen kişiler hakkında şiddetli sözlerini işiten yahut bizzat o ortamda bulunan biridir. Zira gerek sorduğu sorunun kibirle alakalı olması gerekse rivayeti aktaran Ebû Dâvud'un bu rivayeti "Kibir Hakkında Aktarılanlar" babında zikretmesi bu ihtimali güçlendirmektedir.
[282] Ebû Dâvud, "Libâs", 69 (No. 4092).

Kibrin şiddetli bir şekilde yerilmesi güzel görünümünü seven sahabi efendimizi tereddüte düşürmüş olmalı ki Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) gelerek konuya dair şüphesini gidermek istemektedir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) vermiş olduğu cevapta güzellik noktasında başkasının kendisini basit bir şeyde dahi geçmesini istemeyen sahabi efendimiz herhangi bir kınama ifadesine maruz kalmamaktadır.

Dış görünüşteki temizlik ve güzelliğe son derece önem veren Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu noktada çok dikkatli davranırdı. Öyle ki bir sefere çıkacağı zaman zeytinyağı, ayna, tarak, makas, sürmedanlık ve misvak gibi kişisel hijyen eşyalarını yanında eksik etmemiştir. Yüz bakımını hiçbir zaman ihmal etmeyen Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.) aynaya bakarak: *"Rabbim, yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlakımı dahi güzelleştir"*[283] diye dua etmiştir.[284] Saç-sakal ve yüz bakımına dikkat eden Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu noktada gerekli hassasiyeti göstermeyen kişileri ise uygun bir dille uyarmıştır. Nitekim saçı başı dağınık bir halde mescide giren birine eliyle (saçını düzeltmesi için) işaret etmiş, saçını düzeltip geri gelince: *"Bu durum birinizin şeytan gibi saçı başı dağınık bir halde gelmesinden daha hayırlı değil midir?"* buyurmuştur.[285] Fakihler bu hadislerden hareketle saça gerekli bakımı yapmanın müstehap olduğunu söylemişlerdir. Başka bir yerde ise: *"Saçı olan ona ikramda bulunsun."* sözüyle dış görünüşteki güzel görünüm için önem arz eden saçların düzenli tutulması gerektiği teşvik edilmektedir. Buradan yola çıkarak âyet ve hadislerde süslenmeye yapılan olumlu atıflardan süslenmenin caiz olduğu hatta teşvik edildiği manası çıkartılmaktadır. Lakin her konuda olduğu gibi süslenmenin de kapsam ve sınırlarının olduğuna dikkat çekilmiştir.[286] Sonuç olarak koku sürünmek, vücuttaki fazlalıkları gidermek ve saçları taramakta olduğu gibi kalıcı bir değişiklik yaratmadan güzel görünme ve bakımlı olmanın dinen tavsiye edilen bir husus olduğu söylenebilir.

[283] Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân,* thk.Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd Besûnî Zeğlûl (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421-2000),11/62 (No. 8184).
[284] Önal, "Hz. Peygamber'in Hayatında Kişisel Bakım", 57.
[285] Mâlik b. Enes, *el-Muvatta,* "Kitâbu'ş-Şa'r", 7.
[286] Faruk Beşer, "Süslenme", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ekim 2023).

2.2.3. Tedavi Zarureti

Erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik müdahalelerin meşru zeminini oluşturan bir diğer gerekçe ise tedavi zaruretidir. Külâb savaşında burnu kopan Arfece adlı sahabinin yaşadığı olay bu duruma verilebilecek güzel bir örnektir. Fıkıhta bedenin saygın ve dokunulmaz olması beden üzerinde gerçekleştirilen tasarruflara ihtiyatla yaklaşılmasını gündeme getirmiştir. Geçerli bir mazeret olmaksızın bedene estetik müdahalede bulunmak yasaklanmıştır. Ancak tedavi konumunda görülen müdahaleler zaruret ve ihtiyaç başlığı altında ele alınmış ve meşru kabul edilmiştir.

Fıkhın ana ilkelerinden biri meşakkat yahut zaruret durumunda kolaylık sağlamaktır. Zaruret, kelime anlamı itibariyle şiddetli ihtiyaç, sıkıntı anlamına gelmekte olup terim anlamı olarak kişiyi dinen yasaklanan bir eylemi işlemeye mecbur bırakan ve ancak bu şekilde savuşturulan ciddi manadaki özür olarak tanımlanmaktadır.[287] Öyle ki bu yasak çiğnenmediği takdirde kişinin başta canı olmak üzere zaruriyat-ı hamse olarak bilinen beş temel haktan birinin yahut birkaçının yok olması ya da geri dönüşü olmayacak şekilde zarara uğraması durumudur. Hemen hemen her hukukta ıztırar hali yer almakta olup zaruret hali, kişinin kendisi dışında gelişmekte olup şahsına yönelik ağır ve kesin bir tehlikeyi ancak hukuken suç sayılan bir eylemi işlemekle bertaraf etme hali olarak açıklanmaktadır.[288] Hayrettin Karaman ise dinde zarureti, kişiyi yemeye yahut yapmaya zorlayan, sevk eden durum olarak açıklamaktadır.[289] Buradan anlaşıldığı üzere zaruret hali, kişinin dışında gelişmekte olup dinin korunmasını emrettiği beş temel haktan birini yok etmeye çalışan yahut ciddi anlamda zarar verecek olan bir durumun hukuken suç sayılan/yasaklanan bir durumla bertaraf edilmesidir.

Fıkıh eserlerinde zaruret sebebiyle cevaz verilen bazı durumlar olmuştur. Söz gelimi tedavi amacıyla avret mahallinin öncelikli olarak aynı cinsten birine, aynı cinsten birinin olmaması durumunda ise karşıt cinsten bir doktora gösterilmesinde zaruret gereği herhangi bir sakınca görülmemiştir. Aynı şekilde alkol vb. dinen

[287] Halit Çalış, "Zaruret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ekim 2023).
[288] Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 118.
[289] İslam Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman'ın İnternet Sitesi (Hayrettin Karaman), "İslam Hukukunda Zaruret Hali", (Erişim 25 Eylül 2023).

yasaklanan ürünlerin kullanılması alınıp satılması yasak iken, meşru bir alternatifi olmaması durumunda alkol içeren ilaçların tedavi amacıyla hasta tarafından kullanılması caiz görülmüştür.[290] Yine bedene müdahale eylemi taşıyan organ nakli ihtiyaç ve zaruret ışığında meşru görülmüştür.[291]

İslam Fıkıh Akademisinin 2007 yılında estetiğe dair almış olduğu kararlarda bazı şartların ön plana çıktığı görülmektedir. Akademi, yaşamın devamı için gerekli olan zaruri estetik müdahaleleri caiz görmenin yanı sıra, gerçekleştirilmediğinde kişinin gerçek anlamda zorluklarla karşılaşacağı ihtiyaç (hâciyyât) türünden estetik uygulamaları da caiz görmektedir. Buna göre insan bedeninin ilk haline döndürülmesi için gerçekleştirilen eylemler caizdir. Ayrıca yarık/tavşan dudak, doğum lekeleri, ileri düzeyde burun eğrilikleri, diş ve parmaklardaki fazlalıklar, yapışık parmaklar gibi kişiyi maddi veyahut manevi açıdan rahatsız eden ayıpların düzeltilmesi caizdir. Bununla beraber kaza, yanık, hastalık gibi sonradan ortaya çıkan acil durumların düzeltilmesi de caizdir.[292] İslam Fıkıh Akademisinin kişiyi zor durumda bırakan eylemlerin başka bir deyişle yerine getirildiğinde kişiye büyük fayda sağlayan eylemlerin cevazına hükmettiği görülmektedir.

Bedenin saygınlığı ve dokunulmazlığına binaen beden üzerinde gerçekleştirilen eylemlerin genel itibariyle yasak kılınmasının yanı sıra yukarıdaki başlıklarda açıkladığımız üzere bazı durum ve şartlarda bedene müdahalenin meşru olduğu söylenebilir. Bu durumların ilki ve en önemlisi tedavi zaruretidir. Bedene müdahalenin meşruiyet gerekçesi sayılabilecek bir diğer sebep beden temizliği ve kişisel hijyendir. Son olarak güzel görünmek ve bakımlı olmanın da bedene estetik müdahalelerin meşruiyet kaynağını oluşturduğu söylenebilir. Sünnet olma, vücuttaki fazlalıkların giderilmesi, saç-sakal bakımı ve ilgili hükümler, takma burun, dişlerin sabitlenmesi ve kopan parmağın tedavi edilmesi klasik eserlerde bedene müdahale etmenin meşru zeminini oluşturan örnek olaylar olduğu söylenebilir. Bu durumun tıbbi

[290] Çalış, "Zaruret", 141-142; İslam Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman'ın İnternet Sitesi (Hayrettin Karaman), "İslam Hukukunda Zaruret Hali".
[291] Şankîtî, *Ahkâmu'l-Cirâheti't-Tıbbiyye ve'l-Âsâru'l-Muterettibe Aleyhâ*, 182-188; Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf*, 110-164.
[292] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî. "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".

anlamda gereklilik olarak görülen güncel estetik müdahalelerin zeminini de oluşturacağı düşünülebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ERKEK BEDENİNE YÖNELİK TIBBİ BAZI GÜNCEL ESTETİK MÜDAHALELERİN FIKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Birinci bölümde fıkıhta erkek bedenine yönelik yasaklanan estetik müdahaleler, ikinci bölümde ise erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik müdahaleler ve gerekçelerini tespit etmeye çalıştık. Tespit ettiğimiz veriler özelinde genel anlamda insan bedeni, özel anlamda ise erkek bedeni üzerinde gerçekleştirilen estetik eylemlerin hükümleri verilirken yardımcı olabileceğini düşündüğümüz temel ilkeleri belirledik. Günümüzde hızla artış gösteren estetik eylemler kadınlarda daha ön planda seyretmekle birlikte son zamanlarda erkeklerde de ciddi anlamda artış göstermiş bulunmaktadır. Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği'nin (ISAPS) her yıl yayınladığı dünya geneli estetik raporlarında bir önceki yıllara göre artış gözlemlenmektedir. Kadın ve erkeklerin ayrı bir şekilde değerlendirildiği raporlarda erkeklerin en çok başvurduğu cerrahi müdahalelerin göz kapağı ameliyatı, jinekomasti, yağ aldırma/ göğüs şekillendirme, burun estetiği ve yüz dolgusu olduğu görülmektedir. Ameliyatsız estetik müdahalelerde ise erkeklerin en çok başvurduğu müdahalelerin botoks, hyaluronik asit, saç ektirme, epilasyon, cilt germe ve yağ azaltma olduğu gözlemlenmektedir. Son üç yıl içerisinde yayınlanan raporlarda estetik ameliyat sayılarının gittikçe arttığı ancak ilk beşe giren bu müdahalelerin değişmediği görülmektedir.[293]

Günümüzde hızla artış gösteren estetik eylemlere erkeklerin de rağbet gösterdiği bilinmektedir. Erkekler tarafından gerçekleştirilen estetik müdahalelerin her birine burada yer vermek tezimizin kapsam dışına çıktığından çalışmamız en çok rağbet gören üç tıbbi estetik müdahaleyle sınırlandırılacaktır. Bu nedenle estetik müdahaleler arasında erkeklerce çokça rağbet edilen saç ekimi, her iki cinste de ciddi anlamda artış gösteren ve ilerİde daha da artış göstermesi beklenen botoks uygulaması

[293] International Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAPS), "Global Survey 2021" (Erişim 26 Aralık 2023), International Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAPS), "Global Survey 2021" (Erişim 16 Ağustos 2024).

ve son olarak yalnızca erkekler tarafından gerçekleştirilebilen jinekomasti ameliyatı detaylı incelemeye tabi tutulacaktır.

3.1. SAÇ EKİMİ

Saçlar, insan vücuduna estetik bir değer kazandırması bakımından çok önemli bir yerde durmakla beraber cildin güneş ışınlarından korunması, ısı düzenlemesi gibi fiziksel koruma sağlayan rolleri açısından da önem arz etmektedir.[294] Dökülen saçlara çözüm arayışları eski zamanlardan beri süre gelen bir durumdur. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadislerinden anladığımız kadarıyla Arap toplumunda dökülen yahut seyrekleşen saçların saç ekletme yöntemiyle çözüme kavuşturulduğu bilinmektedir. Bilhassa kadınların başvurmuş olduğu saça insan saçı ekleme eylemi Peygamber Efendimiz tarafından yasaklanmıştır. Fakihler, saça insan saçı ekletmenin içinde barındırmış olduğu yalan ve aldatmanın yanı sıra saçı kullanılan kişinin saygınlığının zedelenmesinden dolayı yasaklandığını söylemişlerdir.[295] Günümüze gelince artık insan vücudunun bizzat kendisinden alınarak dökülen noktalara saç transferi işlemleri kolay bir şekilde ve çok az bir riskle gerçekleştirilebilmektedir. Saç ekiminde ortaya çıkan bu yöntem ve uygulamaların bilinmesi saç ekimi hükmünün belirlenmesi noktasında önem arz etmektedir.

Bu kısımda öncelikle saç ekimi uygulaması ve kullanılan yöntemlerden bahsederek ardından İslam dünyasında saç ekimine dair yaklaşımları, dolayısıyla erkeklerin saç ektirmesinin fıkhi yönünü sunacağız.

3.1.1. Saç Ekimi ve Kullanılan Yöntemler

Günümüzde saç ekimi veya diğer adıyla saç nakil işleminde üç farklı yöntemin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Foliküler Ünite Transplantasyonu (FUT), Foliküler Ünite Ekstraksiyonu (FUE) ve DHI (CHOI) saç ekim

[294] Çiler Çelik Özenci, "Mini Karmaşık Organ: Kıl Folikülü", *Türkderm- Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi* 48/1 (2014), 2-5.
[295]Ebu'l-Kâsım Abdu'l-Kerîm b. Muhammed b. Abdu'l-Kerîm er-Râfiî el-Kazvînî, *el-Azîz bi Şerhi'l-Vecîz*, thk. Ali Muhammed Muavviz – Âdil Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417-1997), 2/14-15.

yöntemleridir.[296] Foliküler yöntemde saçların alınma yahut nakledilme aşamalarında manuel yahut makine yardımıyla gerçekleştirilen her bir ekim farklı bir isim alabilmektedir. Bu başlık altında kısaca bunlara değinerek konuya açıklık getirmek istiyoruz.

Son yirmi beş yıl içerisinde tamamen oturan ve kullanılan bir yöntem Foliküler Ünite Transplantasyonudur (FUT). Uluslararası Saç Restorasyonu Cerrahisi Topluluğu üyelerinin kendi aralarında yaptıkları istatistiklerde FUT tekniğinin saç ekimi uygulamalarında en çok kullanılan yöntem olduğu belirtilmektedir.[297] Bu teknikte saçın alınacağı donör bölgeden mikroskobik bir direksiyon yardımıyla bant şeklinde ince uzun bir parça alınır. Genellikle 10-15 mm genişliği aşmayacak şekilde yeterli foliküler üniteyi sağlayan bir parça ense kısmındaki donör bölgeden alınır. Bant şeklinde alınan bu deri parçasının başarılı ve kolay bir şekilde alınabilmesi için saçlar genelde 4-5 mm uzunluğuna kadar kesilir. Donör bölgeden alınan bu deri parçasının izleri dikişler yardımıyla kapatılmaya çalışılsa da hastanın ense bölümünde ince bir çizgi halinde iz bırakmakta olup saçların belli bir uzunluğa erişmesiyle bu iz kendini belli etmemektedir. Donör bölgeden alınan greftler zaman kaybedilmeksizin açılan kanallara aktarılarak ekim işlemi sona erdirilir. Saç foliküllerinin hızlı bir şekilde aktarılmasının sebebi donör bölgeden alınan greftlerin dışarı ile uzun bir temas sonucu hücrelerin kaybedilmesidir. Saç folikülü kaybının önüne geçmek için solüsyonlar kullanılsa da ekim işlemi olabilecek en kısa sürede gerçekleştirilmelidir.[298]

Saç ekiminde kullanılan bir diğer yöntem Foliküler Ünite Ekstraksiyonu (FUE)tekniğidir. FUT tekniğinden farklı olarak donör bölgesinde herhangi bir kesi oluşturmadan kullanılacak foliküler ünitelerin çevre ciltten teker teker alınması işlemine verilen addır. Pek çok noktada sağladığı kolaylık ve avantajlardan dolayı FUE tekniğinin son zamanlarda açık bir ara ile FUT tekniğinin yerini aldığı söylenebilir. FUE tekniğinin son zamanlarda bu kadar yaygınlaşması, daha az personel gerektirmesi, donör bölgede kalıcı bir skar izi bırakmaması ve dikişlere ihtiyaç

[296] Elif Asena Sütçüoğlu, *Saç Ekimi Cilt Antisepsisinde Povidon İyot ve Rifampisinin Birlikte Kullanımının Yara İyileşmesi ve Enfeksiyonun Önlenmesine Etkisi* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 24.
[297] Sütçüoğlu, *Saç Ekimi Cilt Antisepsisi*, 26.
[298] Doğuş Yalçın, "Saç Ekimi Yöntemlerinin Karşılaştırılması", ed. Gökhan Ş. (Ankara: Türkiye Klinikleri, 2023), 56.

duymaması, donör bölgeden alınan foliküler her bir ünitin zarar görme ihtimalinin daha düşük olması, işlem sonrasında ağrı ve kanama riskinin daha az olması sebepleri ile açıklanabilir. Bunun yanı sıra FUT tekniğine kıyasla FUE tekniğinde işlem daha uzun sürmekte olup saçların önceden tıraş edilmesi gerekmektedir.[299] Bu yöntem ile iki saatlik bir zaman diliminde bine yakın kıl folikülü çıkartılabilir. Çıkartılan bu foliküller solüsyon içerisinde bekletilir. Sonrasında açılan kanallara manuel yahut motor yardımıyla aktarılır. Böylelikle saç ekim işlemi tamamlanmış olur.

Son dönemde kullanımı yaygınlaşan önemli tekniklerden bir diğeri ise DHI (CHOI) tekniğidir. Tıraşsız saç ekimi adıyla da anılan DHI yöntemi ile, saç tıraşına ihtiyaç duymadan seyrek olan yerlerdeki açılmalara odaklanarak daha doğal ve daha sık bir saç ekimi gerçekleştirilebilmektedir. Ekim işlemi yapılmadan önce saçın alınacağı donör bölge ve saçın ekileceği alan, saç yoğunlukları yüksek çözünürlüklü kamera yardımıyla kontrol edilir, alınan veriler bilgisayar ortamında analiz edilir. Diğer yöntemlerde olduğu gibi greftler ayrıştırılır, solüsyon yardımıyla korunur, ekim için hazır hale getirilir. Lakin ekim aşamasında diğer yöntemlerden farklı olarak kalem tarzına benzer mikro uçlarla greftlerin ekilmesi sağlanır. Dolayısıyla herhangi bir kanal açma işlemine gerek duyulmaz. DHI saç ekimin avantajlı özellikleri olarak saçların tıraş edilmeden ekilmesi, makine yardımıyla ekim gerçekleştiği için doğal görüntüye yakın bir ekim gerçekleşmesi ayrıca kanal açılmadan ekim gerçekleştiği için derideki kabuklanma süresinin çok az, iyileşme süresinin ise çok hızlı olduğu gösterilebilir.[300]

3.1.2. Saç Ekimine Dair Çağdaş Fıkhî Görüşler

Burada fıkıh âlimlerinin saç ekiminin hükmüne ulaşırken kullandıkları delil ve argümanların yanı sıra değindikleri görüş ve tartışmaları zikretmek önem arz etmektedir. Zikredilen delil ve argümanlar tarafımızca analize tabi tutulacak elde edilen veriler ışığında saç ekiminin hükmü değerlendirilmeye çalışılacaktır.

[299] Ekrem Civaş, "Saç Ekiminde Yenilikler, Uygulamalar", *Türkderm- Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi* 48/1 (2014), 72; Yalçın, "Saç Ekimi Yöntemlerinin Karşılaştırılması", 56.
[300] Medical Park, "Türkiye'nin Sağlıkta Öncü Gücü Medical Parkta Uzman Hekimlerle Saç Ekimi" (Erişim 26 Ekim2023).

Yaptığımız araştırmalar neticesinde saç ekiminin hükmüne dair ortaya çıkan görüşlerin genel itibariyle üç başlık altında toplandığını söyleyebiliriz. (1) Saç ekiminin haram olduğu görüşü, (2) Saç ekiminin caiz olduğu görüşü, (3) Saç ekiminin mekruh olduğu görüşü. Şimdi bu görüşleri ayrıntılı bir şekilde ele alalım.

3.1.2.1. Saç Ekimini Haram Görenler ve Argümanları

Muasır fıkıhçılardan az bir kısmı saç ekimini saç ekletmeyle aynı konumda değerlendirerek saç ekimin haram olduğunu düşünmektedirler. Abdurrahman b. Abdulhâlık el-Yûsuf, Muhammed Muhtar eş-Şenkitî, Abdullah es-Sükkerî ve Vehbe Zühaylî'yi bu grupta sayabiliriz.[301] Bu düşüncede olan kimseler saç ekiminin haramlığına dair bazı deliller öne sürmektedirler. Bunları kısaca özetleyecek olursak;

1- Allah Teâla, Nisâ suresinin 119. âyetinde zikrettiği üzere *"...ve yine onlara emredeceğim de Allah'ın yaratmasını değiştirecekler..."* şeytanın insanları kendisiyle aldatacağı emirlerden bir tanesi de Allah'ın yaratmasını değiştirmek olacaktır. Estetik operasyonlar da Allah'ın yaratmasını değiştirmenin başka bir versiyonudur. Dolayısıyla estetik uygulamalardan sayılan saç ekimi caiz değildir.[302]

2- Saç ekimini haram gören kimselerin öne sürdükleri ikinci delil, Said b. Müseyyeb'in bir rivayette Hz. Muâviye'den aktardıklarıdır: *"Muâviye Medine'ye son gelişinde elinde birbiri üzerine düşürülmüş birkaç demet saç çıkarıp bizlere şöyle hitap etti: Bunu Yahudilerden başka birinin yapacağını düşünmüyorum. Çünkü Peygamber (s.a.v.) bunu (saç ekletmeyi) zûr (yalan ve aldatma) olarak isimlendirmiştir."*[303] Benzer şekilde aktarılan bir başka rivayette Muâviye'nin: *"İsrail oğulları, kadınları bunu (saç ekletmeyi) yaptıklarında helak olmuşlardır."*[304] Muâviye'nin rivayetinden anlaşıldığı üzere saça saç ekletmek yalan ve aldatma türünden olup haramdır. Saç ekimi de saça saç ekletmekle aynı olup, gerçekleştirilmesi caiz değildir.

---

[301] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 145; Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", 58; Gökçen, *İslam Hukukuna Göre Cerrahi Nitelikli Estetik Operasyonlar*, 98-99.
[302] Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", 58-59; Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 122-124.
[303] Buhârî, "Enbiyâ", 52 (No.3299).
[304] Buhârî, "Libâs", 81 (No.5588).

3- Diğer bir delil, daha önce aktardığımız Abdullah b. Mesud'un lanet içeren rivayetidir. Rasûlullah (s.a.v.), bu eylemleri gerçekleştiren kimselere lanet etmektedir. Lanet ifadesi ise, haram olan bir şey için kullanılır. Çünkü bu eylemlerde Allah'ın yaratmasını değiştirmek ve sebepsiz güzelleşme isteği bulunmaktadır. Gerçekleştirilen bu estetik eylemler, daha fazla güzelleşmek kastıyla Allah'ın yaratmasını değiştirmek dışında bir şey değildir. Dolayısıyla caiz değildir.
4- Bu gibi uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için pek çok şeri kaide ihmal edilebilmektedir. Yalan ve aldatma bu eylemlerde yer almaktadır. Gerçekleştirilen bu eylemlerin pek çoğunda lokal anestezi kullanılmaktadır. Lokal anestezinin vücutta kullanımı ise zaruri tıbbi operasyonlarda caiz olmaktadır.[305]

Saç ekimini haram olarak değerlendiren fakihlerin düşünceleri genel itibariyle yukarıda serdettiğimiz maddelerle özetlenebilecek delillerden ibarettir. Delillere bakıldığında katı ve yorumsuz bir nakil savunusu görülmekle beraber dile getirilen delillerin pek çoğu yüzeysel kalmaktadır. Zira nasslarda ifade edilen durumların zamana, mekâna ve söylendiği makama göre yorum ve değerlendirmesi farklı olur. Birinci delilde ifade edilen Nisâ suresi 119. âyette geçen *"Allah'ın yaratmasını değiştirme"* ifadesi, tezimizin ikinci bölümünde pek çok tefsir kaynağından yardım alarak uzunca anlattığımız üzere farklı şekillerde anlaşılmıştır. Allah'ın yaratmasını değiştirmeyi insanların eylemleri ile yaptıkları değişimlerde arayanlar olduğu gibi, Allah'ın gönderdiği dini değiştirmek manasında kullananlar da olmuştur. Ayrıca her müfessirin yaşadığı zaman diliminde karşılaştığı eylemleri Allah'ın yaratmasını değiştirmek âyetiyle ilişkilendirip açıkladığı da görülmüştür. Dolayısıyla âyetin kapsamını tek bir manaya hasrederek estetik uygulamaların tümünü reddetmek doğru olmasa gerektir.

İkinci delilde zikredilen Muâviye hadisi, Hz. Peygamber'in yasakladığı saça saç ekletme eylemine dair bir rivayettir. Saça saç ekletme gerek insanın saygınlığını ihlal etmesi gerekse yalan ve aldatma barındırması açısından yasaklanmıştır. Lakin

[305] Nas, "Saç Ekiminin Hükmü", 58-59; Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 122-124.

saça saç ekletme ile saç ekimi birbirinden tamamen farklı eylemlerdir. Eserinde estetik uygulamaları ayrıntılı bir şekilde ele alan Salih el-Fevzân, saç ekimi ile saça saç ekletme uygulamasının birbirinden farklı uygulamalar olduğunu düşünmekte ve buna dair önemli deliller sunmaktadır. Daha önce anlattığımız yöntemler üzerinden anlaşıldığı üzere, kişinin kendi saç tellerinin kalıcı bir şekilde yine kendisine aktarılmasına saç ekimi denmektedir. Burada göze çarpan iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, alınan ve verilen saçların kişinin kendisine ait olmasıdır. Bir diğer tabir ile alıcı ve verici kişinin kendisi olmaktadır (ototransplantasyon). İkincisi ise, gerçekleştirilen eylemin belli bir süre içerisinde sürekli tekrarlamayı gerektiren bir durum olmaktan ziyade kalıcılığı olan bir eylem olmasıdır.

Bu bağlamda saç ekimi ile saç ekletme arasındaki ayrımları kısaca özetleyecek olursak; saç ekiminde eklenen kısım kişinin kendi saçından alınıp dökülen yerlere nakil işlemi iken, saça saç ekletme eyleminde eklenen gerçek saçtan başka bir saç yahut saçı anımsatacak başka bir madde olmaktadır. Dolayısıyla saç ekiminde amaç saçın bir yerden başka bir yere nakli iken, saç ekletmede amaç var olan saçı daha gür ve uzun göstermektir. Saç ekimi büyük oranda kellik problemi yaşayan bireylerde bilhassa da erkek bireylerde uygulanırken, saç ekleme daha çok kadın bireylerde ve genelde saçı olan kişilerce yapılmaktadır. Saç ekiminde nakledilen saç kahir ekseriyetle kişinin kendi saçı iken, saç ekletmede saçlar bir şahıstan yahut başka bir şeyden olmaktadır. Dolayısıyla kalıcı bir durum hedeflenmezken başka bir şekilde görünme durumunu da içerisinde barındırmaktadır. Saç ekiminde ekilen saçlar döküldükten sonra tekrar uzamaya başladıklarında yeni bir saç olarak uzarlar. Dolayısıyla bu saçlar uzatılmak istendiğinde uzatılır, kısaltılmak istendiğinde kısaltılabilir. Yani normal saç gibi işlem görür. Oysaki saç ekletmede saçların uzaması mümkün değildir. Saç ekimi genellikle saçların döküldüğü ve dolayısıyla saçların olmadığı alanlara yapılırken, saç ekletme var olan saçlara eklemleme yapılarak gerçekleştirilmektedir. Ve buradaki temel amaç saçın gür ve sık gösterilmesidir. Son olarak saç ekiminde ekilen saçlar ekim sonrası ortalama altı ay içerisinde dökülüp

yerine yeni saçlar çıkmakta iken saç eklemede eklenen saç ve dolayısıyla görünen saç eklenen saçın bizzat kendisi olmaktadır.[306]

Yukarıda zikrettiğimiz öncüllerden hareketle saç ekiminin saç ekleme durumundan farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Saç ekimi, dökülen saçların eski haline gelmesi yani hilkatin özüne dönüş eylemi iken, saç ekleme var olan saçların daha gür ve uzun gösterilmesi eylemidir. Bir başka tabir ile saç ekimi dökülen saçlara uygulanan bir tedavi yöntemi iken, saç ekleme geçici bir süslenme aracı olup, aldatma ve başka bir şekilde görünme çabasıdır.

Üçüncü delilde zikredilen Abdullah b. Mesud rivayetini tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele aldık. Lanetlenen eylemlerin mahza güzelleşmek amacıyla gerçekleştirildiğini ve dolayısıyla yasaklanma illetinin güzelleşmek amacıyla Allah'ın yaratmasını değiştirmek olduğunu belirtmiştik. Nitekim İmam Nevevî *el-Minhâc* adlı eserinde bu hadisin şerhini yaparken şu ifadeleri kullanmaktadır:

> Hadiste geçen "el-Mütefellicâti li'l-husni (güzelleşmek için dişlerinin arasını törpületenler)" ifadesinden kasıt, bu eylemlerini güzelleşmek amacıyla yaparlar şeklindedir. Dolayısıyla buradan haram olan eylemin güzelleşmek amacıyla yapılan eylem olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, tedavi yahut yaşından dolayı oluşan bir noksanlıktan ötürü yapılan bu eylemlerde herhangi bir sakınca yoktur.[307]

Bu cümlelerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki, bir eylemin mahza güzelleşmek amacı ile yapılması ile tedavi amacıyla ile gerçekleştirilmesi arasında fark vardır.

Dördüncü delilde zikredilen durumların haklılık payı olmakla beraber bu durum farklı alternatifler üretmeden tek başına caiz olan bir şeyi haram kılamaz. Zira burada dile getirilen mahzurlardan biri bu eylemlerin yalan ve aldatma içermesidir. Lakin bir önceki başlıkta belirttiğimiz üzere saça saç ekletme kendisinde olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek ve dolayısıyla aldatma durumu içerirken saç ekimi insanın kendi saçından olmasının yanı sıra ekimi gerçekleştirilen saçlar tamamen dökülmekte ve ortalama altı ay içerisinde yeni saçlar çıkmaktadır. Ayrıca çıkan bu yeni saçlar gelişim göstermektedir. Dolayısıyla saçlar her kesiminden sonra tekrar uzamaktadır.

---

[306] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 146-148.
[307] Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1396-1976), 14/107.

Saç ekiminin bu versiyonunda yalan ve aldatmanın olduğunu söylemek gerçekliğe aykırı bir durumdur. İşlem esnasında vücuda lokal anestezi uygulanmasının yanlış olduğunu belirten ikinci argümana cevap olarak ise saç ekiminin dökülen saçları eski haline çevirmek için gerçekleştirilen bir eylem olduğu dolayısıyla güzelleşmek amacıyla gerçekleştirilen estetik ameliyatlardan farklı olarak tedavi kapsamında görülebileceği söylenebilir. Tedavi amacıyla lokal anestezinin kullanılmasında ise bir sakınca yoktur. Zira burada kullanılan uyuşturucu kişinin beden sağlığını korumak ve yerine getirmek içindir.[308]

Saç ekimine haram diyen âlimlerin delillerini analiz ettikten sonra ortaya çıkan netice bu görüş sahiplerinin delillerinin yetersiz kaldığı yönündedir. Zira delilin güçlü olması esastır. Bu ise delilin medlule açık ve kesin bir şekilde işaret etmesi ile olur. Lakin burada zikredilen delillerin konuya açık ve kesin bir şekilde işaret ettiği söylenemez. Dolayısıyla saç ekimine mutlak manada haram denilmesini doğru bulmamaktayız.

3.1.2.2. Saç Ekimini Caiz Görenler ve Argümanları

Saç ekiminin haram olduğunu düşünen âlimlerin karşı cephesinde caiz olduğunu düşünenler yer almaktadır. Muasır fıkıh âlimleri ve kuruluşların çoğunluğu bu grupta yer almaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, Din İşleri Yüksek Kurulu, Ürdün Fetva Kurumu, Mısır Fetva Kurumu, Katar Fetva Kurumu, Yusuf el-Karadâvî, İbn Bâz, İbn Useymîn, Salih el-Fevzân, Muhammed el-Fevzân, Muhammed Şübeyr, Osman Şübeyr, Ali el-Karadâğî, Mahmut es-Sertâvî, Hayrettin Karaman, Nurettin Yıldız, İhsan Şenocak, Nihat Hatipoğlu, Ebu Bekir Sifil, Hüseyin Baysa ve Taha Nas bu grupta sayılabilecek kimselerdendir.[309] Bu

[308] Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksek Kurulu" (Erişim 17 Kasım 2023).

[309] Dâru'l-İftâi'l-Ürdüniyye, "Dâiretu'l-İftâ" (Erişim 17 Kasım 2023); Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, "Hukmu Zeri'ş-Şa'r" (Erişim 1 Aralık 2023); DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu"; Ebu Bekir Sifil, "Saç Ektirmek Caiz midir?", *YouTube* (27 Mayıs 2016), 00:00:01- 00:02:33; Sosyal Doku Vakfı, "Saç Ektirmek Caiz midir? Birfetva-Nureddin Yıldız", *YouTube* (26 Aralık 2016), 00:00:01-00:00:51; Nas, "Saç Ekiminin Hükmü", 59; el-Mevkiu'r-Resmî li Semâheti'ş-Şeyhu'l-İmâm İbn Bâz, "İbn-i-Bâz" (Erişim 18 Kasım 2023); el-Mevkiu'r-Resmî li Fazîleti'ş-Şeyhi'l-Allâme Muhammed b. Salih el-Useymin, "İbnu'l-Useymin" (Erişim 18 Kasım 2023); Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 145; Hayrettin Karaman, "Saç Ektirme ve Akıl-Vahiy ilişkisi" (Erişim 18 Kasım 2023); İslam Web, "Hukmu Zeri Şa'ri'r-Re'si ve'l-Hâcibeyn ve'r-Rumûş" (Erişim 18 Kasım 2023); Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî. "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ" (Erişim 17 Kasım 2023); Baysa*, Fıkhi Açıdan Beden*

kişi ve kurumlar saç ekimine cevaz vermenin yanı sıra caiz olduğuna yönelik çeşitli argümanlar öne sürmektedirler. Bu argümanları maddeler halinde sıralayıp analize tabi tutacak olursak şunları söyleyebiliriz:

1- Bu görüşü savunan âlimlerin en önemli argümanlarından biri Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadis-i şerifinde İsrail oğullarından üç kişiye dair anlatılan olaydır. Allah'ın imtihan etmek için kendilerine insan suretinde melek gönderdiği üç kişiden birincisi cüzzam hastası (abras), ikincisi saçlarını kaybetmiş (akra'), sonuncusu ise görmeyen (âmâ) kimsedir. Bu rivayette kelliğin insanı rahatsız eden bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Zira hadisin içeriğinde meleğin *"Sana en sevimli gelen şey nedir?"* sorusuna kel adam: *"Güzel bir saç"* cevabını vermektedir. Hadisin devamında kel adam: *"İnsanlar benim bu durumumdan tiksinmektedirler"* ifadesi ile kelliğinden psikolojik anlamda rahatsızlık duyduğunu ve bu durumundan kurtulmak istediğini dile getirmektedir.[310] Bu hadisi delil olarak belirtenlere göre kellik kötü bir durum olmasaydı veya kelliğin tedavi edilmesi yanlış bir durum olsaydı Allah tarafından gönderilmiş olan melek bu isteği yerine getirmezdi. Kellik bir hastalık olmalı ki, melek tarafından düzeltilmesinde herhangi bir sakınca görülmemiştir.[311]
2- Bir diğer delil Arfece olayı olarak bilinen rivayettir. Külâb savaşında burnu kopan Arfece adlı sahabi efendimiz, Efendimizden izin alarak gümüşten bir burun yaptırmış, gümüş elementinin koku yapması üzerine Efendimizin tavsiyeleri ışığında altınla değiştirilmiştir.[312] Bu durumu delil olarak sunanlara göre, insanda doğuştan var olan veya sonradan ortaya çıkan bir aybın/eksikliğin giderilmesi tedavi kapsamında olup hilkatin aslına dönüş eylemidir. Arfece olayında görüldüğü üzere burnu kopan sahabi efendimiz, içinde bulunduğu zaman koşulları dikkate alınarak gümüş ve altından faydalanılarak tedavi edilmiştir. Bu durum bizlere bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan kolaylıklardan faydalanılarak tedavi kapsamındaki müdahalelerin gerçekleştirilebileceğini

Estetizasyonu, 189-193; İhsan Şenocak, "Saç Ektirmek", *YouTube* (13 Kasım 2020), 00:00:01-00:03:34.
[310] Buhârî, "Enbiyâ", 51 (No. 3299).
[311] Ferkûs, "Fetâvâ Tıbbiyye" (Erişim 18 Kasım 2023).
[312] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned,* 2/586 (No. 1354).

göstermektedir.[313] Nitekim İmam Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzeb* adlı eserinde konuya dair şu açıklamalarda bulunmaktadır:

> Burnu, dişi veya parmağı kopan bir insanın gümüş veyahut gümüş dışındaki elementlerle bunu yaptırma imkânı olsun veya olmasın altından yaptırması ittifakla caizdir. Ve yine dişini veya parmağını altın bir telle sağlamlaştırması caizdir. Zira bu durum hadiste geçen burundan daha hafif bir durumdur.[314]

Diş ve elin altın bir telle sağlamlaştırılması burnun tamamını altından yaptırmaktan daha hafif bir durum olduğu gibi saç ekimi de güncel tekniklerle çok kolay bir şekilde gerçekleştirilmekte olup burun örneğinden daha basit bir durumdur.

3- Üçüncü olarak, saç ekimi kellik için bir tedavidir. İnsanda bulunan saçlar kişinin fiziksel güzelliğini tamamlayan en önemli unsurdur. Bunların yokluğu kişide maddi ve manevi rahatsızlıklara sebebiyet verebilmektedir. Maddi rahatsızlığa sebebiyet vermektedir, çünkü saçların varlığı kafatasını soğuk ve sıcak hava akımlarından ve güneşin etkisinden korumaktadır. Manevi rahatsızlığa sebebiyet vermektedir, çünkü saçların yokluğu kişinin hilkat yapısında bir noksanlığa, bu da insanların nazarında kişinin karizmasının düşük görülmesine sebebiyet vermektedir. Bu iki durum ise bazen kişiyi toplumdan soyutlayacak derecede psikolojik rahatsızlıklara düşürebilmektedir. Bu ise hükümde ruhsat durumunu gerektirir.[315] Zira külli bir kaide olarak *"Özel olsun genel olsun hacet zaruret menzilesine tenzil olunur."* (md. 32).[316]

4- Saç ekimi, saç ekletmeden farklı olarak ense tarafından alınan saç greftlerinin dökülen yerlere aktarılması işleminden ibarettir. Dolayısıyla deri veya doku nakli çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir diğer tabir ile kişinin hayat hakkını koruma temelli organ nakli ile aynı cinstendir. Organ nakline belirli şartlar altında cevaz verenler olmuştur. Saç ekimi de bu türden bir uygulama olduğu için gerçekleştirilmesinde bir sakınca yoktur.[317]

---

[313] Dâru'l-İftâi'l-Ürdüniyye, "Dâiretu'l-İftâ"; Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 117; Şenocak, "Saç Ektirmek", 00:00:01-00:03:34.
[314] Nevevî, *el-Mecmû*, 4/441-442.
[315] Hayrettin Karaman, "Saç Ektirme ve Akıl-Vahiy ilişkisi"; Sifil, "Saç Ektirmek Caiz midir?", 00:00:01-00:02:33.
[316] Mustafa Yıldırım, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 98-99.
[317] Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 120.

5- Saç ekimi tedavi kapsamına girmekte olup Allah'ın yaratmasını aslına döndürmektir.[318] Tedavi ise, Peygamber Efendimizin hadisinde aktarıldığı üzere caizdir: *"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Kuşkusuz ölüm ve yaşlılık dışında Allah'ın (c.c) yaratmış olduğu hiçbir hastalık yoktur ki, beraberinde (o hastalığın) devası yaratılmış olmasın."*[319] Dolayısıyla saç ekiminin gerçekleştirilmesinde bir sakınca yoktur.
6- Saç ekimi, kellikle beraber kişide ortaya çıkan çirkinliğin giderilmesi için bir vasıtadır. Kellik önceki başlıkta değindiğimiz üzere kişiyi rahatsız eden bir hastalıktır. İnsanda aslolanın güzellik, arızi olanın ise çirkinlik olması hasebiyle kelliğin saç ekimi ile tedavi edilmesinde sakınca yoktur.[320]
7- Kellik insanı sıkıntı ve zorluklara maruz bırakan bir durumdur. Mecelle'de yer alan: *"Meşakkat teysiri celbeder."* (md. 17) kaidesi gereği zorluklar kolaylık ister. Saç ekimi bu zorluğun giderilmesinde önemli bir kolaylıktır.[321]

Saç ekimine cevaz veren âlimlerin görüşlerini özetle yukarıda sıralamaya çalıştık. Şimdi bu delilleri eleştirel bir bakış açısıyla analiz edip değerlendirmeye çalışacağız.

Birinci delilde zikredilen üç kişinin eylemleri şayet yanlış olsaydı meleğin bu durumu yerine getirmeyeceğine dair iddiaya Şaviş Murad şöyle cevap vermektedir: Fıkıh usulü ilkelerinden biri de "Şer'u men kablena" ilkesidir. Bizden önceki şeriatlarda caiz olan bir şey bizim şeriatımızda haram olabilmektedir. Yahut bizden önceki şeriatlarda haram olan bir şey bizde caiz olabilmektedir. Dolayısıyla meleğin kel adamın muradını yerine getirmesi o şeriata has bir durum iken bizim şeriatımızda caiz olmayabilir.[322] Şaviş Murad'ın iddiasına bizim de kanaatimizin aynı doğrultuda olduğu Muhammed Ali Ferkûz'un şu cümleleriyle cevap verilebilir:

> Bu hadis eylemin caiz olduğunu göstermektedir. Zira yanlış bir durum olsaydı görevli melek bunu yerine getirmezdi. Şayet bu durum onların şeriatında caiz bizim şeriatımızda yasaklı olsaydı Hz. Peygamber bunu açıklardı. Böyle bir açıklama

[318] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 147; İslam Web, "Hukmu Zeri Şa'ri'r-Re'si ve'l-Hâcibeyn ve'r-Rumûş"; Salih el-Useymin, "İbnu'l-Useymin"; Sosyal Doku Vakfı, "Saç Ektirmek Caiz midir? Birfetva-Nureddin Yıldız", 00:00:01-00:00:51; Şenocak, "Saç Ektirmek", 00:00:01-00:03:34.
[319] Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 30/398 (No. 18455).
[320] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".
[321] Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 120.
[322] Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 117.

> yapmadığına göre -ki bu noktada beyan konumunda yer almaktadır- demek ki bu eylem caizdir.[323]

Zira *"İhtiyaç zamanında beyanın/açıklamanın geciktirilmesi (şâri konumundaki kimse için) caiz değildir.*[324] Şâri konumundaki Peygamber Efendimiz böyle bir açıklama yapmadığına göre gerçekleştirilen eylemin şeriatta herhangi bir sakıncası yoktur. Olaya farklı bir pencereden bakan Salih el-Fevzân'ın düşüncesi ise şu şekildedir: Bu olayın saç ekimine delaleti zahir değildir. Zira saçların tamamen dökülmesi ile tekrardan bu saçların kişiye bahşedilmesi olağanüstü bir hal olup Allah'ın imtihan ettiği o kişiye özeldir. Günümüzde gerçekleştirilen saç ekimi ise ense kısmında var olan saçlardan alınarak uygulanmaktadır. Dolayısıyla tamamen dökülen saçlara çare üretmemektedir.[325] Salih el-Fevzân'ın güncel saç ekimlerinden esinlenerek yapmış olduğu açıklamalar doğru olsa da nasslarda geçen bir olayın sonradan ortaya çıkan olaylara kesin bir şekilde delaletinin istenmesi doğru değildir. Zira nasslar sınırlı, olaylar sınırsızdır. Sınırsız olaylara çözüm üretebilmek sınırlı naslardan esinlenmekle olabilir. Dolayısıyla kel adamın isteğinin yerine getirilmesinin, beyan edici konumundaki Hz. Peygamber'in aykırı bir açıklamada bulunmamasının, kelliğin ortaya çıkan yöntem ve tekniklerle ortadan kaldırılmasında bir sakınca olmadığına işaret ettiği söylenebilir.

Saç ekimine cevaz veren düşünürlerin öne sürdükleri bir diğer delil Külâb savaşında burnu kopan Arfece'nin önce gümüşten sonra Peygamber Efendimizin tavsiyeleri üzerine altından bir burun yaptırması olayıdır. Bu görüşe cevap olarak şunları söyleyebiliriz: Arfece adlı sahabinin gümüş ve altın kullanarak tedavi olduğu organ burundur. Nefes alıp vermede hayati bir öneme sahip böyle bir organın kaza ve yaralanmadan kaynaklı sonradan ortaya çıkan bir kusurdan dolayı tedavi edilmesi meşruiyetin ötesinde bir gerekliliktir. Lakin burna kıyasla saç ekiminin daha hafif bir durum olduğu ve dolayısıyla tedavi edilmesi gerektiğini düşünmek doğru bir iddia olmasa gerektir. Zira birinde hayati bir öneme sahip fiziksel bir kusur söz konusu iken, diğerinde hayati bir önem arz etmeyen fiziksel ve psikolojik bir rahatsızlığın düzeltilmesi söz konusudur. Arfece hadisinin saç ekimine delil teşkil eden en önemli

[323] Ferkûs, "Fetâvâ Tıbbiyye".
[324] Ferkûs, "Fetâvâ Tıbbiyye".
[325] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 152.

bir uzva tedavi amaçlı müdahale edilebilmesinin önünü açmasıdır. Zira klasik fıkıh eserlerinde beden her yönüyle saygın ve dokunulmaz kabul edilmiştir. Bedene müdahaleyi meşru kılan en önemli sebep yarar sağlayacağı zann-ı galip ile bilinen tedavilerdir. Bu durumda saç ekiminin tedavi mi; yoksa estetik bir müdahale mi olduğu, hükmün belirlenmesi noktasında kilit nokta olacaktır. Cevaz veren düşünürlerin hemen hepsi ise saç ekimini tedavi kapsamına almaktadır.

Üçüncü delil olarak kelliğin insanı fiziksel ve psikolojik açıdan rahatsız eden bir hastalık olduğu ve dolayısıyla tedavi edilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Sonradan ortaya çıkan fiziksel bozukluk ve çirkinliklerin düzeltilmesinde herhangi bir sakınca görülmemektedir. Nitekim Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî konuyu destekler mahiyette şu açıklamada bulunmaktadır: *"Kişide psikolojik veya fiziksel rahatsızlığa sebebiyet veren çirkinliklerin giderilmesi caizdir."* Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin genel bir ilke halinde cevaz verdiği durumlardan bir tanesinin de kişide psikolojik veya fiziksel rahatsızlığa sebebiyet veren durumlar olduğu anlaşılmaktadır. Akademinin kararına göre saç dökülmesi fiziksel anlamda bir çirkinlik oluşturduğundan, psikolojik anlamda ise insanı rahatsız eden bir durum olduğundan düzeltilmesinde bir sakınca olmayacaktır.[326]

Ülkemizde de Hayrettin Karaman saç ekiminin cevazı hakkında kendisine sorulan soruya şu şekilde cevap vermiştir:

> Saçsızlık yüzünden maddi veya psikolojik olarak rahatsız olan bir kimse başına saç ektirebilir; bu bir nevi tedavidir ve caizdir. Ekilen, yapıştırılan saçı yerinden çıkarmak imkânsız veya zor ise yıkanırken suyu bunun üzerinden geçirmek yani kendi saçı gibi üzerinden yıkamak yeterli olur.[327]

Hayrettin Karaman'ın vermiş olduğu cevapta kişiyi fiziksel veya psikolojik açıdan rahatsız edecek dereceye varmış saç dökülmelerinin saç ekimi vasıtasıyla düzeltilmesinde sakınca olmadığı bilakis bunun bir tedavi olduğu görülmektedir. Ancak Karaman saç ektirmeden ziyade protez saçlardan bahsediyor gibi görünmektedir. Ebu Bekir Sifil de sorulan kendisine soruya benzer bir cevap vermekle beraber ayrıca: "Müslüman bir bireyin sürekli değiştirilen ve yeniden üretilen imaj

[326] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".
[327] Hayrettin Karaman, "Saç Ektirme ve Akıl-Vahiy ilişkisi".

kültürüne bağlı kalması doğru olmamakla beraber, geleceği ve psikolojisi ciddi anlamda etkilenen bireylerin saç ektirmesinde mahzur olmadığını dile getirmektedir."[328]

Saç ekiminin fiziksel ve psikolojik açıdan insanı rahatsız ettiği bilinen bir gerçeklik olsa da bu durumun herkesi aynı şekilde etkilediği ve rahatsız ettiği düşünülmemelidir. Ayrıca saç ekiminin hükmü için sadece bu durumun öne sürülmesi sakıncalıdır. Zira hastalığın fiziksel bilhassa da psikolojik açıdan bireyi rahatsız eden ölçüsünü belirlemek kolay değildir. Bu noktanın kapalı veya kayıtsız kalması pek çok kişinin buradan hareket ederek gerekli veya gereksiz saç ekimine başvurmasının yolunu açar. Dolayısıyla bu hükmün toplumun her yaştaki kesimine ve saçları farklı düzeylerde dökülen her bireye hitap etmeyeceği açıktır. Genel bir yargıdan ziyade ilerde değineceğimiz üzere belirli şartlar ve kayıtlarla saç ekiminin caiz olduğunu söylemenin daha doğru bir tavır olduğunu düşünmekteyiz.

Enseden alınıp dökülen yerlere aktarılması şeklinde gerçekleştiği için saç ekiminin bir nevi deri nakli olduğunu söyleyenler, organ naklinin cevazından hareketle saç ekimin de caiz olduğunu düşünmektedirler. Saç ekmenin hükmü ve kurallarına dair makalesinde konuya değinen Shawish Murad bu düşünceye şu şekilde karşı çıkmaktadır:

> Dile getirdiğiniz delilin son kısmı ile ilk kısmı çelişmektedir. Zira sizler saç ekiminin organ nakli altında yer alması gerektiğini dile getirdiniz. Bu durum mümkündür. Lakin gerçekleştirilmesi meşru görülen organ naklinin en temel özellikleri; organın eda ettiği görevi yerine getirememesi veya kişiyi psikolojik açıdan rahatsız eden durumdur. Saç ekimi ise bunlardan herhangi birine sebebiyet vermez. Şayet hilkati etkileyecek derecede şekil bozukluğu meydana gelirse zaruret durumu meydana gelmiş olur. Bu ise eylemi meşru kılar.[329]

Shawish Murad'ın organ nakline dair karşı çıkmış olduğu özelliklerin ikisi de genel anlamıyla saç ekiminde mevcuttur. Zira kafada saçların bulunması asıl olan bir özelliktir. Sebepsiz ve zamansız dökülmesi ise, bulunduğu vazifeyi yerine getirmekten yoksun bırakmaktadır. Diğer bir özellik olarak ise, güzelliğin önemli bir simgesi olan

[328] Sifil, "Saç Ektirmek Caiz midir?", 00:00:01- 00:02:33.
[329] Murad, "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları", 120.

saçlar çoğu kişide fiziksel anlamda eksiklik ve psikolojik anlamda rahatsızlık hissettirmektedir. Dolayısıyla saçların dökülmesi hem fonksiyonunu yerine getirememe hem de fiziksel ve psikolojik anlamda rahatsızlık durumunu içerisinde barındırmaktadır. Netice olarak saç ekiminin organ nakline benzer bir yönünün olduğu söylense de organ nakli gibi hayati bir öneme sahip bir konuyla kıyaslanması asla doğru değildir. Zira organ naklinde hastanın durumu pek çok defa zaruret ve ihtiyaç seviyesinin en üst mertebesinde yer almaktayken saç ekiminde bu şekilde bir zaruret ve ihtiyaçtan söz edilemez. Saç ekiminin gerek uygulanan teknik açısından gerekse barındırdığı tıbbi komplikasyonların çok az olması bakımından organ nakline göre daha kolay ve pratik olduğu çok açıktır. Ayrıca organ naklinde alıcı ve verici farklı kişiler iken saç ekiminde alıcı ve verici aynı kişi olmaktadır. Bunun yanı sıra başka kişiden alınan saçlar deri uyuşmazlığından dolayı genellikle olumlu bir sonuç vermemektedir.[330] Sonuç olarak hayati bir durumun söz konusu olduğu organ nakli ile fiziksel ve psikolojik anlamda kişiyi ne derece rahatsız ettiği dahi tespit edilemeyen saç ekiminin kıyaslanması yanlış bir durumdur.

Saç ekiminin estetik değil tedavi kısmına girdiğini düşünen bu grubun âlimleri, saçın sebepsiz ve zamansız dökülmesini bir hastalık olarak görmektedirler. Tedavi ise Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadislerinde tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla dökülen saçları saç ekimi ile tedavi etmek hilkati aslına çevirmek olup meşru bir eylemdir. Saç ekimine cevaz veren âlimlerin hemen hemen hepsi saç ekiminin asıl itibariyle tedavi olduğunu estetiğin ise ardıl olduğunu düşünmektedirler. Yine bu âlimlerin hemen hemen hepsi saç ekiminin, haram gören âlimlerin düşündüğü gibi Allah'ın yaratmasını değiştirmek olmadığını bilakis herhangi bir sebepten ötürü bozulan yapıyı asli yapısına çevirmek olduğunu düşünmektedirler. Saç ekiminin hükmüne dair sorulan soruya Nurettin Yıldız şöyle cevap vermektedir: *"Saç dökülmesini sağlık sorunlarından biri olarak kabul ediyoruz. İnsanın, saçının yaratıldığı tarzı değiştirmesi caiz değildir. Zira bu bir tedavi değil ek güzelliktir. Saç ekimi ise, tedavi amaçlı olduğu için caizdir.*[331] Aynı şekilde İhsan Şenocak da herhangi

[330] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 157.
[331] Sosyal Doku Vakfı, "Saç Ektirmek Caiz midir? Bir fetva-Nureddin Yıldız", 00:00:01-00:00:51.

bir sebepten dolayı dökülen saçların kendi saçlarından alınarak ekilmesini tedavi kapsamında görmekte olup buna cevaz vermektedir.[332]

Olaya farklı bir pencereden bakan Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî saç ekimini sonradan ortaya çıkan kusurlardan kabul etmektedir. Sonradan ortaya çıkan kusur ve çirkinliklerin giderilmesinin ise caiz olduğu söylenerek konuya açıklık getirilmektedir: *"Herhangi bir hastalık, olay, yangın vb. durumlardan ötürü ortaya çıkan kusurları onarmak caizdir."* Bu alt başlığa verdiği örnekler arasında saç ekimi vardır: *"...Saçların dökülmesi ile bilhassa kadınların saç ektirmesi"*. Buradan hareketle Akademi'nin kadınlar için öncelikli olmak üzere -zira kadınlarda saçların yokluğu önemli bir kusur olarak algılanır- her iki cinsin saç ektirmesinde herhangi bir sakınca görmediği söylenebilir.[333]

3.1.2.3. Saç Ekimini Mekruh Görenler ve Argümanları

Saç ekiminin haram olduğunu düşünmemekle beraber mutlak manada caiz de olmadığını düşünen bu kimseler, saç ekiminin hükmünün mekruh olduğunu düşünmektedirler. Faruk Beşer ve İsmail Yalçın gibi İslam hukukçuları saç ekimin mekruh olduğunu düşünen kimselerdir.[334] Bu kimseler cevaz veren grubun görüşlerine yakın durmakla beraber belli sebeplerden dolayı saç ektirmenin mekruh olduğunu düşünmektedirler.

İslam hukukçusu Faruk Beşer, saç ekiminin saç ekletmekle aynı olmadığını ve dolayısıyla haram olamayacağını söyler, ancak ona göre bir açıdan farklı görünme bir başka açıdan ise estetik ameliye barındırmasıyla tam anlamıyla caiz de değildir. Buna göre içerisinde barındırdığı şüpheden dolayı Beşer saç ektirmenin mekruh olabileceğini söylemektedir.[335]Saç ekimini mekruh gören bir diğer araştırmacı İsmail Yalçın'dır. Yalçın, her şeyin imaj olarak algılandığı, bedenlerin kutsandığı çağımızda bir zamanda saç ekiminin teşvik edildiğini düşünmektedir. Saçsız pek çok insanın

[332] Şenocak, "Saç Ektirmek", 00:00:01-00:03:34.
[333] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".
[334] Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", 60-61.
[335] Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", 60-61.

toplum içinde kabul gördüğünden hareketle yüksek meblağlar ödeyerek türlü eziyetlere bedeni maruz bırakmayı doğru bulmamaktadır.[336]

Bu konu hakkında müstakil bir makale kaleme alan Taha Nas ise, saç ekiminin kişiye, zamana ve şartlara bağlı olarak farklı bir hüküm alabileceğini düşünmektedir. Nas, aldatma ya da yaratılışı değiştirme amacıyla veya herhangi bir ihtiyaç olmaksızın israf sayılabilecek türden bir saç ekiminin haram olacağını, zaruret ve hacet seviyesine ulaşmamakla beraber haram derecesine de düşmeyen saç ekimin mekruh olduğunu, bunun dışında insanı ciddi anlamda psikolojik rahatsızlığa iten saç ekiminin derecesine göre mübah, mendup veya vacip olabileceğini düşünmektedir.[337]

3.1.3. Değerlendirme

Saç ekimine dair temelde üç görüşün ortaya çıktığını belirtmiştik. Yukarıda her bir görüşü delilleriyle beraber arz edip ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeye tabi tuttuk. Birinci görüş sahipleri, saç ekimini saç ekletme ile ilişkilendirerek haram olduğunu düşünmektedirler. İkinci görüş sahipleri, saç ekimini saç ekletmekten tamamen farklı tedavi mahiyetinde bir eylem olarak görmekte ve dolayısıyla caiz kabul etmektedirler. Üçüncü görüş sahipleri ise, daha çok caiz görenlere yakın durmakla beraber delil yetersizliği ve içinde barındırdığı şüphe sebebiyle saç ektirmeyi mekruh olarak görmektedirler.

Saç ekimi, gelişim gösteren bilim ve teknoloji ile dökülen saçlara çözüm üreten güncel bir uygulamadır. Ortaya çıkan bu yöntemin hükmünü aynısıyla âyet ve hadislerde bulmak imkân dâhilinde değildir. Zira saç ekimi son bir asır içerisinde ortaya çıkıp gelişim göstererek günümüze kadar gelen bir yöntemdir. Ortaya çıkan bu yeni meselelerin hükmünü belirlemede nasslarda yer alan olayların ortak ilke ve illetlerini bulmak yeterlidir. Kanaatimizce saç ekimi, haram olarak gören âlimlerin düşündüğü gibi saç ekletmekle aynı duran ve dolayısıyla aynı hükmü alan bir eylem değildir. Saç ekimini tedavi kabul edip caiz olarak gören âlimlerin görüşlerine temelde katılmakla beraber hükmün belirli şartlar çerçevesinde sınırlandırılması gerektiği kanaatindeyiz. Zira saç ekimine başvuran her bir bireyin saç ektirme amacı, gayesi ve

[336] Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme, 64*.
[337] Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", 63.

durumu aynı olmamaktadır. Bu sebeple hükmü sınırlayıp her bir olaya aynı hükmü vermek doğru bir yöntem değildir. Taha Nas'ın da belirttiği üzere saç ekimini tek bir hükme hasretmektense kişiye, zamana, mekâna ve şartlara göre ayrı ayrı hükümlere bağlamak daha doğru bir tavırdır. Bu sebeple saç ekiminin gerçekleştirildiği amaç, gaye, zaman ve koşulları dikkate alarak meseleyi beşli hüküm skalası üzerinden değerlendirebiliriz:

1. Herhangi bir ihtiyaç ve sebep olmaksızın, saç stilinin asli yapısını değiştirecek ekimler, ekim işleminde başka bir kişinin saç greftlerini kullanma, ekimin karşı tarafı aldatma, karşı cinsten birine veyahut küfür ve şirk ehlinden birine benzemek amacıyla gerçekleştirilmesinin caiz olduğunu söylemek mümkün değildir.
2. İhtiyaç derecesine ulaşmamış saç ekimlerine yüklü miktarda para harcayarak bedeni ekim eziyetlerine maruz bırakan saç ekimlerinin mekruh olacağı söylenebilir.
3. Genç olup başının orta kısmındaki saçları tamamen dökülmüş yahut ciddi anlamda seyrekleşmiş kişilerin fiziksel anlamda oluşan çirkinliği gidermesi açısından saç ekimi yaptırması mübah olarak düşünülebilir. Zira bu durum hilkati aslına döndürmektir.
4. Fiziksel ve psikolojik açıdan kendisini ciddi anlamda rahatsız hisseden bilhassa kadın bireylerin, çok erken yaşta saçları dökülen genç bireylerin, kaza, hastalık vb. olaylar sonucu saçlarının bir bölümünü kaybeden bireylerin saç ekimi yaptırması menduptur denilebilir. Çünkü insandan bağımsız olarak gerçekleşen bu olayların düzeltilmesi Allah'ın kendisini yarattığı asli yapısına dönme eylemidir.
5. Kişiyi psikolojik anlamda ciddi travmalara sevk edip dinin belirlediği asıl gayeden uzaklaşmasına sebebiyet veren, toplumdan soyutlayacak derecede etkileyip kişinin hayatını sonlandırmaya sevk eden vakalarda diğer şartlar yerine geldiğinde saç ekilmesinin vacip olduğu söylenebilir. Zira burada hayat hakkının öncelenmesi söz konusudur.

3.2. BOTOKS

Daha önce farklı alanlarda kullanılan botoks, 2002 yılında FDA onayı almasıyla beraber kırışıklıkları düzeltme amaçlı da kullanılmaya başlanmıştır.[338] Kozmetik alanında kullanılmasıyla beraber botoks, zamanla ameliyatsız estetik eylemler arasında ilk sıralara yükselmiştir. ISAPS'ın 2021 yılında gerçekleştirmiş olduğu dünya geneli estetik uygulamalar sıralamasında botoks, ameliyatsız estetik müdahaleler arasında bariz bir farkla birinci sırada yer almıştır. Her iki cins için ayrı ayrı ölçülen istatistiklerde kadınlarla beraber erkeklerde de botoksun ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkemizde de yüzde elliye yakın bir oranla ilk sırada yer alan botoks, geniş kapsamlı araştırmayı hak eden güncel bir meseledir.[339] İnsanlar arasında bu derece yaygın olan bir eylemin fıkhî açıdan da değerlendirilmeye ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Zira bu noktada verilen fetvalar ve kısmi araştırmalar dışında ülkemizde yapılan özel bir çalışmaya henüz rastlanılmamıştır. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın yapılmasının bu alandaki önemli bir boşluğu gidereceği kanaatindeyiz. Bu bölümde botoksun tıbbi boyutu anlatıldıktan sonra fıkıh alanındaki tartışmaları ele alınacak akabinde ise botoksa dair genel bir kanaate ulaşılmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Botoks ve Kırışıklıklara Yönelik Tedavi Yöntemi

Botulinum toksin, gram pozitif spor yapan clostridium botulinum bakterisi tarafından üretilen zehirli bir nörotoksindir.[340] Bu toksin[341] çok güçlü bir zehir olduğundan çok az miktarı bile ölümcül olabilir. İnsan hayatını tehdit eden dozu kilogram başına 0,001 mg'dır. Bu bakteriyle kontamine olmuş yahut bozulmuş besinleri tüketenlerde botulizm olarak bilinen şiddetli zehirlenmeler açığa çıkar. Clostridium botulinum bakterisi tarafından üretilen yedi adet botulinum nörotoksin

[338] Devrim Gürsoy - Serkan Öztürk, "Botoks Tedavisi ve Yaygın Tedavi Endikasyonları", *Turkiye Klinikleri J Med Sci* 29 (2009), 102.
[339] International Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAPS), "Global Survey 2021".
[340] Nöro: Sinir hücresine verilen latince bir isimdir. Nöroloji ise beyin, beyin sapı, omurilik ve kasların işleyişi ile ilgili sorumlarla ilgilenen bilim dalıdır. Bk. Memorial, "Nöroloji Nedir?" (Erişim 29 Şubat 2024).
[341] Toksin: Laboratuvar koşulları altında bakteriden elde edilen ajandır. Bk. Abdullah Ünal, "Toksin" (Erişim 29 Şubat 2024).

serotipi bulunmaktadır. Bunlar; A,B,C,D,E,F ve G serotipileridir. Medikal ve kozmetik alanında en çok kullanılan botulinum serotipileri A ve B serotipileridir.[342]

Sinir alanında etki yaratan botulinum toksin, nörotoksinin etki mekanizmasının zamanla anlaşılması ve çözülmesi üzerine modern tıpta pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmaya başlanmıştır. 1949 yılında Burgen ve ekibi tarafından toksinin nöromüsküler[343] sinirsel iletimi engellediği keşfedildi. Daha önce gayrı resmi bir şekilde kozmetik alanında kullanılmaya başlanan A tipi botoks serotipi 2002 yılında FDA tarafından yüzdeki kırışıklıkların giderilmesi için onaylandı. Günümüzde kolay uygulanabilirliği ve komplikasyon azlığı nedeniyle pek çok alanda kullanılan botoks, kozmetik/estetik anlamda alındaki yatay çizgiler, kaş çatma çizgileri (glabella), kaşlar, lateral kantal çizgiler, alt göz kapağındaki ince çizgiler, tavşan çizgileri, diş eti gülüşü, alt ve üst dudak çevresi vd. kırışıklıkların giderilmesinde kullanılmaktadır.[344]

Medikal alanda kullanımının yanı sıra estetik alanında da kullanılmaya başlanan botoks, kolay uygulanabilirliği ve kalıcı herhangi bir yan etkiye rastlanılmaması sebebiyle kadınlar ve erkekler arasında en çok rağbet gören ameliyatsız estetik müdahaledir.[345] Küçük uçlara sahip iğneler yardımıyla kırışıklık tespit edilen bölgelere enjekte edilen botoks kolay ve rahat bir şekilde uygulanmaktadır. İğne uçlarının hafif ağrısı dışında tedavi aşamasında herhangi bir ağrı hissedilmemektedir. Belirgin etkisini bir günün sonunda göstermeye başladığı söylense de tam etkisini iki haftanın sonunda gösterdiği ifade edilmektedir. Botoksun gerçekleştirildiği bölgede etkisini yitirmesi ortalama üç ay olarak tespit edilmekle

---

[342] Gökçe Soğancı - Filiz Yağcı, "Diş Hekimliğinde Botoks: Derleme", *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi* 26/2 (2016), 358-359; Michael Kane – Gerhard Sattler, *Resimli Estetik Botulinum Toksin Enjeksiyon Rehberi*, çev. Mehmet Salih Gürel (Ankara: Dünya Tıp Kitabevi, 2017), 2.

[343] Nöromüsküler: Nöromüsküler hastalıklar kas ve sinir hastalıkları olarak bilinir. Kas-sinir kavşağını ve kasları etkileyip motor sinirlerinden gelen uyarıları etkileyen hastalıklara denir. Bk. Acıbadem, "Kas ve Sinir Hastalıkları" (Erişim 29 Şubat 2024).

[344] Kane - Sattler, *Resimli Estetik Botulinum Toksin*, 43-100; Samet Şendur, *Botulinum Toksin ile Ön Koşullandırmanın Yağ Grefti Sağ Kalımı Üzerine Etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2018), 23; Koray Durmaz, *Sıçanlarda Polidioksanon İp, Hyaluronik Asit Dolgu ve Botulinum Toksin-A Uygulamalarının Deri ve Bağ Dokusu ile Fotoyaşlanma Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması* (Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2020), 20-21; Seher Badur, "Gummy Smile'da Etkin Çözüm: Botoks", *Uluslararası Diş Hekimliği Bilimleri Dergisi* 3(2020), 18; Soğancı - Yağcı, "Diş Hekimliğinde Botoks", 359.

[345] International Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAPS), "Global Survey 2021"; Uysal, *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler*, 107.

birlikte ikinci ve üçüncü uygulamalarında bu sürenin bir yılın üstüne çıkması tahmin edilmektedir.[346]

Botoks uygulamasından hemen sonra normal hayatına dönebilen hastanın ilk dört saat içerisinde uzanmaktan, ilk bir gün içerisinde ise egzersiz yapmaktan kaçınması tavsiye edilmektedir. Botulinum toksin uygulamasında komplikasyonlar çok az olsa da nadiren bazı yan etkileri görülebilir. Alerjik reaksiyonlar, ağrı, ödem, şişlik, kızarıklık, morarma, ağız kuruluğu ve kısa dönem sinir duyarsızlığı görülebilecek yan etkiler arasında yer almaktadır. Uygulama bölgesi, doz, kullanılan ürün, enjeksiyon volümüne göre yan etkilerde değişiklikler görülebilir. Lakin istenen etkiler gibi istenmeyen etkiler de genel itibariyle geri dönüşümlü olmaktadır.[347]

3.2.2. Botoksa Dair Fıkhî Görüş ve Tartışmalar

Botoksun yok denecek kadar az olan komplikasyonları ve kolay uygulanabilirliği bu eylemi tıbbî açıdan yasal ve güvenilir kılmaktadır. Pek çok hastalığın tedavisinde kullanılan botoks, estetik alanında daha çok yüzdeki kırışıkları gidermek amacıyla kullanılmaktadır. Tıbben uygulanmasında sakınca görülmeyen bu eylemin fıkhi açıdan uygulanması tartışma konusu olmuştur. Asıl itibariyle botoksun caiz olduğunu ifade eden düşünürler, botoksun uygulanma noktasındaki temel amaca yönelmiş ve bu noktada görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Tezimizin bu bölümünde bu görüşlere yer verilerek genel değerlendirilmesi yapılacak, akabinde ise botoks eylemine dair genel bir kanaate ulaşılmaya çalışılacaktır.

3.2.2.1. Botoksa Cevaz Vermeyenler ve Argümanları

İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, Din İşleri Yüksek Kurulu, Salih el-Fevzân, Hüseyin Baysa, Nureddin Yıldız gibi kişi ve kurumlar botoksun gerçekleştirilme amacına odaklanarak genel itibariyle yasaklayıcı

[346] Denizli Cerrahi Hastanesi, "Botoks Nedir? Nasıl ve Neden Yapılır?" (Erişim 7 Ocak 2024); Üsküdar Hospital Turk, "Botoks Nedir, Nasıl Yapılır?" (Erişim 7 Ocak 2024).
[347] Kane - Sattler, *Resimli Estetik Botulinum Toksin*, 43-100.

bir tavır benimsemişlerdir.[348] Tedavi amacıyla gerçekleştirilen botoksu ayrı bir zeminde değerlendiren bu kimseler, bu noktada olumlu bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Botoks yaptırmaya dair Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetvası şu şekildedir:

> Yüzdeki kırışıklıkları gidermek için botulinum denilen zehirli (toksin) bir maddeden elde edilen sıvının, kırışıklıkların bulunduğu yere iğne ile az miktarda zerk edilmesini ifade eden "botoks" da genel amacı itibari ile estetik müdahale niteliğindedir. Bu sebeple beden ya da ruh sağlığı açısından gerekli olmadıkça uygulanması caiz değildir.[349]

Din İşleri Yüksek Kurul'u verdiği fetvada botoksu estetik bir ameliye olarak değerlendirmekte ve gereklilik olmadıkça uygulanmasını sakıncalı bir durum olarak görmektedir. Kurul, eylemin gerçekleştirilmesini meşru kılacak gerekli bir durumun oluşmasını beden ve ruh sağlığına bağlamaktadır. Ayrıntılı açıklamaya yer yerilmeyen fetvada botoks eyleminin gerekli görüldüğü noktalar kapalı kalmaktadır. "Beden sağlığı" ve "ruh sağlığı" tabirleri kullanılan fetvada gerekliliğin oluştuğu duruma dair herhangi bir ölçüt veya sınırlama zikredilmemiştir. Fetva metninde kullanılan genel ifadelerden Din İşleri Yüksek Kurul'unun, gerekliliğin oluşacağı durumu kişilerin kendi vicdani tercihine bıraktığı düşünülebilir.

Fetva Meclisi sitesinde yayınlanan yüzün daha sonra kırışmasını önlemek amacıyla botoks yaptırmanın hükmü istenilen soruya Nureddin Yıldız şu şekilde cevap vermiştir: *"Botoks estetik amaçlı yapıldığında caiz olmaz. Tıbben gerekli bir nedenle yapılabilir. Ağır psikolojik takıntıları gidermek için doktorun önermesi ile yapılabilir. Bunun dışında caiz olmaz."* Nureddin Yıldız'ın Din İşleri Yüksek Kurulu ile aynı doğrultuda verdiği fetvada botoks iki yönlü değerlendirilmektedir. Estetik amaçlı gerçekleştirilen botoks uygun görülmezken, tedavi amaçlı gerçekleştirilen botoks caiz görülmektedir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun genel anlamda kullandığı "ruh sağlığı"

---

[348] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ"; Dâru'l-İftâi'l-Ürdüniyye, "Hukmu İstihdami Hamdin fi Mustelzemâtin Tıbbiyye" (Erişim 24 Şubat 2024); Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksek Kurulu" (Erişim 21 Şubat 2024); Fetva Meclisi, "Botoks Caiz mi?" (Erişim 21 Şubat 2024); Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 353; İslamweb, "Hel Yeşreu İzâletu Tecâidi'l-Vechi an Tarîki'l-Hakni" (29 Şubat 2024); İslamweb, "Hukmu Hakni'l-Botoks ve Feyler bi Ğaradi't-Tecmîl" (29 Şubat 2024); İslamweb, "Hukmu İstihdâmi Hakni Kolâcîn ve'l-Botoks" (24 Şubat 2024); Baysa*, Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu,* 193-195.

[349] DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu".

burada "ağır psikolojik takıntılar" olarak zikredilmektedir. Bu bağlamda yüzdeki kırışıklıkları ağır psikolojik takıntılara sebebiyet veren kişilerin doktor tavsiyesi ile botoks yaptırmasının mazur görülebileceği söylenebilir.[350]

İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî'nin 2007 yılında Malezya'da düzenlemiş olduğu oturumda estetiğe dair alınan 173 no'lu kararda botoksa dair şu ifadeler yer almaktadır: *"Zararından emin olunmak koşuluyla herhangi bir hastalık durumu söz konusu olmadıkça ameliyatla veya iğne ile enjekte ederek kırışıklıkları gidermek caiz değildir."*. Akademi, genel hatlarıyla kırışıklıkların ameliyat veya iğne yoluyla enjekte edilerek giderilmesini uygun görmemektedir. Önceki maddede bedeni veya ruhi açıdan kişiyi rahatsız eden çirkinliklerin giderilmesini caiz gören Akademi, botoks için sadece hastalık durumu tabirini kullanmaktadır. "Hastalık durumu" tabirini kişiye arız olan herhangi bir hastalık sonucu oluşan kusur ve eksiklikler olarak belirlemek mümkündür. Nitekim İslam Web sayfası, yüzdeki kırışıklıkların lazerle giderilmesine dair yayınladığı bir başka fetvada Akademi'nin bu maddesini zikrettikten sonra kırışıklıkların giderilmesi için meşru gerekçeler arasında hastalık sonucu oluşan kusurların giderilmesini zikretmektedir.[351] Bu bağlamda hayatın normal seyri içerisinde gerçekleşen kırışıklıklar botoks kullanımını meşru kılmazken, erken yaşta ve gözle görülür bir belirginlikte gerçekleşen kırışıklıkların botoks kullanımı için meşru bir gerekçe olabileceği söylenebilir.[352]

Estetik eylemlere dair doktora tez çalışması yapan Salih el-Fevzân, zehirli bir madde olmasına rağmen botoksun vücuda zarar vermeyecek derecede az miktarda kullanıldığını dile getirerek asıl itibariyle caiz olduğunu ifade etmektedir. Buna tıbbi açıdan komplikasyon durumlarının çok az olduğu gerçeği ile kolay uygulanma durumları da eklenebilir. Lakin botoks eylemi ile amaçlanan gaye farklılaştığında verilen hüküm değişebilir. Gerçekleştirilen eylemde temel amaç doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bir kusuru veya çirkinliği gidermek ise, botoks tedavi hükmünü alır ve caiz olur. Ancak aldatma veya Allah'ın yaratmasını değiştirmek amacıyla

[350] Fetva Meclisi, "Botoks Caiz mi?".
[351] İslamweb, "Hukmu İzâleti Tecâidi'l-Vechi bi İstihdâmi'l-Lazer" (Erişim 21 Şubat 24).
[352] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".

botoks gerçekleştirmek caiz değildir. Fevzân, büyük yaştaki insanların başkalarında küçük yaş algısı oluşturmak için yüzlerindeki kırışıklıkları gidermek amacıyla botoks yaptırmalarını bu noktada verilebilecek örnekler arasında zikretmektedir.[353]

Çok az miktarda kullanılması sonucu herhangi bir zararından söz edilmeyen botoks uygulamasının esas itibariyle meşru olduğunu ifade eden Fevzân, eylemin ne amaçla gerçekleştirildiğini hükmün belirlenmesi noktasında esas kriter olarak belirlemektedir. Bir diğer ifade ile esas itibariyle meşru olan botoksun dini açıdan meşru zeminin dışına çıkması eylemin gerçekleştirilme amacına bağlanmaktadır. Dolayısıyla beden üzerinde gerçekleşen kusurların giderilmesi veya şekil bozuklukların düzeltilmesi gibi tedavi amaçlı bir durumun söz konusu olması botoksa başvurmayı meşru kılarken; Allah'ın yaratmasını değiştirme veya aldatma söz konusu olan durumlarda botoksa başvurmak meşru olmamaktadır.

Botoksa dair özel bir fetva yer almamakla beraber kırışıklıkları azaltmak amacıyla hyalüronik asit kullanmanın hükmüne dair cevap istenilen Ürdün Fetva Dairesi konuya dair şu açıklamaları yapmaktadır: Yüz rengini doğal haline çeviren ve kırışıklıkları hafifletmek için hazırlanan maddeleri kullanmakta sakınca yoktur. Çünkü buna dair bir yasaklama söz konusu değildir. Bilakis, yaşlılığın izlerini gidermek amacıyla beyaz kılların siyah dışında bir renkle boyanması teşvik edilmiştir. Bu bağlamda hazırlanan maddeleri bu amaçla kullanmak öncelikli olarak caiz olmaktadır. Lakin Ürdün Fetva Dairesi, kırışıklıkları azaltmak ve hafifletmek için hazırlanan bu maddelerin kullanılmasını belirli şartlara bağlamaktadır. Bunlar; temiz bir maddeden üretilmiş olması, kullanılan maddenin herhangi bir zarara sebebiyet vermemesi ve başkalarını aldatmak amacıyla kullanılmamasıdır.[354]

Ürdün Fetva Dairesi'nin botoksa benzer kırışıklıkları azaltmak için kullanılan hyalüronik asit vb. maddeler hakkında belirttiği açıklamaların esas itibariyle botoks için de geçerli olduğu söylenebilir. Zira istenilen şartlar arasında temiz bir madde olması botulinum toksin için zehir içermesi dışında geçerlidir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere komplikasyonları çok az olan botoks için hayati anlam ifade eden bir

[353] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 353.
[354] Dâru'l-İftâi'l-Ürdüniyye, "Hukmu İstihdami Hamdin fi Mustelzemâtin Tıbbiyye".

zarardan söz etmek zordur. Bir önceki başlıktan hareketle zehirle tedavi olmanın çoğunluk itibariyle caiz olduğu fikrinden yola çıkarak Salih el-Fevzân'ın da doktora tezinde belirttiği üzere botoksun içeriğindeki maddeleri kullanmanın esas itibariyle caiz olduğu söylenebilir. Ancak Ürdün Fetva Dairesi'nin de belirttiği üzere bu gibi maddelerin kullanılması belirli şartlara bağlı olmalıdır. Botoksun herhangi bir zarara sebebiyet vermesi veya aldatma amaçlı kullanılması müdahaleyi sakıncalı bir duruma taşırken, bunu dışında kalan müdahalelerde dinen bir sakınca görülmediği söylenebilir.

3.2.2.2. Botoksa Cevaz Verenler ve Argümanları

Mısır Fetva Kurumu, Katar Merkezli "İslam Web" ve Yusuf b. Abdullah eş-Şübeylî botoks eylemini caiz görenlerin başında yer almaktadırlar.[355] Bu kimseler botoksun zararsız olduğundan yola çıkarak caiz olduğunu ifade etmektedirler.

Suudi Arabistan Fıkıh Enstitüsü Üyesi Yusuf b. Abdullah, zararından emin olunmak şartıyla botoksun yüzdeki kırışıklıkları gidermek amacıyla kullanılmasında herhangi bir sakınca görülmediğini ifade etmektedir. Botoksun yüzde gerçekleşen kusuru gidermek için kullanıldığını ifade eden Abdullah, bu eylemin güzelleşmek amacıyla yapılmadığını ve dolayısıyla Allah'ın yaratmasını değiştirmek anlamı taşımadığını ifade etmektedir. Ona göre Allah'ın yaratmasını değiştirmek bir organın yapısını büyütmek veya küçültmekle oluşabilecek bir durumdur. Botoksun yapısında ise böyle bir durum söz konusu değildir.[356] Ancak kanaatimizce yüzdeki kırışıklıkları gidermek amacıyla kullanılan botoksun güzelleşmek amacıyla kullanılmadığını söylemek kanıtlanması zor bir iddiadır. Nitekim her iki cinste botoksun artış göstererek ilk sıraya yükseldiği bilinmektedir. Bu eylemlerin tamamının tedavi amacıyla gerçekleştirildiğini düşünmek isabetli bir yaklaşım değildir. Ayrıca ikinci bölümde değindiğimiz üzere Allah'ın yaratmasını değiştirmeyi bir organın büyütülmesine veya küçültülmesine hasretmek de doğru bir yaklaşım değildir. Tedavi amacıyla başvurulan botoks Allah'ın yaratmasını aslına döndürmek iken, güzelliğine güzellik katmak

[355] Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, "et-Tecmîl bi-İstihdâmi'l-Botoks" (Erişim 21 Şubat 2024); İslamweb, "Hel Yeşreu İzâletu Tecâidi'l-Vechi an Tarîki'l-Hakni" (29 Şubat 2024); İslamweb, "Hukmu Hakni'l-Botoks ve Feyler bi Ğaradi't-Tecmîl" (29 Şubat 2024); İslamweb, "Hukmu İstihdâmi Hakni Kolâcîn ve'l-Botoks" (Erişim 24 Şubat 2024); Tarîku'l-İslam, "Hukmu İstihdâmi'l-Botoks fi'l-Vechi" (Erişim 21 Şubat 2024).
[356] Tarîku'l-İslam, "Hukmu İstihdâmi'l-Botoks fi'l-Vechi".

amacıyla gerçekleştirilen botoks için böyle bir durumdan bahsetmek zor görünmektedir. Bu bağlamda botoksun dini açıdan uygunluğunun tespit edilmesi gerçekleştirilen eylemin amacı ve hedefine yönelik olarak belirlenmelidir.

Katar merkezli "İslam web" sitesinde botoksa dair farklı fetvalar yer almaktadır. Etkisi geçici olan botoksun yüzdeki kırışıklıklar için kullanılmasının hükmü istenilen soruya: *"Şu an veya gelecekte bir zararı söz konusu olmadıkça botoksun yüzdeki kırışıklıklar için kullanılmasında sakınca yoktur."* şeklinde cevap verilmiştir.[357] Sitede yayınlanan bir başka fetvada ise: *"...Enjekte edilen ürünlerin katkı maddeleri mübah ve zararsız olmak koşuluyla, kullanılma amacı da meşru olmak kaydıyla bu ürünlerin kullanılmasında sakınca yoktur..."* ifadeleri yer almaktadır.[358] Bu fetva özelinde Katar merkezli "İslam Web"in genel hatları itibariyle botoksa cevaz verdiği düşünülebilir. Lakin "İslam web" sitesinde yayınlanan bir diğer fetvaya bakıldığında durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Elli yaşındaki annesinin eşi için güzelleşmek ve süslenmek amacıyla yüzündeki kırışıklıkları gidermek için botoks yaptırmasının hükmü istenilen soruya Katar Fetva Kurumu: *"Bu konu muasır düşünürlerin ihtilafa düştüğü bir konudur. Bizim bu konuya dair fetvamız şayet gerçekleştirilen eylem mahza güzelleşmek ve süslenmek amacıyla yapılıyorsa yasak olduğu yönündedir."* şeklinde cevap vermiştir.[359]

Mısır Fetva Kurumu, botoksun estetik amaçlı kullanımına dair sorulan soruya delilleri ile beraber ayrıntılı bir şekilde cevap vermektedir. Verilen fetvada tezimize yarar sağlayacağını düşündüğümüz kısım şu şekildedir:

> Enjekte edilen kişide herhangi bir zarar oluşturmaması koşuluyla botoksun tedavi amaçlı kullanılması caizdir. Botoksun şekil ve görünüşü güzelleştirmesinde ve şekil bozukluklarının giderilmesi amacıyla kullanılmasında sakınca yoktur. Ayrıca yaş ilerlemesi, çeşitli hastalıklar, sakatlık veya engel durumu ve ağır işler neticesinde oluşan fiziksel veya psikolojik zararların giderilmesi amacıyla kullanılmasında sakınca görünmemektedir. Bu eylemlerin hâciyyât/ihtiyaç derecesinde olması sebebiyle veya belli bir tedavi amacı söz konusu olduğu için gerçekleştirilmesinde

[357] İslamweb, "Hukmu İstihdâmi Hakni Kolâcîn ve'l-Botoks".
[358] İslamweb, "Hukmu Hakni'l-Botoks ve Feyler bi Ğaradi't-Tecmîl".
[359] İslamweb, "Hel Yeşreu İzâletu Tecâidi'l-Vechi an Tarîki'l-Hakni".

> sakınca yoktur. Aldatma söz konusu olmadıkça bu noktada erkekler de kadınlar gibidirler.[360]

Mısır Fetva Kurumu, ihtiyaç/hâciyyât derecesinde veya tedavi amaçlı olduğu sürece uygulandığı kişide herhangi bir zarara sebebiyet vermemek şartıyla botoksa cevaz vermektedir. Yukarıdaki metne ek olarak, dini metinlerde süslenme ve güzelleşmenin teşvik edildiğini[361] belirten Fetva Kurumu, yüzdeki kırışıklıkların giderilerek dış görünüşün güzelleştirilmesi ve şekil bozuklukların düzeltilmesini için dini metinlerde teşvik edilen süslenme ve güzelleşme ile aynı noktada değerlendirmektedir. Ayrıca bu durumu beden üzerinde sonradan gerçekleşen bir deformasyon olarak görmekte ve dolayısıyla botoks ile düzeltilmesini tedavi kapsamında değerlendirmektedir. Bu sebeplerden ötürü yukarıda verilen fetvada görüldüğü üzere botoksun çok yönlü kullanılmasına cevaz verilmiştir.[362]

Mısır Fetva Kurumunun botoks hakkında yayınladığı fetva tedavi amaçlı olarak değerlendirildiğinde doğru olarak görünse de birinci ve ikinci bölümde estetiğe dair ulaştığımız genel ilkeler açısından bakıldığında eksik kalmaktadır. Zira tıbbi nedenlerle kullanılmasına cevaz verilen botoksun uygulandığı kişiler ve uygulanma amacı açısından değişkenlik gösterdiği açıktır. Ağır şartlar altında çalışan bir kimsenin henüz gençlik yıllarının başında yüzünde kırışıklıklar belirmesi sonucu botoks yaptırması ile bir kimsenin doğal hayatın bir seyri olarak yüzünde beliren kırışıklıklara botoks yaptırması eş değer olmayacaktır. Birincisinde hayat şartlarının zorluğundan kaynaklı vaktinden evvel gerçekleşen bir kusurun giderilmesinden söz edilebilirken ikincisinde yaşlılık belirtilerinin giderilmesi ve genç görünme arzusu söz konusu olmaktadır. Bu ise dünya ve ahiret dengesinin yitirilmesi, bedenin saygınlığının herhangi bir sebep olmaksızın ihlal edilmesi ve Allah'ın yaratmasını değiştirmeyi gündeme getirmektedir. Bu nedenle botoks eyleminin fıkhi açıdan değerlendirmesini

[360] Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, "et-Tecmîl bi-İstihadimi'l-Botoks".
[361] Mısır Fetva Kurumu'nun botoks hakkında yayınladığı fetvanın devamında süslenmenein ve bakımlı olmanın dinen tavisye edildiği aktarılmaktadır. Fetva Kurumu, Peygamber Efendimiz'in karşı tarafın tiksindiği veya bedene zarar veren fazlalıkların giderilmesi ve bu şekilde bedene bakımlı davranmanın sünnet olduğunu belirtir. Kişinin dış görünüşünü süslenerek güzelleştirmesinin dinen teşvik edildiğini belirten Mısır Fetva Kurumu, çirkinlik oluşturan kırışıklıkların giderilmesini dinen teşvik edilen bakımlı olma durumu içine almaktadır. Bk. Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, "et-Tecmîl bi-İstihadimi'l-Botoks".
[362] Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, "et-Tecmîl bi-İstihadimi'l-Botoks".

genel bir fetvadan ziyade kişiye ve duruma özel olarak belirlemenin daha isabetli bir karar olacağı kanaatindeyiz.

3.2.3. Değerlendirme

Değerlendirmeye geçmeden önce güçlü bir zehri içerisinde barındıran botoksun zehirle tedavinin dini açıdan meşruiyetine değinmek istiyorum. Botulinum toksinin çok küçük miktarının dahi ölümcül etki yaratabilecek derecede zehirli olduğu bilinmekle beraber zehirle tedavinin günümüzde ortaya çıkan etkili ve başarılı bir örneği olduğu söylenebilir. Botoksun içerdiği zehrin tedavi amaçlı kullanılmasının dini açıdan durumu klasik eserlerde tartıma konusu olmuştur. Klasik fıkıh eserlerinde kendi canını tehlikeye atacak şekilde zehir içmek caiz görülmezken tedavi amaçlı az bir kısmının içilmesinde sakınca görülmemiştir. Bunun için alınacak zehrin hastalığa çare üreteceğine dair güvenilir ve uzman bir kişinin tavsiyesi şart koşulmaktadır. Ayrıca kullanılacak olan zehirli ilacın hastalığa şifa olacağına dair düşüncenin galip gelmesi ve alternatif bir çözümün olmaması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle alternatif bir tedavinin olduğu yerde insan hayatını tehlikeye atacak zehirli bir ilacın kullanılmasının caiz görülmediği söylenebilir. Bununla beraber bir zararı gidermesi durumunda tedavi amaçlı az bir kısmının kullanılmasında ise sakınca görülmediğini belirtmek gerekir.[363] Bu bağlamda botoks içinde yer alan zehrin tedavi amaçlı kullanılmasında sakınca görülmediği anlaşılmaktadır.

Ağır şartlar altında ve ağır işlerde çalışan bireylerin yaşıtlarına nazarla gözle görülür bir tarzda bedenen yıpranmalara maruz kalmaları ile sırf güzelleşmek amacıyla botoks yaptırmak isteyen bireylerin durumları bir olmamalıdır. Aynı şekilde yüzündeki yıpranma ve kırışıklıklar sebebiyle ağır psikolojik sıkıntılara maruz kalan kişilerin durumu ile herhangi bir sebep olmaksızın botoks uygulaması gerçekleştirmek isteyen kişilerin durumları da aynı kefeye konulmamalıdır. Bu nedenle botoksun genel bir fetvadan ziyade yukarıda değindiğimiz durumlar özelinde ayrı kararlara bağlanmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

[363] Şafiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs b. Osmân b. Şafî b. Abdulmuttalip b. Abdulmenâf el-Muttalibî el-Kureyşî el-Mekkî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1990/1410), 1/88; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/52; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, 10/248; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/7-8; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 4/42-43.

Henüz genç yaşlarda bulunan kimselerin maruz kaldığı hayat şartları, kaza veya hastalık sonucu yüzlerinde gözle görülür bir tarzda oluşan ve psikolojik anlamda rahatsız edici bir durum olan kırışıklık ve şekil bozuklukların botoks ile düzeltilmesi meşru bir eylem olarak görülebilir. Zira kişiyi akranlarından ayıracak derecede gözle görülür bir tarzda yıpratan kaza veya hastalık botoks uygulamasının kullanılması için meşru bir sebep olarak görülebilir. Nitekim bu noktada temel amaç vaktinden evvel beden üzerinde gerçekleşen bir kusuru gidermektir. Bu ise eylemin yasaklanması için geçerli bir sebep değildir. Nitekim Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin estetiğe dair almış olduğu kararda kaza veya hastalık sonucu gerçekleşen kusurların giderilmesi caiz olarak görülmektedir.[364]

Kişiyi psikolojik açıdan rahatsız eden yüzdeki kırışıklık ve yıpranmaların botoks ile düzeltilmesi tartışılan bir konudur. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yayınladığı fetvada genel hatlarıyla belirtilen bu hususun kesinlik kazanması adına netliği sağlanmalıdır.[365] Psikolojik açıdan bir şeyden rahatsız olmak kişiden kişiye değiştiği gibi olaydan olaya göre de bu değişkenliğin seyri azalıp artabilmektedir. Bu durumda botoks gerçekleştirmeyi meşru kılacak düzeyde psikolojik rahatsızlık uyandıran durumları tespit etmeye çalışmak önem arz etmektedir. Bu noktada Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin: *"Bedenî veya ruhî açıdan kişiyi rahatsız eden çirkinliklerin giderilmesi caizdir."* diye belirttiği ilkenin[366] botoksa başvurmanın psikolojik boyutu için nispeten daha açık ifade edildiği söylenebilir. Çünkü erken yaşta ortaya çıkan ileri düzeydeki yıpranma ve kırışıklıklar yüzdeki temel güzelliği ihlal etmektedir. Bu ise kişiyi psikolojik açıdan rahatsız etmektedir. Basit düzeydeki her bir psikolojik takıntıyı botoks gerçekleştirmek için yeterli bir sebep olarak kabul etmek doğru olmadığı gibi psikolojik anlamdaki ağır takıntıları da tümden reddetmek doğru değildir. Bu hususta temel kriter, kişide ağır psikolojik takıntılara sebebiyet veren kırışıklıkların botoks ile düzeltilmesinin meşru olduğu şeklinde belirlenebilir. Aynı

[364] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".
[365] DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu".
[366] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".

şekilde kişiyi toplum içerisinde dalga konusu yapacak şekilde aşırı düzeydeki kırışıklıkların botoks ile düzeltilmesi de meşru olarak görülebilir.[367]

Hayat şartları her bir erkeğe aynı koşullarda yaşam alanı sunmamaktadır. Ekmek parası kazanmak için kimileri masa başında mesai harcarken kimileri ise maden ocakları, inşaatlar, tarla işleri vb. ağır şartlar altında çalışmaktadırlar. Masa başında çalışanlarla ağır şartlar altında çalışan kimselerin yıpranma durumları bir olmamaktadır. Nitekim bu kimselerin emekliliğe daha erken bir sürede ayrılması bunun en temel göstergesidir. Ağır şartlar altında çalışan bireylerin yaşıtlarına göre gözle görülür bir tarzda yıpranması bireyi botoks yaptırma noktasında mazur görülebilir bir seviyeye taşıyabilir. Bu kimselerin bedenî veya ruhî açıdan kendilerini rahatsız eden kırışıklık ve yıpranmaları botoks ile gidermeleri meşru görülebilir. Çünkü burada güzelleşmekten ziyade beden üzerinde gerçekleşen deformasyonun düzeltilmesi söz konusudur.

Hayatın doğal seyri sonucu vücutta kırışıklık ve solmaların gerçekleşmesi normaldir. Gençlik hayatında kendisiyle övünülen hemen her şey yaşlılıkla beraber yok olmaya başlar. Yok olan şeylerden biri de yüzdeki güzellik ve canlılıktır. Daha önce canlı görünen yüz ifadesi kırışıklıklarla beraber solmaya başlar. Hayatın doğal seyri sonucu gerçekleşen bu kırışıklıkların botoks ile düzeltilmesi tartışılmaktadır. Mısır Fetva Kurumu yaşlı kimseler dahil botoks yaptırmanın caiz olduğunu ifade ederken Müslüman düşünürlerin çoğunluğu bu eylemi caiz görmemektedirler.[368] Salih el-Fevzân'ın belirttiği üzere yaşlı kimselerin küçük görünmek için yüzlerindeki kırışıklıkları gidermesi caiz değildir.[369] Kanaatimizce de yaşlı bireylerin geçerli bir sebep olmaksızın botoks yaptırmaları doğru değildir. Çünkü yaşlılık ölümü hatırlatan en belirgin habercidir. Yaşlılığı insana hatırlatan en belirgin noktanın ise yüzdeki kırışıklıklar ve solmaların olduğu söylenebilir. Bu yaştaki bir kimsenin temel önceliği ahiret hayatına hazırlanmak olmalı gerçeğinden hareketle botoks ile kırışıklıkları gidermenin insanın dünyaya olan meylini güçlendirdiği söylenebilir. Esas itibariyle kırışıklıklar giderilse de gençlikte bulunan sağlık, güç ve kuvvet yaşlılıkla beraber

[367] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ"; DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu"; Fetva Meclisi, "Botoks Caiz mi?".
[368] Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, "et-Tecmîl bi-İstihadimi'l-Botoks".
[369] Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 353.

olmayacağından arzu edilen gayeye tam manasıyla ulaşılmayacaktır. Dolayısıyla geçerli bir sebep olmaksızın hayatın doğal seyri sonucu oluşan kırışıklıkların botoks ile giderilmesinin dünya ve ahiret dengesini sarstığından caiz olmadığı düşünülebilir.[370]

Son olarak evlenmek için yüzüne botoks yaptıran kadın ve erkeklerin veya evlendikten sonra eşinin izin vermesi sonucu kadınların botoks yaptırması tartışılan bir diğer konudur. Evlilik öncesi adayların birbirini görmesi ve beğenmesi önemli bir unsurdur. Evlilik öncesi yüzdeki kırışıklıkları gidermek amacıyla botoks yaptırmak doğru değildir. Zira botoks, etkisi altı ay süren geçici bir eylemdir. Geçici bir eylemle yüz simasını değiştirmek ise aldatma durumunu oluşturmaktadır. Aldatmak amacıyla botoks yapmak ise meşru değildir.[371] Bu bağlamda evlilik öncesi daha güzel görünmek ve beğenilmek amacıyla kadın veya erkeğin botoks yaptırmasının meşru olmadığı söylenebilir.

3.3. JİNEKOMASTİ

Jinekomasti, erkeklerde görülen meme büyümesinin en yaygın nedenidir.[372] ISAPS, 2021 yılında dünya genelinde estetiğe dair yapmış olduğu araştırmada dünya üzerinde erkeklerin en sık başvurduğu estetik eylemler arasında jinekomastiyi ikinci sırada tespit etmiştir. Göz kapağı ameliyatından sonra ikinci sırada yer alan jinekomasti ülkemizde de erkekler arasında yaygın görülen bir estetik ameliyedir.[373] Erkeklerde yüzde otuz iki ile otuz altı arasında değişen jinekomasti durumu azımsanamayacak derecede yüksek bir rakamdır. Farklı sebeplere binaen görülebilen jinekomasti, ilk aşamalarında tıbbi tedavi yöntemleriyle ilerleyen boyutlarda ise ancak cerrahi ameliyata başvurularak düzeltilebilmektedir. Büyük bölümü idiopatik (nedeni bilinmeyen) bir tarzda ortaya çıkan jinekomasti,[374] hükmü belirlenmesi gereken güncel bir meseledir. Tezimizin bu bölümünde jinekomasti ameliyatı tanımlanarak fıkhi

[370] *Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Cidde: y.y., 2011/1432), 12/1937.
[371] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 353.
[372] Kadihan Yalçın Şafak, "Erkeklerde meme hastalıklarında mamografi bulguları" *J. Bereast Health* Dergisi 11 (2015), 107.
[373] International Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAPS), "Global Survey 2021".
[374] Engin Güney vd., *Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu* (Ankara: Miki Matbaacılık, 2022), 231.

boyuttaki tartışmaları ele alınacak ve buradan ulaşılan neticeyle bu eylemin hükmü tespit edilmeye çalışılacaktır.

3.3.1. Jinekomasti ve Tedavi Süreci

Jinekomasti, yunanca "gyne" (kadınsı) ve "mastia" (meme) kelimelerinin bir araya gelmesiyle erkeklerde kadın meme dokusunun olmasını ifade eden bir kavramdır.[375] Erkek meme dokusunda tek taraflı (uniteral) veya çift taraflı (biteral) duktal dokunun, yağ dokusu veya stromanın[376] artmasıyla kadın memesine benzerlik göstermesi tıp literatüründe jinekomasti olarak tanımlanmaktadır.[377] Multifaktöriyel[378] bir hastalık olarak tanımlanan jinekomastinin oluşması pek çok etkene bağlı olabilmektedir. Sebebi bilinmeyen idiopatik durumlar ile prepubertal[379] durumlar jinekomastinin ortaya çıkmasına sebebiyet veren nedenlerin yarısına tekabül ederken kullanılan ilaçların jinekomastiye etkisi yüzde on ila yirmi arasında değişim göstermektedir. Kalan yüzde otuzluk bölümü ise siroz, testiküler timör, renal hastalıklar vb. diğer etkenler oluşturmaktadır.[380]

Erkeklerde meme büyümesinin klinik olarak jinekomasti olarak görülebilmesi için glandüler meme dokusu çapının dört cm'den büyük olması gerekmektedir.[381] Bu büyümenin ele gelen yahut gözle görülen büyüklüğünün ise on cm'lik bir alanı kaplaması gerekmektedir.[382] Meme büyüklüğü çapı dört cm üstü ölçülen olgulara

---

[375] Semiha Arslan, *Jinekomastisi Olan Ergenlerde Benlik Saygısı, Beden Algısı, Psikopatoloji Düzeyleri ve Serum Sex Steroidleriyle İlişkisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2015), 12; Güney vd., *Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu*, 231; Ömer Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastaların Postero-İnferior Pediküllü Flep İle Onarımı ve Nipple Areola Kompleksinin Korunması* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2022), 8.

[376] Stroma: Destek sağlamak amacıyla hücre kümesini çevreleyen bağ dokusu kitlesine verilen isimdir. Bk. Sağlık Sözlüğü, "Stroma" (Erişim 29 Şubat 2024).

[377] Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastalar*, 8.

[378] Multifaktöriyel: Çevresel faktörler ve genetik faktörlerin etkileşimi ile meydana gelen hastalıklardır. Bk. Genetik, "Multifaktöriyel Hastalıklar" (Erişim 29 Şubat 2024).

[379] Prepubertal: Ergenlik döneminden önceki birkaç yılı kapsayan devre, çocukluktan ergenliğe geçiş dönemine verilen isimdir. Bk. Sağlık Sözlüğü, "Prepubertal" (Erişim 29 Şubat 2024).

[380] T. R. Harrison vd., *Harrıson's Principles of İnternal Medicine Türkçe*, çev. ed. Kadir Biberoğlu (İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri, 2013), 2318; Adem Nazlıoğlu, *Toraks Bilgisayarlı Tomografi Tetkiki Yapılan Erkeklerde Meme Dokusu Boyutlarının Değerlendirilmesi* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2013), 13; Güney vd., *Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu*, 231.

[381] Harrison vd., *Harrıson's Principles of İnternal Medicine Türkçe*, 2318.

[382] Kamuran Zeynep Sevim vd., "Jinekomasti Olgularına Yaklaşımımız ve Cerrahi Tekniklerin Karşılaştırılması", *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni* 46/2 (2012), 72-73.

makrojinekomasti tanısı konmaktadır.[383] Bunun yanı sıra her büyümenin jinekomasti olarak algılanması doğru değildir. Zira fazla kilolu ve obez çocuklarda görülen yağ tabakaları (psödojinekomasti), tümör vd. sebeplerden kaynaklı meme büyümeleri gerçekleşebilmektedir. Jinekomastinin bunlardan ayırt edilebilmesi birkaç aşamadan oluşan klinik değerlendirmelere bağlıdır.[384]

Klinik değerlendirmeler büyümüş meme dokusu olan erkeklerde üç aşama takip edilerek gerçekleştirilmektedir. Bunlar gerçek jinekomasti teşhisinin konması, vakaya rehberlik edecek etiyolojik faktörün bulunması ve jinekomastinin sınıflandırılmasıdır.[385] Jinekomastinin varlığını doğrulamak için iyi bir fizik muayeneye ihtiyaç duyulur. Muayene edilen ve meme çapı dört cm'den fazla olan hastalara makrojinekomasti tanısı konulur ve daha ayrıntılı araştırmayı hak eder.[386] Jinekomasti teşhisinden sonra etiyolojik faktörler yani jinekomasti hastalığının arkasında yatan sebeplerin araştırılması devreye girer.[387] Bu iki aşamadan sonra hastalığın seyrine göre jinekomasti sınıflandırılır. Farklı şekillerde yapılan sınıflandırmalar mevcut olmakla beraber jinekomastinin genel hatlarıyla dört aşamada sınıflandırıldığı görülmektedir. Bunların ilk iki aşaması hafif ve orta son iki aşaması ise gelişmiş ve ileri düzey jinekomasti olarak kabul edilmektedir.[388] Medikal tedavi ile veya kendiliğinden gerilemeyen, on iki aydan fazla süren, konfor bozukluğu veya psikolojik stres yaşayan jinekomasti hastaları için cerrahi müdahalenin düşünülebileceği önerilir.[389]

3.3.2. Jinekomasti Tedavi Yöntemleri

Jinekomasti tanısı konulan hastaların tedavi yöntemleri hastalığın şiddeti ve seyrine göre değişkenlik gösterebilir. Cerrahi müdahaleye başvurmadan önce ilaç ve hormon tedavisi ile jinekomasti kısmi olarak çözüme kavuşturulabilmektedir. Bununla beraber çok ileri boyuttaki jinekomasti vakalarında son çare olarak cerrahi müdahaleye

[383] Melek Yıldız – Teoman Akçay, "Adolesan Jinekomasti", *Puberte Sorunları*, ed. Yusuf Kenan Haspolat vd. (Ankara: Orient Yayınları, 2017), 131.
[384] Yıldız – Akçay, "Adolesan Jinekomasti", 133.
[385] Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastalar*, 14.
[386] Yıldız – Akçay, "Adolesan Jinekomasti", 126.
[387] Yıldız – Akçay, "Adolesan Jinekomasti", 132; Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastalar*, 16.
[388] Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastalar*, 17-23.
[389] Güney vd., *Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu*, 239.

başvurulmaktadır. Jinekomasti tedavisinde pek çok ilaç ve hormonun başarılı olduğu gösterilse de FDA[390] tarafından henüz onaylanmış bir ilaç tedavisi bulunmamaktadır.[391] Dolayısıyla cerrahi ameliye bazı hastalar için kaçınılmaz olabilmektedir. Bununla beraber her jinekomasti vakasında cerrahi eyleme başvurmak doğru değildir. İlaç ve hormon tedavisinin çözüm üretemediği dirençli jinekomasti vakalarında doktor tavsiyesiyle cerrahi ameliyata başvurulabilir.

Cerrahi ameliyatlar jinekomastinin derecesine göre farklı teknikler kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Yaygın olarak liposuction ve liposuction destekli cerrahi uygulamalar uygulanmaktadır.[392] Hafif ve orta düzey jinekomasti vakaları liposuction yöntemi kullanılarak tedavi edilmektedir. Liposuction, meme bezlerine dokunulmaksızın yağların çekilmesiyle gerçekleşmektedir.[393] İleri düzey jinekomasti vakalarında liposuction yöntemi tek başına yeterli olmamaktadır. Bu sebeple liposuction tekniğine yardımcı olarak küçük kesiler halinde meme bezi dokuları alınmaya çalışılır. Genel anestezi altında gerçekleştirilen bu yöntemlerle, bir hasta gün içerisinde taburcu olacak şekilde ameliyat edilir. Ameliyat sonrasında verim alınması için bir aylık süreçte hastaya korse takılması önerilir.[394]

3.3.3. Jinekomastiye Dair Fıkhî Görüş ve Tartışmalar

Ülkemiz dahil olmak üzere, İslam coğrafyasında jinekomastiye dair yayınlanan fetvalar sınırlı sayıda kalmış durumdadır. Bu nedenle jinekomasti konusunu doğrudan ele almayan ancak yağ aldırma, göğüs büyütme ve küçültmeye dair yayınlanan fetvalardan hareketle jinekomastiye dair kapsamlı bir çalışma yapılması gerekliliği doğmuştur. Jinekomastiye dair yayınlanan fetvalarda öne sürülen delil ve argümanlar noktasında farklı görüşlerin ortaya çıktığını ifade etmek gerekir. Jinekomasti ameliyatını caiz görmeyen çok az sayıdaki kimseler bu ve benzeri estetik ameliyelerin fıtrata müdahale anlamı taşıdığı ve dolayısıyla yanlış olduğu kanaatindeler. Buna

[390] FDA: Food an Drug Administration (ABD Gıda ve İlaç İdaresi).
[391] Güney vd., *Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu*, 238.
[392] Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastalar*, 26; Acıbadem, "Jinekomasti" (Erişim 26 Aralık 2023).
[393] Parıldar, *Grade 3 Jinekomastili Hastalar*, 27.
[394] Op. Dt Leyla Arvas, "Jinekomasti Ameliyatı ve Sonrasında Olanlar?", *YouTube* (6 Mayıs 2021), 00:00:01-00:02:40; Op. Dt Leyla Arvas, "Jinekomasti Ameliyatı", *YouTube* (20 Mayıs 2020), 00:00:01-00:02:15.

mukabil jinekomastinin caiz olduğunu ifade eden kişi ve kurumlar başta tedavi ilkesi olmak üzere önemli argümanlar ileri sürmüşlerdir.[395] Bu argümanlar yağ aldırma, göğüs büyütme ve küçültmeye dair verilerle ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Jinekomastinin her yaş grubunda ortaya çıkabilecek potansiyele sahip geçici veya kalıcı bir hastalık olduğu düşünülmektedir. Geçici jinekomastinin görülme olasılığı çok yüksek olmakla beraber bu durumdaki bir hastalığın az da olsa kalıcı jinekomastiye dönüşme ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanı sıra altta yatan hastalıklar ve kullanılan ilaçlar da jinekomastiye neden olabilmektedir.[396] Jinekomasti, sağlıklı ve normal standartlardaki bir erkeğin vücut yapısının dışında kalarak karşı cinse benzer bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Bu durum erkek bireyi psikolojik olarak rahatsız etmekte, arkadaş ve yakın çevre arasında dalga konusu olmaya yol açmakta ve neticede kendisini toplumdan soyutlamasına kadar varabilmektedir. Meselenin çözümü olarak cerrahi ameliyat önerilmektedir. Bu durumdaki bir bireyin cerrahi ameliyata başvurarak jinekomasti problemini düzeltmesi doğru mudur? Böyle bir ameliyatla bedene müdahale etmek Allah'ın yaratmasını değiştirmek anlamı taşımakta mıdır? Tedavi olarak görülen bu eylemin sınırları nedir ve nasıl belirlenmelidir? Bu ve benzeri soruların jinekomasti hakkında görüş bildiren âlimlerin ortak noktasını oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu sorulara cevap üretmek konunun açıklığa kavuşması açısından önem arz etmektedir.

Jinekomastiye dair verilen fetvalar genel itibariyle akademilere yöneltilen sorular üzerinden cevaplandırılmıştır. Göğüslerinde ağrılarla başlayıp belirginleşen ve başkalarının yanında kendisini rahatsız etmeye başlayan jinekomastinin tıbbi tekniklerle düzeltilmesinin hükmünü soran on sekiz yaşındaki genç bir bireye el-Lecnetu'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyyeti ve'l-İftâ (Daimi İlmi Araştırmalar ve Fetva): *"Ameliyatın sağlayacağı faydadan daha fazla veya eşit bir zararın oluşmayacağı ve*

[395] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ"; Fevzân, *el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 274-275; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksek Kurulu" (Erişim 1 Ocak 2024); *el*-Fetâvâ, "İzâletü'z-Zâid mine's-Sedyi'r-Recul" (Erişim 1 Ocak 2024); Fetva Meclisi, "Jinekomasti (Erkeklerde Meme Büyümesi) Ameliyatı Caiz midir?" (Erişim 1 Ocak 2024); İslâm ve Suâl ve Cevâp, "Hukmu İcrâi Ameliyyeti Şafti'd-Duhûni İnde Tabîb" (Erişim 1 Ocak 2024); Muhammed b. Abdülazîz b. Abdullah el-Müsned, *Fetâvâ İslâmiyye li-Ashâbi'l-Fazîleti'l-Ulemâ* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1413-1992), 4/412; Tarîku'l-İslâm, "İsti'salu Nesîcu's-Sedyi'z-Zâidi İnde'r-Ricâl" (Erişim 1 Ocak 2024).

[396] Harrison vd., *Harrıson's Principles of İnternal Medicine Türkçe*, 2318.

bu ameliyatın başarılı olacağına dair zann-ı galibin oluşması halinde göğüsteki belirgin kısmın alınması caizdir" şeklinde cevap vermiştir.[397] Suud merkezli fetva ve ilmi araştırmalar kurumu el-Lecnetu'd-Daime'nin verdiği cevapta jinekomastinin bir hastalık olarak görüldüğü muhtemeldir. Çünkü müdahalenin neden ve hangi amaçla gerçekleştirildiğine bakılmaksızın ameliyatın başarılı olacağına dair genel bir kanaatin oluşması ve herhangi bir zarara sebebiyet vermemesi şart koşulmaktadır. Başka bir deyimle buradaki sorumluluk bu konuda uzman olan doktorların hasta hakkında belirleyeceği kanaate bağlanmaktadır. Uzman doktorun bireyin ameliyat olmasını gerekli görmesi ve gerçekleştirilecek ameliyattaki muhtemel komplikasyonların ameliyatın sağlayacağı faydadan daha fazla veya eşit bir zarara sebebiyet vermeyeceğine dair genel bir kanaatin oluşması ameliyatın meşru sınırlar içerisinde gerçekleştirilmesi için yeterli bir sebep olarak görülmektedir.[398]

Salih el-Fevzân *"el-Cirâhetu't-Tecmîliyye"* adlı kapsamlı eserinde jinekomasti ameliyatını birkaç sebepten ötürü caiz görmektedir. Fevzân, erkeğin asli yapısında ve yaratılışında göğüslerinin küçük olduğunu belirtir. Erkek bireyin göğüslerinin büyük olması dikkatleri üzerine çekmekle beraber kişinin toplumdan dışlanmasına ve dalga konusu olmasına yol açabilmektedir. Bu durum ise kişiyi yüzme gibi vücuduna yararlı aktivitelerden alıkoymakta bazen de toplumdan soyutlayabilmektedir. Kanaatimizce Fevzân'ın zikretmiş olduğu sosyal aktivitelere katılmaktan alıkoyma durumu tek başına jinekomastinin cerrahi müdahaleyle çözüme kavuşturulması için yeterli bir sebep değildir. Zira bedene cerrahi müdahalenin caiz olabilmesi için pek çok defa zaruret durumu söz konusudur. Bireyin sosyal aktivitelerden geri durması ise gerçek anlamda bir zaruret durumunu oluşturmaz. Bu durumdaki bir bireyin dalga konusu olması ise jinekomasti vakasının derecesine göre belirlenmelidir. Şayet bu durum bireyi toplumla iç içe yaşamaktan soyutlayacak dereceye varmışsa alternatifinin olmaması durumunda cerrahi müdahaleye başvurmakta dini bir sakıncanın olmadığı söylenebilir.

Fevzân, cevaza ikinci bir gerekçe olarak, jinekomastiyi yaratılışın asli yapısının dışında kalan bir kusur olarak görmektedir. Dolayısıyla bu kusurun düzeltilmesi

[397] Müsned, *Fetâvâ İslâmiyye*, 4/412.
[398] Müsned, *Fetâvâ İslâmiyye*, 4/412.

insanın asli yapısına dönüş olarak ifade edilmektedir. Üçüncü olarak ise, jinekomasti vücutta ortaya çıkan şekil bozukluklarının giderilmesine kıyas edilmektedir. Jinekomastiyi erkek vücudunda ortaya çıkan bir kusur ve şekil bozukluğu olarak değerlendiren Fevzân, bunun ameliyatla düzeltilmesini fıtrata dönüş olarak yorumlamaktadır.[399] Jinekomastinin her adımında ameliyata başvurmak doğru olmamakla beraber karşı cinse benzerlik durumu oluşturacak düzeyde belirginleşen ileri düzey jinekomasti vakalarında cerrahi ameliyata başvurulmasında dinen bir sakıncanın olmadığı söylenebilir. Zira Şâfiî mezhebi âlimlerinden Şirbînî'nin açıkça belirttiği üzere erkeğin asli yapısında memelerin büyümemesi esastır.[400] Dolayısıyla karşı cinsi anımsatacak düzeyde büyüyen erkek memelerinin ameliyatla düzeltilmesinin bir onarım ve fıtratın aslına dönüş müdahalesi olduğu söylenebilir.

Hartum Üniversitesi İslam Kültürü Bölüm Başkanı Abdu'l-Hayy Yusuf, erkek göğüslerinde oluşan kütlenin fiziksel veya psikolojik bir rahatsızlığa sebebiyet veren bir noksanlık oluşturması durumunda cerrahi olarak tedavi edilmesinde sakınca olmadığını söylemektedir. Yusuf farklı bir argüman olarak İmam Nevevî'nin Abdullah b. Mesud tarafından aktarılan hadisin şerhinde dile getirdiği düşünceyi öne sürmektedir. Hadiste geçen[401] eylemlerin yasaklanması bu eylemlerin güzelleşmek amacıyla gerçekleştirilmesinden ötürüdür. Tedavi veya herhangi bir noksanlığın giderilmesi amacıyla olduğunda yasaklık ortadan kalkmaktadır.[402] Abdu'l-Hayy'ın belirttiği üzere bedene müdahale eylemi taşıyan uygulamaların yasaklanması bu eylemlerin güzelleşmek amacıyla gerçekleştirilmesine bağlıdır. Jinekomasti ise erkek bireyin asli yapısını bozan (fiziksel) ve toplum içerisinde dışlanacak düzeyde çirkinleştiren (psikolojik) bir durumdur. Dolayısıyla Abdu'l-Hayy'ın jinekomasti için belirtmiş olduğu fiziksel ve psikolojik rahatsızlığın bilhassa ileri düzey jinekomasti vakalarında görülmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle kalıcı jinekomasti tespit edilen bireylerin ihtiyaç halinde tıbbi tekniklere başvurularak tedavi edilmesinde dinen bir sakınca görülmemelidir.

---

[399] Fevzân*, el-Cirâhetü't-Tecmîliyye,* 274-275.
[400] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 5/315.
[401] *"Dövme yapan, yaptıran, yüzünün tüylerini yolan, güzel görünsün diye dişlerini seyrekleştiren, Allah'ın yarattığını bozan kadınlara Allah lanet etsin."* Bk. Buhârî, "Tefsîr", 364 (No. 4604).
[402] Tarîku'l-İslâm, "İsti'salu Nesîcu's-Sedyi'z-Zâidi İnde'r-Ricâl".

Ülkemizde Din İşleri Yüksek Kurulu dâhil olmak üzere jinekomasti özelinde fetva yayınlayan çok az bilgiye rastlanılmaktadır. Estetik alanında çalışma yürüten araştırmacıların çoğunluğunun yağ aldırma ve göğüs şekillendirme ameliyelerine odaklandıkları, jinekomastiye ise yeterince dikkat etmedikleri görülmüştür.[403] Bu konuda verilen nadir fetvalardan biri *"Fetva Meclisi"* sitesinde yayınlanan Nureddin Yıldız'a aittir. Soruyu soran şahıs kendisinde jinekomasti tespit edildiğini ifade etmektedir. Doktor tavsiyesinin bu durumun ameliyatla düzeltilmesi gerektiği yönünde olduğunu ilave ettikten sonra bu ameliyatın caiz olup olmadığını öğrenmek istemektedir. Sorulan soruya: *"Anlattığınız estetik bölümüne girmez. Bir hastalıktır, tedavi ettirmenizde sakınca yoktur."* şeklinde cevap verilmiştir.[404] Doktor tavsiyesiyle ameliyat olmaya sevk edilen jinekomasti hastasının bu eylemi gerçekleştirmesi caiz görülmektedir. Çünkü jinekomasti burada estetik bir ameliye değil tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görülmektedir.

Jinekomastiye doğrudan değinmemekle beraber kıyas yoluyla jinekomastiye bilgi sağlayacağını düşündüğümüz yağ aldırma, göğüs küçültme ve göğüs büyütme eylemlerine dair çeşitli fetvalar yayınlanmıştır. Ülkemizde faaliyet yürüten Din İşleri Yüksek Kurulu bunlardan biridir. Jinekomastiye dair özel bir fetvaya rastlamamakla beraber göğüs estetiğine dair birkaç fetva yer almaktadır. Din İşleri Yüksek Kuruluna *"Aşırı kilolu birinin tedavi amaçlı yağ aldırması caiz midir?"* şeklinde yöneltilen soruya: *"Aşırı yağlanması olan kişinin sağlık açısından gerekli görülmesi halinde fazla yağlarını aldırmak suretiyle tedavi olmasında dinen bir sıkınca yoktur."* cevabı verilmiştir.[405] Estetik amaçla yağ aldırmanın hükmü istenilen bir diğer soruya ise: *"Herhangi bir tedavi gerekliliği olmaksızın sadece estetik kaygıyla yapılan yağ aldırma işlemleri fıtrata müdahale olarak görüldüğünden dinen caiz değildir."* şeklinde cevap verilmiştir.[406] Dikkatle incelendiğinde Din İşleri Yüksek Kurulu'nun benzer olaylar arasında bir ayrıma gittiği görülmektedir. Bu ayrım gerçekleştirilen

[403] Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme*, 56-57; Baysa*, Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu*, 193-197; Uysal, *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler*, 128-135.
[404] Fetva Meclisi, "Jinekomasti (Erkeklerde Meme Büyümesi) Ameliyatı Caiz midir?".
[405] DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu"; Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar, yön. Fatih Kurt (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 22.
[406] DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu"; Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar, 44.

müdahalelerin tedavi amaçlı mı yoksa estetik amaçlı mı gerçekleştirildiğidir. İlk fetvada sağlık açısından gerekli görülmesi halinde fazla yağların aldırılabileceği belirtilmektedir. Ancak ikinci fetvada tedavi amaçlı müdahale yerine estetik amaçlı yağ aldırma devreye girmektedir. Dolayısıyla bu yeni durum fıtrata müdahale kabul edilmekte ve caiz görülmemektedir. Çünkü estetik amaçlı müdahalenin bir sınır ve kaidesi olmamaktadır. Arzu edilen müdahalenin kişinin istediği tarzda olması ihtimal dahilinde olmakla beraber yeni bir müdahaleyi istemesi ise kuvvetle muhtemeldir. Zira nefsimizin sınırlarına herhangi bir had konulmamıştır. Netice olarak Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yağ aldırmaya dair göz önünde bulundurduğu ilkenin, gerçekleştirilen müdahalenin tedavi amaçlı mı yoksa estetik amaçlı mı olduğuna göre şekillendiği söylenebilir. Öyleyse alanında uzman bir doktorun aşırı kilolu bir bireye yağlarının alınmasının sağlık açısından gerekli olduğunu söylemesi müdahaleyi zaruret ve beden sağlığının korunması bağlamında meşru kılarken, tedavi gayesi olmaksızın daha fazla güzelleşmek amacıyla gerçekleştirilen müdahaleler ise meşru zeminin dışına çıkmaktadır.

Din İşleri Yüksek Kurulu'na yöneltilen bir diğer soru ise göğüs estetiği hakkında olmuştur. Tedavi amaçlı göğüs estetiğinin hükmü istenilen soruya şu şekilde cevap verilmiştir:

> Buna göre, doğuştan veya sonradan göğüslerinde anormallik bulunan bir kadının sağlığına zarar vermeyecekse tıbben uygun görülen tedavi yöntemleriyle göğüslerini düzelttirmesi caizdir. Bununla beraber tedavi amacı taşımayan, daha güzel görünmek veya dikkat çekmek için göğse müdahale edilmesi caiz değildir.[407]

Jinekomastiye dair özel bir soru yer almamakla beraber yağ aldırma ve bilhassa göğüs estetiğine yönelik verilen cevaplar konumuz açısından önem arz etmektedir. Verilen cevapta doğuştan veya sonradan göğüslerinde anormallik durumu bulunan ve tedavi amacı taşıyan kadın göğüslerinden bahsedilmektedir. Buradan normalin dışına çıkıp tedavi kapsamına giren göğüs eylemlerinin gerçekleştirilmesinde dinen herhangi bir sakıncanın olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Jinekomastiyi erkek memesinin karşı cinse benzer şekilde (belirgin bir tarzda) büyümesi olarak tanımlamıştık. Bu durum normal bir erkek bedeninin dışında kalan anormal bir durumdur. Zira erkeğin asli

[407] DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu"; Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar, 42.

yapısında kadın bireyden farklı olarak memelerin büyümemesi esastır. Bu durum östrojen ve androjen dağılımı üzerinden açıklandığı üzere bilimsel olarak böyle olduğu gibi dini açıdan da böyledir. Nitekim diyet konusunda kadın memesinin kesilmesi/kopartılması barındırdığı fayda (süt emzirme) ve güzellikten dolayı diyete tabi tutulmakta iken erkek memesi kabul edilen görüşe göre diyete tabi tutulmamıştır.[408] Burada sadece kanun koyucunun (hükümet-i adl) belirlediği tazminat devreye girer. Benzer şekilde Serahsî'nin *"el-Mebsût"* adlı eserinde: *"Erkek memesinde (diyet yerine) hükümet-i adl bulunur. Zira kendisinde kastedilen menfaat ve tam bir güzellik yoktur..."* ibaresi yer almaktadır.[409] Buradan fakihlerin, erkeğin asli yapısında kadın yapısına benzer tarzda meme oluşumunu kabul etmedikleri ve dolayısıyla diyete tabi tutma ihtiyacı hissetmedikleri sonucuna ulaşılabilir. Nitekim Şirbînî'nin *"Muğni'l-Muhtac"* adlı eserinde konuyu açıklığa kavuşturacak mahiyette Rûyanî'den şöyle bir cümle aktarılmaktadır: *"Erkekte meme olmaz. Göğsündeki et parçasından başka bir şey değildir."*[410] Netice olarak bu bilgilerden bilimsel olduğu kadar dini açıdan da erkeğin asli yapısında memelerin belirgin olmaması sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumda kendisinde anormal bir durum olarak kalıcı jinekomasti tespit edilen bireylerin doktor tavsiyesi ile ameliyat olmasında Din İşleri Yüksek Kurulu'nun benzer fetvalarından hareketle dinen bir sakınca olmadığı söylenebilir. Çünkü burada anormal bir durumun düzeltilmesinin yanı sıra müdahalenin tedavi boyutu da yer almaktadır.

Din İşleri Yüksek Kurulu'na benzer tarzda Nureddin Yıldız'a sırt ağrısı yapan göğüsleri küçültmenin hükmü sorulmuş ve şu şekilde cevap verilmiştir: *"Sırt ağrısı nedeni olan, hamileliği engelleyen, kamburlaşmaya götüren, uyumayı engelleyecek kadar ağrı yapan ve benzeri sorunlar oluşturan, bunlardan birini bile yapan göğüs büyümesine cerrahi müdahale yapılabilir."*[411] Rahatsızlık veren büyük göğüsleri küçültmeye dair yöneltilen bir diğer soruya ise: *"Rahatsızlık veren veya tıbben zararlı görülen organa zarar verdiği oranca müdahale edilebilir."*[412] şeklinde cevap

[408] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 5/315.
[409] Serahsî, *el-Mebsût*, 26/83; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 6/578.
[410] Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 5/315.
[411] Nureddin Yıldız, "Göğüs küçültme ameliyatı için ruhsat var mıdır?" (Erişim 1 Ocak 2024).
[412] Nureddin yıldız, "Rahatsızlık veren büyük göğüsleri ameliyatla küçültmek caiz midir?" (Erişim 1 Ocak 2024).

verilmiştir. Görüldüğü üzere sağlık sorunları oluşturan ve vücuda zarar verecek düzeyde büyüyen göğüslerin ameliyatla düzeltilmesinde sakınca görülmemektedir. Ancak ikinci fetvada görüldüğü üzere burada dikkat edilmesi gereken husus müdahalenin organa zarar verdiği nispetle sınırlandırılmasıdır. Fakat tedavi kapsamında değerlendirilen müdahalelerin düzeltme ve asli yapısına çevirme durumu söz konusu olduğundan burada kısmi de olsa estetik bir düzeltmeden bahsedilebilir. Ancak burada söz konusu olan düzeltme tedaviye bağlı onarım anlamında bir estetik olduğundan mazur görülebilir. Dolayısıyla estetik amaçlı gerçekleştirilen göğüs ameliyatları ile tedavi amaçlı zorunlu bir şekilde başvurulan göğüs ameliyatlarının birbirinden farklı olduğu kanaatindeyiz. Erkeklerde asli yapıya dönüş anlamı taşıyan jinekomasti ameliyatında da tedaviye bağlı estetik onarımın caiz olduğu söylenebilir.

İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı olarak faaliyet yürüten Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin 2007 yılında Malezya'da gerçekleştirilen oturumunda estetiğe dair almış olduğu 173 No.lu kararda jinekomastiye bizzat değinilmese de yağ aldırma ve göğsün şekillendirilmesi noktasında değinilmiştir. Akademi, *"Herhangi bir hastalık, olay, yangın vb. durumlardan ötürü ortaya çıkan kusurları onarmak caizdir."* maddesine örnek olarak: *"...hacminin büyük veya küçük olmasından kaynaklı herhangi bir hastalığa sebebiyet verecek tarzdaki göğsün düzeltilerek onarılması..."* zikredilmektedir.[413] İkinci maddede ise yağ aldırmanın meşru görüleceği yerlere dair ifadeler yer almaktadır:

> Güvenilir bilimsel tekniklerle kilonun azaltılması caizdir. Bu tekniklerden biri de yağ aldırma tekniğidir. Kişideki kilonun hastalık yapması durumunda başka bir alternatifin olmaması ve gerçekleştirilecek ameliyatın zararından emin olunmak koşuluyla yağ aldırması caizdir.[414]

Akademi'nin verdiği fetvalar jinekomasti özelinde verilmiş birer fetva olmamakla beraber anlam ve gaye itibariyle jinekomastiyle birleştikleri söylenebilir. Zira birinci maddede hastalıktan ötürü onarılmasında sakınca görülmeyen eylemler içerisinde "hacim olarak küçük veya büyük göğsün herhangi bir hastalığa sebebiyet vermesi durumunda düzeltilmesi" örnek olarak zikredilmektedir. Bu başlığın altına jinekomasti

[413] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".
[414] Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi şe'ni'l-Cirâheti't-Tecmîliyye ve Ahkâmihâ".

de dâhil edilebilir. Çünkü bir üst başlıkta değinildiği üzere gerek tıbben gerekse verilen fetvalarda jinekomastinin bir tür hastalık olarak görüldüğü gözlemlenmektedir. Hastalık sonucu sonradan ortaya çıkan anormalliklerin düzeltilmesinde ise dinen bir sakınca yoktur. Bu durumda erkeklerde anormal bir durum olarak ortaya çıkan jinekomastinin tedavi edilmesi normal karşılanmalıdır. Akademi'nin yukarıda verilen ikinci maddesinde ise hastalık yapacak derecede fazla kilolu bireylerin alternatifinin olmaması durumunda cerrahi müdahaleye başvurabilme imkânının önü açılmıştır. Ancak burada üç şart öne sürülmektedir. Bunlar; kişideki kilonun hastalık yapıyor olması, ameliyat dışında bir alternatifinin olmaması ve gerçekleştirilecek ameliyatın zarar vermeyeceğinden emin olmaktır. Daha önce jinekomasti tedavisinde en yaygın tekniğinin liposuction olduğunu belirtmiştik. Jinekomastinin çok üst düzey evreleri dışında genellikle liposuction tekniği tek başına yeterli olmaktadır. Bunun yanı sıra cerrahi müdahaleye medikal tekniğin fayda vermediği durumlarda başvurulduğunu da ifade etmek gerekir. Dolayısıyla ameliyata alternatif bir seçenek kalmamaktadır. Bu durumda jinekomasti vakasında medikal tekniklerle alternatif üretilmemesi durumunda cerrahi müdahaleye başvurulmasında Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin belirlediği genel ilkeler çerçevesinde dinen herhangi bir sakıncanın olmadığı söylenebilir. Son olarak gerçekleştirilecek ameliyatın muhtemel komplikasyonlarının, ameliyatın sağlayacağı yarardan daha fazla veya eşit bir zarara sebebiyet vermeyeceğine dair genel bir kanaatin oluşması gerektiği de ilave edilmelidir.

Katar merkezli online fetva platformu İslam Web'in jinekomastiye dair özel bir fetvası bulunmamakla beraber, platforma yöneltilen bir soruda jinekomasti özel olarak belirtilmemekle beraber olaydan anlaşılan soruyu soran bireyde jinekomasti veya benzer bir hususun görülmesidir. Küçüklüğünde aşırı kilolu olduğunu söyleyen birey, 17 yaşından sonra kilosunun azaldığını ancak göğüslerindeki dolgunluğun azalmadığını dile getirmektedir. Korse takması ve spor yapmasına rağmen göğüslerinin düzelmediğini belirten şahıs göğüs estetiğinin hükmünü sormaktadır. İslam Web, bu soruya cevap vermeden önce estetik müdahalelerin ikiye ayrıldığını bunlardan ilkinin zorunlu ve gerekli durumlarda gerçekleştirilen müdahaleler, ikincisinin ise daha fazla güzelleşmek amacıyla gerçekleştirilen müdahaleler olduğunu söylemektedir. Bunlardan ilki caiz, ikincisi ise Allah'ın yaratmasını değiştirme

babında değerlendirilerek haram kabul edilmektedir. Bu bağlamda yöneltilen soruya şu şekilde cevap verilmiştir:

> Güzel kardeşimiz, şayet göğüslerinin hacmi sana acı çektirecek şekilde rahatsızlık veriyorsa yahut göğüslerinin büyüklüğü bir yaratılış kusuru olarak değerlendiriliyorsa bu müdahaleyi gerçekleştirmende herhangi bir sakınca yoktur. Ancak, şayet bu müdahaleyi gerçekleştirmendeki kasıt daha fazla güzelleşmek ise bu ameliyatı gerçekleştirmen caiz değildir.[415]

Göğüs küçültmeye dair yöneltilen bir soruya İslam Web, tedavi amaçlı veya yaratılış bozukluğu bulunan bir durumu gidermek amaçlı gerçekleştirilen estetik müdahalelerin caiz olduğunu ancak bunun dışında kalan ve güzelleşmek amacıyla gerçekleştirilen müdahalelerin ise caiz olmadığı yönünde cevap vermektedir. Buradan hareketle *"....Büyüklüğü ağrılara yahut hastalığa sebebiyet veren veya yaratılış bozukluğu olarak görülen göğüslerin ihtiyaç ölçütünde küçültülmesi caiz, bunun dışında kalanlar ise caiz olmayan..."* müdahaleler olarak görülmektedir.[416] Konuyla irtibatlı diğer bir fetvada ise göğüs küçültme durumlarının meşru kabul edildiği hususlar şu şekilde açıklanmaktadır:

> …Sürekli veya çoğu zaman ağrı yapmaya sebebiyet veren büyük göğüslerin alternatifi olmayan durumlarda ağrıyı giderecek ölçütte alınması caizdir. İhtiyacın dışına kaçacak şekilde fazla almak ise haramdır. Bu müdahalenin gerçekleştirilmesi mübah olan bir diğer husus, göğüsteki büyümenin herhangi bir hastalık sebebiyle olmasıdır…[417]

Verilen fetvalara bakıldığında bedene sebepsiz yere müdahale etmek uygun görülmemektedir. Bununla beraber bedene müdahalenin meşru zemini ise tıbbi bir gereklilik veya yaratılış bozukluğunun düzeltilmek istenmesi üzerinden yapılmaktadır.

Göbek kısmındaki fazla yağlanmadan dolayı problem yaşadığını ve bu durumun kendisine rahatsızlık verdiğini soru olarak yönelten kişiye İslam Web şu şekilde cevap vermektedir: *"Göbek kısmındaki fazla yağların sende rahatsızlığa sebebiyet verdiğini belirttiğin durum estetik ameliyat için yeterli bir gerekçe değildir. Doğru olan beden sporu ile yetinip yağlı yiyecekleri azaltmandır."*. Verilen yanıta

[415] İslâm Web, "Hükmü Ameliyyeti Tasğîri's-Sedyeyni li'r-Ricâl" (Erişim 3 Temmuz 2024).
[416] İslâm Web, "Davâbitu Cevâzi Ameliyyeti Tasğîri's-Sedyi" (Erişim 3 Temmuz 2024).
[417] İslâm Web, "Hükmü Ameliyyeti Şafti'd-Duhûni ve't-Tâtû" (Erişim 3 Temmuz 2024).

bakıldığında kişiye rahatsızlık veren kiloların estetik ameliyatla düzeltilmesine müsaade edilmemektedir. Çünkü kişinin herhangi bir hastalığa veya zararlı bir duruma sebebiyet vermeyen kilolarından rahatsızlığını dile getirmesi bedene cerrahi bir müdahalenin gerçekleştirilmesi için yeterli bir sebep olarak görülmemektedir. Fetvanın devamında fazla kiloların bilindik bir zarara sebebiyet verdiği tespit edilirse yağ aldırmanın caiz olacağı ifade edilmektedir. Ancak burada böyle bir durumdan söz edilmemektedir. Göğüs estetiği fetvalarında belirttiğimiz üzere İslam Web'in yağ aldırma noktasında da tıbbi bir gerekliliği şart koştuğu görülmektedir. Dolayısıyla herhangi bir hastalık veya bilindik bir zarara sebebiyet vermeyen kiloların rahatsızlık vermesi cerrahi müdahale için yeterli bir gerekçe olarak kabul edilmemekte ve bu müdahale Allah'ın yaratmasını değiştirmek olarak kabul edilmektedir.[418] Ancak gerek zaruri bir sebepten ötürü yapılsın gerekse estetik anlamda güzelleşmek için gerçekleştirilsin cerrahi ameliyat dışında kalan spor yardımıyla, yağları eriten maddelerin kullanılmasıyla veya iğne yardımıyla yağların vücuttan çekilmesi ise caiz olarak görülmektedir. Sonuç olarak ilgili fetva platformunun yağ aldırma noktasında ısrarla üzerinde durduğu husus geçerli bir sebep olmaksızın cerrahi müdahalenin caiz olmadığıdır. Bunun dışında kalan yöntemlerin ise gerçekleştirilme niyetine bakılmaksızın caiz olduğudur.[419]

3.3.4. Değerlendirme

Jinekomasti tedavisine dair yayınlanan fetvaları yukarıda aktarmaya çalıştık. Yayınlanan fetvaların ortak noktasını; müdahalelerin tedavi amaçlı gerçekleştirilmesi, vücutta ortaya çıkan anormal bir durumun veya kişiyi fiziksel veya psikolojik olarak rahatsız eden bir durumun düzeltilmesi olarak belirleyebiliriz. Bu bilgiler ışığında jinekomastiye bakıldığında genel itibariyle şu değerlendirmelerde bulunulabilir:

1- Estetik amaçlı yağ aldırmalarda cerrahi müdahaleye başvurmanın caiz olmadığı söylenebilir. Bununla beraber aşırı kilolanma sonucu bedende sırt ağrısı, eklem ağrıları vs. herhangi bir rahatsızlık doğuran yağlanmaların alternatifinin

[418] İslâm Web, "Teteharrecu Mine'd-Duhûni fi'l-Batni Fehel Tecrî Ameliyyeti Şafti" (Erişim 3 Temmuz 2024); İslâm Web, "Hükmü Ameliyyeti Şafti'd-Duhûni ve't-Tâtû" (Erişim 3 Temmuz 2024).
[419] İslâm Web, "Ameliyyâtu Şafti'd-Duhûni Beyne'l-İbâheti ve'l-Hurmeti" (Erişim 3 Temmuz 2024).

olmaması kaydıyla doktor tavsiyesiyle alınmasında dini açıdan sakınca görülmediği ifade edilebilir.

2- Aynı şekilde sırt ağrısı, eklem ağırları vs. tıbbi bir sorun oluşturduğu tespit edilen büyük göğüslerin doktor tavsiyesiyle ağrıyı giderecek ölçütte alınmasında sakınca görülmediği söylenebilir. Ancak herhangi bir hastalık veya tıbbi bir gereklilik söz konusu olmayan estetik amaçlı göğüs küçültme ve büyütme eylemlerinin caiz olmadığı ifade edilebilir.

3- Geçici jinekomasti olarak bilinen fiziksel jinekomastide cerrahi müdahaleye başvurmanın caiz olmadığı söylenebilir. Burada uzman doktorun tavsiyesiyle vücuda zarar vermeyen hormon dengeleyici ilaçlar kullanılabilir. Nitekim doktorlar tarafından da bu durumda kişi ameliyata yöneltilmemektedir.

4- Kalıcı jinekomasti görülen bireylerin başlangıç evresinde -ilaçla tedavinin mümkün olduğu durumlarda- ilaç tedavisi, mümkün olmadığı durumlarda ise hastanın psikolojik durumu göz önünde bulundurulabilir. Psikolojiyi ciddi anlamda etkileyen, toplum içerisinde dalga konusu olan durumlarda doktor tavsiyesiyle cerrahi ameliyata başvurulabilir.

5- Kalıcı jinekomastinin ileri düzey evrelerinde hastanın sağlığına kavuşturulması, karşı cinse benzerlik durumun giderilmesi ve jinekomasti ile kişide oluşan anormal durumun onarılması söz konusu olduğundan uzman bir doktorun tavsiyesi üzerine -ameliyatın başarılı olacağına dair zann-ı galibin oluşması şartıyla- cerrahi ameliyatın gerçekleştirilmesinde dinen herhangi bir sakınca olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

İslam hukuku açısından erkek bedenine yönelik estetik müdahalelerin incelenmesi, günümüzdeki tıbbi ve toplumsal gelişmelerin yanı sıra bireylerin estetik kaygıları ve dini sorumlulukları açısından önemlidir. Bu bağlamda, bu tür müdahalelerin fıkhi çerçevede değerlendirilmesi, İslam hukukunun başta sağlık olmak üzere kişisel bakım ve güzellik gibi konulardaki yaklaşımını anlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Klasik dönem hadis ve fıkıh eserlerinde erkek bedenine yönelik estetik müdahalelere dair bazı referanslar bulunmakla beraber, bu konular genellikle o dönemdeki rivayetler ve güncel olaylarla sınırlı kalmıştır. Modern dönemde gerçekleştirilen araştırmalar ve yayınlanan fetvalar güncel meseleleri çözüme kavuşturma arayışında olsa da her estetik müdahale için geçerli olacak kapsamlı bir hükümden söz etmek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle her bir konunun ayrıntılı bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Tezimizin üçüncü bölümünde erkek bedenine yönelik estetik müdahalelerin yalnızca üç konuya odaklanması bu anlayışın bir yansımasıdır.

Çalışmamızda öncelikle klasik hadis ve fıkıh eserlerinde yer alan erkek bedenine yönelik caiz görülmeyen estetik müdahalelere yer verilmiştir. Erkek bedenine yönelik yasaklanan bu müdahaleler; saç ve sakalın siyaha boyanması, beyaz kılların yolunması, kaza‘ tıraşı, saça saç ekletme, bıyıkların uzatılması, sakalların kısaltılması ve kazıtılması, el ve ayakların kınalanması, altın kullanımın yasaklanması, ipek kullanımın yasaklanması, dövme yaptırmak ve kulak deldirmek olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu müdahalelerin gerekçeleri ise hadis ve fıkıh kaynaklarından hareketle altı başlık altında toplanmıştır. Bu gerekçeler; Müslüman kimliğinin korunması, cinsiyet kimliğinin korunması, beden saygınlığının korunması, Allah’ın yarattığı şeklin korunması, beden mahremiyetinin korunması ve ahlaki değerlerin korunması olarak belirlenmiştir.

Birinci bölümü tamamlayıcı nitelikte olan ikinci bölümde, erkek bedenine yönelik meşru estetik müdahaleler ve gerekçeleri ele alınmıştır. Klasik dönem hadis ve fıkıh eserlerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar neticesinde erkek bedenine yönelik meşru görülen estetik müdahaleler; sünnet olmak, vücuttaki fazlalıkları

gidermek, sonradan ortaya çıkan kusurları gidermek, koku sürünmek, saç-sakal bakımı ve ilgili tasarruflar olarak tespit edilmiştir. Meşru görülen bu müdahalelerin gerekçeleri ise; beden temizliği ve kişisel hijyen, güzel görünmek ve bakımlı olmak, ve tedavi zarureti olarak belirlenmiştir. Klasik hadis ve fıkıh eserlerinden yola çıkarak tespit ettiğimiz bu müdahaleler ve gerekçeleri güncel estetik müdahalelerin meşruiyet zeminini oluşturması açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Bu ilkelerin, gelecekte gerçekleştirilecek erkek bedenine yönelik estetik müdahalelere yaklaşımların şekillendirilmesinde aydınlatıcı bir rol oynamasını ummaktayız.

Çalışmanın son bölümü ise erkek bedenine yönelik güncel bazı estetik müdahaleleri ele almaktadır. Bu bölüm, estetik müdahalelerin tamamını ele alan araştırmalardan farklı olarak belirli konulara odaklanarak ayrıntılı bir araştırma sunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, saç ekimi uygulaması, botoks ve jinekomasti ameliyatlarına dair ayrıntılı bir inceleme gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgularla alandaki literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Üçüncü bölümün birinci alt başlığı için saç ekimi uygulamasının tercih edilme sebebi son dönemlerde erkeklerin yoğun bir şekilde başvurduğu estetik bir müdahale olmasıdır. Hadislerde yasaklanan saç ekletme işleminden farkları vurgulanan saç ekiminin hükmüne dair ortaya çıkan görüşlerde genel itibariyle haramlık, cevaz ve kerahet şeklinde üç yaklaşım tespit edilmiştir. Saç ekiminin haram olduğunu savunanlar; müdahalenin yalan ve aldatma içerdiği ve Allah'ın yaratmasını değiştirmek olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle saç ekimini caiz görmemektedirler. Saç ekiminin caiz olduğunu savunanlar genel itibariyle müdahalenin saç ekletmekten farklı olduğunu, saç dökülmesinin insana sonradan arız olan bir hastalık olduğunu ve dolayısıyla tedavi edilmesinde sakınca olmadığını düşünmektedirler. Saç ekiminin mekruh olduğunu savunanlar ise müdahalenin haram olması için kesin bir delilin yokluğunu dikkate almakla beraber müdahalenin sermaye israfına sebebiyet vermesi ve bedenin zaruri olmayan bir müdahale için acılara maruz bırakılmasından dolayı hükmünün kerahete daha yakın durduğunu düşünmektedirler.

Çalışmamız bu düşüncelerin tamamını dikkate alarak saç ekimini beşli hüküm skalası üzerinden değerlendirmiştir. Herhangi bir sebep veya ihtiyaç olmaksızın saç ekiminin asli yapısını değiştiren ekimler ve başka kişiden alınan greftler yardımıyla

gerçekleştirilen ekim işlemlerinin caiz olmadığı, ihtiyaç derecesine ulaşmamış saçlar için yüklü miktarda para ödeyerek ve bedeni acılara maruz bırakarak saç ekmenin mekruh olduğu, henüz genç yaşlarda saçlarının orta kısmı tamamen giden veya ciddi anlamda seyrekleşen kişilerin saç ektirmesinin mübah olduğu, fiziksel ve psikolojik anlamda kendisini ciddi anlamda rahatsız eden yahut kaza veya hastalık sonucu saçlarını kaybeden bireylerin saç ektirmesinin mendup olduğu, psikolojik anlamda kendisini aşırı derecede rahatsız eden ve toplumdan soyutlayacak derecede etkileyip kişinin hayatını sonlandırmaya sevk eden vakalarda diğer şartların oluşmasıyla beraber saç ekmenin vacip olduğu sonucuna varılmıştır.

Ele aldığımız ikinci tıbbi mesele olan botoksun erkekler arasında en çok rağbet edilen ve ileride daha da rağbet edilmesi beklenilen ameliyatsız estetik müdahale olması çalışmamızın konusunu belirlemede etkili olmuştur. Botoksun estetik amaçlı kullanılmasında iki görüş ortaya çıkmıştır. Caiz olduğunu savunan düşünürler genel itibariyle botoksun zararsız bir madde olmasına odaklanarak müdahalenin hangi amaçla gerçekleştirildiğini görmezden gelmişlerdir. Bu nedenle botoksun estetik amaçlı kullanılmasına cevaz vermişlerdir. Ancak botoksun caiz olmadığını savunan düşünürler, eylemin gerçekleştirilme amacını da dikkate alarak tedavi amacı dışındaki estetik amaçlı botoks uygulamalarına cevaz vermemişlerdir. Yaptığımız değerlendirmeler neticesinde botoksa dair çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Henüz genç yaşlarda bulunan kimselerin maruz kaldığı hayat şartları, kaza veya hastalık sonucu yüzlerinde gözle görülür bir tarzda oluşan ve psikolojik anlamda rahatsız edici bir durum olarak karşılanan kırışıklık ve şekil bozukluklarının botoks ile düzeltilmesinin caiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kişide ağır psikolojik takıntılara sebebiyet veren kırışıklıklar ile ağır şartlar altında çalışan bireylerin bedenî açıdan kendilerini rahatsız eden kırışıklıkların botoks ile düzeltilmesinin meşru olduğu hükmüne varılmıştır. Geçerli bir sebep olmaksızın hayatın doğal seyri sonucu oluşan kırışıklıkların giderilmesi ve evlilik öncesi daha güzel görünmek ve beğenilmek amacıyla kadın veya erkeğin botoksa başvurmasının meşru olmadığı, son olarak evli bir kadının eşi için güzelleşmek amacıyla botoks yaptırmasının caiz olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü bölümün son konusu jinekomasti olarak belirlenmiştir. ISAPS'ın dünya geneli estetik raporunda erkekler arasında en çok rağbet edilen estetik

müdahaleler arasında jikomastiye ikinci sırada yer vermesi, jinekomastinin tezimize konu olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Başlangıç düzeyi jinekomasti hastalarında cerrahi müdahaleye genelde başvurulmazken ileri düzey jinekomasti vakalarında uzman doktor tavsiyesiyle cerrahi müdahaleye başvurulmaktadır. Jinekomastinin cerrahi müdahaleye başvurularak tedavi edilmesine dair çağdaş fıkıh literatüründe çok az bilgiye rastlanıldığından yağ aldırma ve göğüs estetiği fetvalarından destek alınarak konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmelerin sonucunda jinekomasti ve yağ aldırmaya dair farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Estetik amaçlı gerçekleştirilen yağ aldırma ve göğüs ameliyatlarının caiz olmadığı ancak sırt ağrısı, eklem ağrıları vs. sağlık sorunları oluşturan yağların alınması ve göğüslerin düzeltilmesinde sakınca görülmediği, geçici jinekomasti vakalarında cerrahi müdahaleye başvurmanın caiz olmadığı tespit edilmiştir. Kalıcı jinekomasti tespit edilen bireylerin ilk aşamalarında ilaç ile tedavi bunun mümkün olmadığı durumlarda ise doktor tavsiyesine göre hareket edilmesi gerektiği, kalıcı jinekomastinin ileri düzey aşamalarında ise cerrahi ameliyata başvurmanın dini açıdan bir sakıncasının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamız, bedene yönelik estetik müdahalelerin fıkhi açıdan sınırlarını erkek bedeni üzerindeki estetik müdahalelerle sınırlı tutarak, bu alanda daha önce müstakil olarak ele alınmamış bir konuyu incelenmekte ve bu yönüyle özgünlük arz etmektedir. Ayrıca çalışmamızın son bölümünde erkekler arasında yaygın olarak görülen saç ekimi, botoks ve jinekomasti ameliyatları fetvaya etki edecek düzeyde tıbbi yönleriyle beraber ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, bu konulara dair özel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bununla birlikte epilasyon, burun estetiği, yağ aldırma gibi erkek bedenine yönelik diğer yaygın estetik müdahaleler tezin hacmini arttırmamak adına kapsam dışı bırakılmıştır. Bu konuların detaylı bir şekilde incelenmesi başka araştırmalara bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

Abdullah el-Müsned, Muhammed b. Abdülazîz b. *Fetâvâ İslâmiyye li-Ashâbi'l-Fazîleti'l-Ulemâ*. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1. Basım, 1413-1992.

Abdu'r-Rahmân Ivaz, Abdu'r-Rahmân b. Muhammed Ivaz el-Cezîrî. *el-Fıkhu ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1424/2003.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsnedu'l-İmam Ahmed b Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaût v.d. 50 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421/2001.

Alî el-Muttakî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakī el-Hindî. *Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Ekvâl ve'l-Efâl*. thk. Bekrî Hayyânî - Safvet es-Sakâ. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 5. Basım, 1401/1981.

Arslan, Semiha. *Jinekomastisi Olan Ergenlerde Benlik Saygısı, Beden Algısı, Psikopatoloji Düzeyleri ve Serum Sex Steroidleriyle İlişkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2015.

Aslan, Zahir. *Nebevi Sünnette Beden Bakımı Kütüb-i Sitte Özelinde*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Aydın, Sabahattin. "Sağlıkta İsraf Sağlıktan İsraf mıdır?". *Sağlıkta İsraf*. ed. Recep Öztürk vd. 1/10-20. İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı, 1. Basım, 2013.

Aydoğdu, Necdet. *Temel Hadis Kaynaklarında Gayrimüslimlere Benzeme İle İlgili Hadislerin Tahlili*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Badur, Seher. "Gummy Smile'da Etkin Çözüm: Botoks". *Uluslararası Diş Hekimliği Bilimleri Dergisi* 3(2020), 17-24.

Baysa, Hüseyin. *Geçmişten Günümüze Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu*. Ankara: Nobel Bilimsel Yayınevi, 1. Basım, 2020.

Baysa, Hüseyin. "Sakal Uzatma ve Bıyık Kısaltmanın Hükmüne İlişkin Görüşlerin Değerlendirilmesi". *Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 273-290.

Bedir, Mürteza. “Sünnet, Fıtrat ve Temizlik: İslam’da Sünnet Olmanın Hükmüne İlişkin Bir Değerlendirme”. *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*. ed. Adem Az - Hakan Ertin. 245-260. İstanbul, İSAR Yayınları, 1. Basım, 2020.

Beşer, Faruk. “Süslenme”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/suslenme

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *Şuabu’l-Îman*. thk.Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd Besûnî Zeğlûl. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1. Basım, 1421-2000.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî. *es-Sünenü’l-Kübra*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 3. Basım, 1424-2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu’l-Buhârî*. thk. Mustafa Dipboğa. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn-i Kesîr, 5. Basım, 1414/1997.

Canatan, Kadir. “Medeniyet Değişimi: “Nefis Terbiyesi”nden “Beden Terbiyesi”ne”. *Beden Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan 345-367. İstanbul: Açılım Kitap, 1. Basım, 2011.

Civaş, Ekrem. “Saç Ekiminde Yenilikler, Uygulamalar”. *Türkderm- Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi* 48/1 (2014), 70-73.

Çağrıcı, Mustafa. “Kibir”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 3 Ocak 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/kibir

Çakıroğlu, Maral Törenli. “Güzelleştirme Amaçlı Estetik Müdahaleler Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme”. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2024), 69-110.

Çalış, Halit. “Zaruret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/zaruret--fikih

Çeker, Orhan. “Hunsa”. *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*. Erişim 12 Aralık 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/hunsa

Çelik, Hüseyin. “Kur’an’da Fıtrat ve Fıtratın Değiştirilmesi”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1(Bahar 2011), 187-205.

Demir, Fatih. *Kütüb-i Sitte Çerçevesinde Kişisel Bakım.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Demirbaş, Hatice. “İnsanlar neden estetik müdahalelere yönelmektedir? Gerisindeki güdülenme”. *Akademik sosyal araştırmalar dergisi* 7/99 (Aralık 2019), 81-91.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-. *Hâşiyetu’d-Desûkî ale’ş- Şerhi’l-Kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, b.y., b.t.

Doğan, Mine. *Tıbbi Etik ve Fıkhi Yönleriyle Cinsiyet Gelişim Bozuklukları (Hermafroditizm/İnterseksüalite/Hünsalık)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Durmaz, Koray. *Sıçanlarda Polidioksanon İp, Hyaluronik Asit Dolgu ve Botulinum Toksin-A Uygulamalarının Deri ve Bağ Dokusu ile Fotoyaşlanma Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması*. Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2020.

Ebû Abdillah el-Mevvâk, Muhammed b. Yusuf b. Ebî’l-Kâsım b. Yusuf el-Abderî el-Gırnâtî. *et-Tâc ve’l-İklîl alâ Muhtasari Halîl*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, b.y., 1416-1994.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eşas el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Kara Belli. 7 Cilt. Beyrût: Dâru’r-Risâletü’l-Âlemiyye, 1. Basım, 1430/2009.

Ebû Hayyân, Esîru’d-Din Ebu Hayyân Muhammed b. Yusuf b.Ali b. Yusuf el-Endelûsî. *Bahru’l-Muhît*. thk. Sıtkı Muhammed Cemil. 10 Cilt. Beyrut: Daru’l-Fikr, 1431-2010.

Eroğlu, Muhammed. “Hâmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Ağustos 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/hami

Evgin, A. Kadir. “Hadislerde “Fıtrat” Kavramı ve “İslam Fıtratı” Söyleminin Tenkidi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2003), 93-110.

Fahrettin er-Râzî, Muhammed er-Râzî Fahrettin b. Allam Ziyaeddin Ömer. *Mefatihu’l-Gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru’l-Fikr, 3. Basım, 1981-1401.

Fevzân, İ‘dad Salih b. Muhammed. *el-Cirâhetü’t-Tecmîliyye: Arzun Tıbbî ve Dirâse Fıkhiyye Mufassala*. Riyad: Darü’t-Tedmuriyye, 2. Basım, 2008/1429.

Gazâlî, Ebû Hâmit Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî et-Tûsî. *İhya-ı Ulûmi’d-Dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, b.y., b.t.

Gökçen, Fezanur. *İslam Hukukuna Göre Cerrahi Nitelikli Estetik Operasyonlar*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Güney vd., Engin. *Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu*. Ankara: Miki Matbaacılık, 17. Basım, 2022.

Gürsoy, Devrim - Öztürk, Serkan. “Botoks Tedavisi ve Yaygın Tedavi Endikasyonları”. *Turkiye Klinikleri J Med Sci* 29 (2009), 102-103.

Harrison vd., T. R. *Harrıson’s Principles of İnternal Medicine Türkçe*. çev. ed. Kadir Biberoğlu. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri, 1. Basım, 2013.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz Âbidîn ed-Dimeşkî el-Hanefî. *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürrü’l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2. Basım, 1386-1966.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir b. Âşûr et-Tûnusî. *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: Daru’t-Tunusiyye, b.t., 1984.

İbn Cüzey, Ebu’l-Kâsım, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdulah b. Cüzey el-Kelbî el- Gırnâtî. *el-Kavânînu’l-Fıkhiyye*. thk. Mâcid el-Hamevî. Beyrut: Dâru İbn-i Hazm, 1. Basım, 1434-2013.

İbn Ḥacer el-Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu’l-Bâri Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî - Muhibbu’d-Dîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, b.y., 1379/1959.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahman b. Muhammed el-Mağribî et-Tunûsî. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah yayınları, 5. Basım, 2014.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddîn b. Kayyim el-Cevziyye. *Tefsiru İbnu'l- Kayyim el-Cevzi İğâsetu'l-Lehfân min Mesâyidi'ş-Şeytân*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Meârif, b.y., t.y.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî ed-Dımaşkî. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. thk. Sami b. Muhammed es-Selame. 8 Cilt. Riyad: Daru Taybe, 2. Basım, 1420-1999.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmet b. Muhammed b. Kudâme. *el-Muğnî Li İbn-i Kudâm*e. nşr. Abdulkâdir Atâ v.d. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kâhire, 1. Basım, 1388-1968.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn-i Mâce*. thk. Şuayb el-Arnaût v.d. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiyye, b.y., 1430-2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414-1993.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî. *el-Beyân ve't-Tahsîl*. thk. Muhammed Haccî vd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1408-1988.

İbnu'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsir*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Kutubi'l-Arabî, 1. Basım, 1422-2001.

İlkılıç, İlhan. "Almanya'daki Sünnet Tartışmaları ve Erkek Çocuğu Sünnetinin Etik Açıdan Değerlendirilmesi". *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*. ed. Adem Az - Hakan Ertin. 221-236. İstanbul, İSAR Yayınları, 1. Basım, 2020.

Kadıoğlu vd., Hakan Hadi. "Dinî ve Tıbbî Açıdan Sünnet". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2006), 1-16.

Kâdî İyâz, Ebu'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlu'l-Mu'lim bi-Fevâid-i Müslim*. thk. Yahyâ İsmâîl. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1. Basım, 1419-1998.

Kallek, Cengiz. "İsraf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 5 Ocak 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/israf

Kamacı, Fatıma Zehra. *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*. İstanbul: İnkılab Yayınları, 3. Basım, 2012.

Kane, Michael – Sattler, Gerhard. *Resimli Estetik Botulinum Toksin Enjeksiyon Rehberi*. çev. Mehmet Salih Gürel. Ankara: Dünya Tıp Kitabevi, 1. Basım, 2017.

Kannûcî, Sıddîk Hasan Han el-Kannûcî. *Fethu'l-Beyan fi Makasidu'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, b.y., 1412-1992.

Kâsânî, Alâu'd-Dîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmet el-Kâsânî. *Bedâiu's-Sanâî fi Tertîbi'ş-Şerâî*. 7 Cilt. Kâhire: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406-1986.

Ḳasṭalânî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulmelik el-Kastalânî el-Kuteybî el-Mısrî. *İrşâdu's-Sârî li Şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. 10 Cilt. Kâhire: el-Maṭbaʿatu'l-Kubrâ'l-Emîrîyye, 7. Basım, 1323.

Kazvînî, Ebu'l-Kâsım Abdu'l-Kerîm b. Muhammed b. Abdu'l-Kerîm er-Râfiî el-. *el-Azîz bi Şerhi'l-Vecîz*. thk. Ali Muhammed Muavviz – Âdil Ahmed. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417-1997.

Keskin, Yusuf Ziya. "Hz. Peygamber (s.a.s.) Döneminde Saç Bakımı". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/26 (Temmuz-Aralık 2011), 7-21.

Korkmaz, Şenel Toksöz. *İslam Hukukunda Bedene Müdahale Bağlamında Dövme yaptırmanın Hükmü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Kurt, Yaşar. "Kur'an'da Fıtrat". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005), 71-104.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî. *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmet Berdûnî – İbrahîm Atfîş. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1384-1964.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta.* thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 1 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, b.y., 1406/1985.

Mâverdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî. *el-Hâvi'l-Kebîr fî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*. thk. Şeyh Alî Muhammed – Şeyh Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcût. 19 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-ilmiyye, 1. Basım, 1999/1419.

Mevsilî, Mecdu'd-Dîn Ebu'l-Fadl Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî. *el-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Kâhire: Matbaatu'l-Halebiyye, 1356-1937.

Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî. 40 Cilt. Cidde: y.y., 1. Basım, 2011/1432.

Murad, Shawish. "Saç Ekmenin Hükmü ve Kuralları". *el-Mecelletu'l-İlmiyyetu'l-Muhakkemetu li Riâseti'ş- Şuûni'd-Dîniyyeti't-Turkiyye* 2(2020), 110-139.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Kâhire: Matbaâtu Îsa el-Bâbî el-Halebî, 1374/1955.

Nas, Taha. "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü". *Journal of Islamic Research* 27/1 (2016), 53-63.

Nazlıoğlu, Adem. *Toraks Bilgisayarlı Tomografi Tetkiki Yapılan Erkeklerde Meme Dokusu Boyutlarının Değerlendirilmesi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2013.

Nefrâvî, Ahmet b. Guneym b. Sâlim Şihâbu'd-Dîn el-Ezherî en-Nefrâvî. *el-Fevâkihu'd-Devvânî alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1415-1995.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasan Abdu'l-Münim Şilbî. 12 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421-2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, t.y.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1396-1976.

Okumuş, Ejder. "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi". *Beden Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan. 1/45-65. İstanbul: Açılım Kitap, 1. Basım, 2011.

Önal, Ramazan. "Hz Peygamber'in Hayatında Kişisel Bakım", *Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (Ekim 2020), 54-63.

Özdemir, Merve. *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Özenci, Çiler Çelik. "Mini Karmaşık Organ: Kıl Folikülü". *Türkderm- Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi* 48/1 (2014), 2-5.

Öztürk, Akif. "Eril Bedenselleşme: Hegemonik Erkek Bedeninin İnşası". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Bahar 2012), 39-53.

Öztürk, Recep vd. (ed.). *Sağlıkta İsraf,* İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı, 2013.

Öztürk, Yener. "İnsan ve Fıtrat". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (Haziran 1999), 321-330.

Parıldar, Ömer. *Grade 3 Jinekomastili Hastaların Postero-İnferior Pediküllü Flep İle Onarımı ve Nipple Areola Kompleksinin Korunması*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2022.

Râgıp el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1412-1991.

Semânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî. *Tefsiru'l-Kur'an*. thk. Yasir b. İbrahim - Ganîm b. Abbas. 6 Cilt. Riyad: Daru'l-Vatan, 1. Basım, 1418-1997.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimmeti es-. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, b.y., 1413-1993.

Sılay, M. Selçuk. "Kanıta Dayalı Tıp Ekseninde Sünnet". *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Açıdan Bedene Yapılan Müdahaleler*. ed. Adem Az - Hakan Ertin. 1/217-219. İstanbul, İSAR Yayınları, 1. Basım, 2020.

Soğancı, Gökçe - Yağcı, Filiz. "Diş Hekimliğinde Botoks: Derleme". *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi* 26/2 (2016), 358-365.

Soysaldı, H. Mehmet - Akça, Yunus. "Kur'an ve Sünnet Işığında Koruyucu Hekimlik". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 370-394.

Sütçüoğlu, Elif Asena. *Saç Ekimi Cilt Antisepsisinde Povidon İyot ve Rifampisinin Birlikte Kullanımının Yara İyileşmesi ve Enfeksiyonun Önlenmesine Etkisi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Şafiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs b. Osmân b. Şafî b. Abdulmuttalip b. Abdulmenâf el-Muttalibî el-Kureyşî el-Mekkî. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, b.y., 1990/1410.

Şahin, Emine Büşra Nur. *İslam Hukuku Bağlamında Teşebbüh Kavramının İşlevsel Analizi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Şahin, Muhammed. *Almanya'da Sünnet (Hitân) Tartışmaları ve İslam Hukukunda Sünnet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Şankîtî, Muhammed b. Muhammed el-Muhtar b. Ahmed Mezid el-Cekni eş-. *Ahkâmu'l-Cirâheti't-Tıbbiyye ve'l-Âsâru'l-Muterettibe Aleyha*. Cidde: Mektebetü's-Sahabe, 2. Basım, 2008.

Şâmî, Salih Ahmet eş. *Meâlimu's-Sünneti'n-Nebeviyye*. 3 Cilt. Dımaşk, Daru'l-Kalem, 2. Basım, 1436-2015.

Şendur, Samet. *Botulinum Toksin ile Ön Koşullandırmanın Yağ Grefti Sağ Kalımı Üzerine Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2018.

Şener, Mehmet. "Avret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Eylül 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/avret

Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî el-Yemenî. *Neylu'l-Evtâr*. thk. İsâmu'd-Dîn es-Sibâbetî. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1. Basım, 1413-1993.

Şirbînî, Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmet el-Hatîb eş-. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415-1994.

Şişman, Nazife. *Kaderle Tasarım Arasında Yeni İnsan*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2017.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Tefsiru't-Taberî min Kitabihi Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*. thk. Abdu'l-Muhsin et-Türkî vd. 26 Cilt. Riyad: Dâru'l-Hicr, 1. Basım, 1422-2001.

Tayâlisî, Ebû Dâvud et-Tayâlisî Süleyman b. Dâvud b el-Cârût. *Müsnedu Ebî Dâvud et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1. Basım, 1419-1999.

Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar, yön. Fatih Kurt. Ankara: DİB Yayınları, 1. Basım, 2020.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-. *el-Câmiu'l-Kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*. thk. Beşşâr Avâm Marûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1997.

Tokpınar, Mirza. "'Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhum' Hadisi Üzerine Bir İnceleme". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/2 (2005), 85-109.

Uveyde, Abdulazîz Hamîd el-Cüheynî. *Ahkâmu't-Tezyîn ve't-Tecmîl ve Davâbituhâ fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Kuala Lumpur, al-Madinah Internatıonal University, Sosyal Bilimler, Doktora Tezi, 2014.

Uysal, Emine. *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Uysal, Muhittin. *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*. Konya: Yediveren, 1. Basım, 2004.

Ülger, Şeyma. *Modern Fetva Kurumlarının Verdiği Tıbbî Fetvaların Tahlili (Mecmau'l-Fıkhi'l-İslamî ed-Düvelî Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Yalçın, Doğuş. "Saç Ekimi Yöntemlerinin Karşılaştırılması". ed. Gökhan Ş. 1/55-60. Ankara: Türkiye Klinikleri, 1. Basım, 2023.

Yalçın, İsmail. *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma*. İstanbul: Fecr Yayınevi, 1. Basım, 2017.

Yalçın Şafak, Kadihan. "Erkeklerde meme hastalıklarında mamografi bulguları". *J. Bereast Health* Dergisi 11 (2015), 106-110.

Yazıcı, İshak. "Bahîre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 21 Ağustos 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/bahire

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. nşr. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2021.

Yıldırım, Mustafa. *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1.Basım, 2009.

Yıldız, Melek – Akçay, Teoman. "Adolesan Jinekomasti". *Puberte Sorunları*. ed. Yusuf Kenan Haspolat vd. Ankara: Orient Yayınları, 1. Basım, 2017.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vil*. thk. Halil Me'mun Şîha. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, b.y., 1430-2009.

Zeynep Sevim vd., Kamuran. "Jinekomasti Olgularına Yaklaşımımız ve Cerrahi Tekniklerin Karşılaştırılması". *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni* 46/2 (2012), 72-78.

İNTERNET SİTELERİ

Abdullah Ünal. "Toksin". Erişim 29 Şubat 2024. https://drabdullahunal.com/tr/toksin-nedir

Acıbadem. "Jinekomasti". Erişim 26 Aralık 2023. https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/jinekomasti/

Acıbadem. "Kas ve Sinir Hastalıkları". Erişim 29 Şubat 2024. https://www.acibadem.com.tr/tibbi-birim/kas-ve-sinir-hastaliklari/

ALMAANY, Kamusu-Almaany. “Avret”. Erişim 25 Temmuz 2023. https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%B9%D9%88%D8%B1%D8%A9/

AA, Anadolu Ajansı. “Pandemide Dünya Estetik İçin Türkiye’ye Koştu”. Erişim 1 Eylül 2022. https://www.aa.com.tr/tr/saglik/pandemide-dunya-estetik-icin-turkiyeye-kostu/2539138

Anadolu Sağlık. “Yoğun Meme Dokusu”. Erişim 29 Şubat 2024. https://www.anadolusaglik.org/saglik-rehberi/yogun-meme-dokusu-dens-meme

Dâru’l-İftâi’l-Ürdüniyye. “Dâiretu’l-İftâ”. Erişim 17 Kasım 2023. https://www.aliftaa.jo/Question2.aspx?QuestionId=3584

Dâru’l-İftâi’l-Mısriyye. “Hukmu Zeri’ş-Şa‘ri”. Erişim 1 Aralık 2023. https://www.dar-alifta.org/ar/ViewResearchFatwa/2342/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%B2%D8%B1%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1

Denizli Cerrahi Hastanesi. “Botoks Nedir? Nasıl ve Neden Yapılır?”. Erişim 7 Ocak 2024. https://www.cerrahi.com.tr/botoks-nedir-nasil-ve-neden-yapilir-botoks-tedavisi-nedir/99/795/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kur’ân-ı Kerim”. Erişim 10 Ocak 2023. https://kuran.diyanet.gov.tr/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kur’ân-ı Kerim”. Erişim 20 Ocak 2023. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/R%C3%BBm-sûresi/3439/30-32-ayet-tefsiri

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 20 Mart 2023. https://fetva.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/994/domuz-kalp-kapaginin-insan-kalbine-takilmasi-caiz-midir

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 17 Kasım 2023. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/995/kullanilmasi-veya-yenilmesi-haram-bir-maddenin-ya-da-bunlardan-imal-edilen-ilaclarin-tedavide-kullanilmasi-caiz-midir

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 17 Kasım 2023. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1002/sac-ektirmek-ve-peruk-kullanmak-caiz-midir

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 1 Ocak 2024. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1237/tedavi-amacli-gogus-estetigi-caiz-midir

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 1 Ocak 2024. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1234/asiri-kilosu-olan-kisinin-tedavi-amacli-fazla-yaglarini-aldirmasi-caiz-midir#:~:text=ald%C4%B1rmas%C4%B1%20caiz%20midir%3F-,A%C5%9F%C4%B1r%C4%B1%20kilosu%20olan%20ki%C5%9Finin%20tedavi%20ama%C3%A7l%C4%B1%20fazla%20ya%C4%9Flar%C4%B1n%C4%B1%20ald%C4%B1rmas%C4%B1%20caiz,olmas%C4%B1nda%20dinen%20bir%20sak%C4%B1nca%20yoktur.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 4 Temmuz 2024. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1004/tedavi-olan-bir-hastanin-avret-mahallini-acmasinda-bir-sakinca-var-midir

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu”. Erişim 4 Temmuz 2024. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1238/estetik-amacli-olarak-yag-aldirma-islemi-caiz-midir#:~:text=i%C5%9Flemi%20caiz%20midir%3F-,Estetik%20ama%C3%A7l%C4%B1%20olarak%20ya%C4%9F%20ald%C4%B1rma%20i%C5%9Flemi%20caiz%20midir%3F,olarak%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC%C4%9F%C3%BCnden%20dinen%20caiz%20de%C4%9Fildir.

Doktordan Haberler. “Proliferasyon”. Erişim 29 Şubat 2024. https://doktordanhaberler.com/proliferasyon/

Doktordan Haberler. “Terapötik”. Erişim 29 Şubat 2024. https://doktordanhaberler.com/terapotik/

Dr.USA, Dr. Uğur Şahin. “İnsanlar Neden Estetiğe İhtiyaç Duyar”. Erişim 3 Eylül 2022. https://drugursahin.com/insanlar-neden-estetige-ihtiyacduyar/#:~:text=Estetik%20ameliyatlar%20ile%20ki%C5%9Filerin%20fonksiyonel,sorunlar%20da%20ortadan%20kald%C4%B1r%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F%20oluyor

el-Fetâvâ. “İzâletü’z-Zâid mine’s-Sedyi’r-Recul”. Erişim 1 Ocak 2024. https://al-fatawa.com/fatwa/106791/%D8%A7%D8%B2%D8%A7%D9%84%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D8%AF-%D9%85%D9%86-%D8%AB%D8%AF%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%AC%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%A7%D8%A6%D9%85%D8%A9

Ekrem Buğra Ekinci. “Taylasan”. 13 Nisan 2023. https://www.ekrembugraekinci.com/question/?ID=420

el-Mevkiu’r-Resmî li Semâheti’ş-Şeyhu’l-İmâm İbn Bâz, “İbn Bâz” Erişim 18 Kasım 2023. https://binbaz.org.sa/fatwas/6396/%D9%85%D8%A7-%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%B2%D8%B1%D8%A7%D8%B9%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1#:~:text=%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%88%D8%A7%D8%A8%3A,%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B4%D8%A8%D9%87%20%D8%A8%D8%A3%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D8%A1%20%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%87%D8%8C%20%D9%87%D8%B0%D8%A7%20%D9%84%D9%84%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D9%88%D9%8A.

el-Mevkiu'r-Resmî li Fazîleti'ş-Şeyhi'l-Allâme Muhammed b. Salih el-Useymin. "İbnu'l-Useymin". Erişim 18 Kasım 2023. https://binothaimeen.net/content/6334

Ferkûs. "Fetâvâ Tıbbiyye". Erişim 18 Kasım 2023. https://ferkous.com/home/?q=fatwa-1038

Fetva Meclisi. "Jinekomasti (Erkeklerde Meme Büyümesi) Ameliyatı Caiz midir?". Erişim 1 Ocak 2024. https://fetvameclisi.com/fetva/jinekomasti-erkeklerde-meme-buyumesi-ameliyati-caiz-midir

Genetik. "Multifaktöriyel Hastalıklar". Erişim 29 Şubat 2024. https://www.genetiks.com.tr/tr/multifaktoriyel-hastaliklar/multifaktoriyel-hastaliklar#:~:text=Multifakt%C3%B6riyel%20kal%C4%B1t%C4%B1ml%C4%B1%20hastal%C4%B1klar%2C%20genetik%20fakt%C3%B6rler,d%C3%BC%C5%9F%C3%BCk%20olmakla%20birlikte%20de%C4%9Fi%C5%9Fkenlik%20g%C3%B6sterir.

Hayrettin Karaman, İslam Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman'ın İnternet Sitesi. "İslam Hukukunda Zaruret Hali". Erişim 25 Eylül 2023. https://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0177.htm

Hayrettin Karaman, İslam Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman'ın İnternet Sitesi. "Saç Ekimi ve Akıl-Vahiy İlişkisi". Erişim 18 Kasım 2023. https://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0017.htm

İlhan Elmacı. "Hemifasiyal Spazm". Erişim 29 Şubat 2024. https://www.ilhanelmaci.com.tr/hemifasiyal-spazm/#:~:text=Hemifasyal%20spazm%2C%20y%C3%BCz%C3%BCn%20bir%20yar%C4%B1s%C4%B1nda,i%C5%9Flevselli%C4%9Fini%20olumsuz%20etkileyecek%20d%C3%BCzeye%20eri%C5%9Febilmektedir.

Indy Türk, Independent Türkçe. "Pandemiden etkilenmeyen sektör: Estetik Turizmi". Erişim 1 Eylül 2022. https://www.indyturk.com/node/289051/haber/pandemiden-etkilenmeyen-

sekt%C3%B6r-estetik-turizmi-t%C3%BCrkiye-d%C3%BCnya-liginde-7inci-s%C4%B1rada

(ISAPS), International Society of Aesthetic Plastic Surgery. “Global Survey 2021”. Erişim 26 Aralık 2023.

https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2021-full-report-and-press-releases/

(ISAPS), International Society of Aesthetic Plastic Surgery. “Global Survey 2021”. Erişim 16 Ağustos 2024.

https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2023-full-report-and-press-releases/

İslâm ve Suâl ve Cevâp. “ Hukmu İcrâi Ameliyyeti Şafti’d-Duhûni İnde Tabib”. Erişim 1 Ocak 2024.

https://islamqa.info/ar/answers/121731/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%A7%D8%AC%D8%B1%D8%A7%D8%A1-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%B4%D9%81%D8%B7-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%87%D9%88%D9%86-%D8%B9%D9%86%D8%AF-%D8%B7%D8%A8%D9%8A%D8%A8

İslâm Web. “İslam Web”. Erişim 18 Kasım 2023. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/226981/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%B2%D8%B1%D8%B9-%D8%B4%D8%B9%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A3%D8%B3-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AC%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%85%D9%88%D8%B4

İslâm Web. “Davâbitu Cevâzi Ameliyyeti Tasğîri’s-Sedyi”. Erişim 3 Temmuz 2024. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/402793/%D8%B6%D9%88%D8%A7%D8%A8%D8%B7-%D8%AC%D9%88%D8%A7%D8%B2-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9-

%D8%AA%D8%B5%D8%BA%D9%8A%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%AF%D9%8A?proximity=25&stopwords=&root=0&searchExact=0&searchText=%D8%B6%D9%88%D8%A7%D8%A8%D8%B7+%D8%AC%D9%88%D8%A7%D8%B2+%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9&searchType=4&searchKey=106224

İslâm Web. "Hükmü Ameliyyâti Tasğîri's-Sedyi". Erişim 3 Temmuz 2024. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/15538/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%AA%D8%B5%D8%BA%D9%8A%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%AF%D9%8A?proximity=25&stopwords=&root=0&searchExact=0&searchText=%D8%AD%D9%83%D9%85+%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9+%D8%AA%D8%B5%D8%BA%D9%8A%D8%B1+&searchType=4&searchKey=14950

İslâm Web. "Teteharrecu Mine'd-Duhûni fi'l-Batni Fehel Tecrî Ameliyyeti Şafti". Erişim 3 Temmuz 2024. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/54959/%D8%AA%D8%AA%D8%AD%D8%B1%D8%AC-%D9%85%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%87%D9%88%D9%86-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B7%D9%86-%D9%81%D9%87%D9%84-%D8%AA%D8%AC%D8%B1%D9%8A-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%B4%D9%81%D8%B7?proximity=25&stopwords=&root=0&searchExact=0&searchText=%D8%AA%D8%AA%D8%AD%D8%B1%D8%AC&searchType=4&searchKey=31586

İslâm Web. "Hükmü Ameliyyeti Şafti'd-Duhûni ve't-Tâtû". Erişim 3 Temmuz 2024. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/395761/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%B4%D9%81%D8%B7-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%87%D9%88%D9%86-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%A7%D8%AA%D9%88?proxi

mity=25&stopwords=&root=0&searchExact=0&searchText=%D8%B4%D9%81%D8%B7+%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%87%D9%88%D9%86+&searchType=4&searchKey=241679

İslâm Web. "Ameliyyâtu Şafti'd-Duhûni Beyne'l-İbâheti ve'l-Hurmeti". Erişim 3 Temmuz 2024. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/78135/%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%B4%D9%81%D8%B7-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%87%D9%88%D9%86-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%A8%D8%A7%D8%AD%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%85%D8%A9?proximity=25&stopwords=&root=0&searchExact=0&searchText=%D8%B4%D9%81%D8%B7+%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%87%D9%88%D9%86+&searchType=4&searchKey=82426

İslâm Web. "Hükmü Ameliyyeti Tasğîri's-Sedyeyni li'r-Ricâl". Erişim 3 Temmuz 2024. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/110671/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B5%D8%BA%D9%8A%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%AF%D9%8A%D9%8A%D9%86-%D9%84%D9%84%D8%B1%D8%AC%D8%A7%D9%84

İslâm Web. "Hukmu İzâleti Tecâidi'l-Vechi bi İstihdâmi'l-Lazer". Erişim 21 Şubat 24. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/154393/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%A5%D8%B2%D8%A7%D9%84%D8%A9-%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%B9%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%AC%D9%87-%D8%A8%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AE%D8%AF%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%8A%D8%B2%D8%B1

İslâm Web. “Hükm-ü Sekbi’l-Uzuni”. Erişim 16 Aralık 2023. https://www.islamweb.net/ar/fatwa/126559/%D8%AD%D9%83%D9%85-%D8%AB%D9%82%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B0%D9%86-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%86%D9%81-%D9%88%D8%AA%D8%AD%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D9%81%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%B3%D8%A7%D9%86-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D9%84%D9%84%D8%B2%D9%8A%D9%86%D8%A9#:~:text=%D9%82%D8%A7%D9%84%20%D8%A7%D9%84%D8%B4%D9%8A%D8%AE%20%D8%B5%D8%A7%D9%84%D8%AD%20%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%88%D8%B2%D8%A7%D9%86%20%D8%AD%D9%81%D8%B8%D9%87,%D8%A2%D8%B0%D8%A7%D9%86%D9%87%D9%86%20%D9%88%D8%BA%D9%8A%D8%B1%D9%87%D8%A7%20%D9%85%D9%86%20%D8%BA%D9%8A%D8%B1%20%D9%86%D9%83%D9%8A%D8%B1.

Kubbealtı Lügatı. “Hevdeç”. Erişim 8 Aralık 2023. http://www.lugatim.com/s/hevdec#:~:text=(%EF%BB%AB%EF%BB%AE%EF%BA%A9%EF%BA%9D)%20i.%20(Ar,mahfeler%20i%C3%A7inde%20oturmu%C5%9Flard%C4%B1r%20(Darir)

Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî ed-Düvelî. “Karâr bi şe’ni’l-Cirâhetu’t-Tecmîliyye ve Ahkâmuhâ”. Erişim 17 Kasım 2023. https://iifa-aifi.org/ar/2283.html

Mecmau’l-Fıkhi’l-İslâmî ed-Düvelî. “Karâr bi şe’ni’l-İstihâleti ve’l-İstihlâki”. Erişim 12 Aralık 2023. https://iifa-aifi.org/3988.html

(Medical Park), Medical Park. “Türkiye’nin Sağlıkta Öncü Gücü Medical Parkta Uzman Hekimlerle Saç Ekimi”. Erişim 26 Ekim 2023. https://www.medicalpark.com.tr/lp-1351036?utm_source=google&utm_medium=sacekimi&utm_campaign=sacekimitr&ep_id=460&cid=C53523&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnOipBh

BQEiwACyGLuvkxMrgD_EA9dkNRBEru3qxB-iW7ivS9VYdsMgZ8RdHVLuLC5qwC4RoCqdoQAvD_BwE

Memorial. "Nöroloji Nedir?". Erişim 29 Şubat 2024. https://www.memorial.com.tr/

Milliyet, Milliyet. "İşte Dünyanın Estetik Haritası! Türkiye İki Branşta Şampiyon". Erişim 1 Eylül 2022. https://www.milliyet.com.tr/pazar/iste-dunyanin-estetik-haritasi-turkiye-2-bransta-sampiyon-6747200

Sağlık Sözlüğü. "Stroma". Erişim 29 Şubat 2024. https://saglik.sozlugu.org/stroma/

Sağlık Sözlüğü. "Prepubertal". Erişim 29 Şubat 2024. https://saglik.sozlugu.org/prepubertal-stage/

Sosyal Doku Vakfı. "Saç Ektirmek Caiz midir? Birfetva-Nureddin Yıldız". *YouTube*. Yayın Tarihi 26 Aralık 2016. https://youtu.be/22nI97z0wkw?si=Zv5aTqBEkd8Lr3ps

Sifil, Ebu Bekir. " Saç Ektirmek Caiz midir?". *YouTube*. Yayın Tarihi 27 Mayıs 2016. https://youtu.be/So-xy6BbGdc?si=5RuGRGelIp0RIoEW

Şenocak, İhsan. "Saç Ektirmek". *YouTube*. Yayın Tarihi 13 Kasım 2020. https://youtu.be/9LX96xroQLI?si=2OH6ACsoKJ9Ly-IH

Tarîku'l-İslâm. "İsti'salu Nesîcu's-Sedyi'z-Zâidi İnde'r-Ricâl". Erişim 1 Ocak 2024. https://ar.islamway.net/fatwa/32219/%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%A6%D8%B5%D8%A7%D9%84-%D9%86%D8%B3%D9%8A%D8%AC-%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%AF%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D8%AF-%D8%B9%D9%86%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%AC%D8%A7%D9%84?__ref=iswy

TDK, Türk Dil Kurumu. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri". Erişim 10 Ekim 2024. https://sozluk.gov.tr/

Üsküdar Hospital Turk. "Botoks Nedir, Nasıl Yapılır?". Erişim 7 Ocak 2024. https://hospitalturk.com/botoks-nedir-nasil-yapilir/